

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
<<BYZANTINEΣ ΣΠΟΥΔΕΣ>>

Ονοματεπώνυμο: Κίτσος Αλέξανδρος

Ιδιότητα: Μεταπτυχιακός Φοιτητής

A.M.: 63

Επιβλέπων Καθηγητής: Αντωνόπουλος Παναγιώτης

*ΤΟ ΑΒΑΡΙΚΟ ΧΑΓΑΝΑΤΟ ΣΤΗ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΕΥΡΩΠΗ: ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1.Εισαγωγή.....	8
-----------------	---

1^η Ενότητα: Η παρουσία των Αβάρων και ο καθοριστικός τους ρόλος στις πολιτικοστρατιωτικές εξελίξεις της Βαλκανικής χερσονήσου κατά το τέλος του 6ου αιώνα

1.1. Η πρώτη εμφάνιση των Αβάρων στις βυζαντινές πηγές.....	14
1.2. Η εδραίωση των Αβάρων στη Κεντρική Ευρώπη.....	16
1.3. Η συμμαχία για την αντιμετώπιση των σλαβικών επιδρομών.....	19
1.4. Η πολιορκία και η κατάκτηση του Σιρμίου.....	21
1.5. Η στρατηγική αδυναμία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η ενίσχυση του Αβαρικού Χαγανάτου στα τέλη του 6ου αιώνα.....	23

Η εκστρατεία του Μαυρικού κατά των Αβάρων

1.1. Οι εξελίξεις στη Βαλκανική χερσόνησο στα τέλη του 6ου αιώνα..	26
1.2. Η εκστρατεία των Βυζαντινών κατά των Σλάβων στα βόρεια του Δούναβη.....	29
1.3. Η συνθήκη του χειμώνα (593-594) και η ερμηνεία της.....	32
1.4. Το Χαγανάτο υπό πίεση: Στρατηγικές προκλήσεις και διπλωματικές εντάσεις το 595.....	34
1.5. Η πολιτική των Αβάρων στη Δύση.....	36
1.6. Τα γεγονότα του 597-598.....	38

1.7. Η παραβίαση της συνθήκης του 598 και η αντίδραση του χαγάνου.....	40
--	----

2^η Ενότητα: Η εξωτερική πολιτική του Ηρακλείου κατά των Αβάρων

2.1. Οι πρώτες πολεμικές συγκρούσεις με το αβαρικό χαγανάτο.....	45
2.2. Η ενέδρα σε βάρος του Ηρακλείου.....	47
2.3. Η αποτυχημένη πολιορκία του 626.....	51
2.4.Α. Η εξέγερση του Σάμο.....	54
2.4.Β. «Η βοημική-τσέχικη θεωρία».....	57
2.4.Γ. «Η θεωρία της Καραντανίας».....	60
2.4.Δ. Οι λόγοι μη συμμετοχής του Βυζαντίου στην εξέγερση του Σάμο.....	62
2.5.Α. Η κάθοδος των Κροατών και των Σέρβων στην βαλκανική χερσόνησο.....	65
2.5.Β. Η κάθοδος και η εγκατάσταση των Κροατών.....	66
2.5.Γ. Η κάθοδος και η εγκατάσταση των Σέρβων.....	70
2.5.Δ. Η βυζαντινή πολιτική στην εγκατάστασή των σλαβικών φύλων.....	71
2.6.Α. Η εξέγερση του Κουβράτου.....	74
2.6.Β. Η εξέγερση του Κουβράτου εναντίον των δυτικών Τούρκων..	77

3^η Ενότητα: Οι λόγοι που οδήγησαν στη παρακμή του αβαρικού χαγανάτου

3.1 Η παρακμή του αβαρικού χαγανάτου.....	80
3.2. Η εκστρατεία του 791.....	83
3.3. Τα γεγονότα του 792-796.....	86
3.4. Τα γεγονότα του 797-811.....	89
3.5. Οι λόγοι της διάλυσης του αβαρικού χαγανάτου.....	92
3.6. Συμπεράσματα.....	94

4^η Ενότητα: Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του Αβαρικού χαγανάτου

4.1 Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του Αβαρικού χαγανάτου.....	99
5. Βιβλιογραφία.....	106
5.1. Πηγές.....	107
5.2. Δευτερεύουσα βιβλιογραφία.....	108
6. Παράρτημα.....	113

Η επιλογή του Αβαρικού Χαγανάτου ως θέμα της παρούσας εργασίας δεν ήταν τυχαία. Κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, ασχολήθηκα αρκετά με λαούς που βρέθηκαν σε επαφή ή σε σύγκρουση με το Βυζάντιο, όπως οι Χάζαροι και οι Δανισμεντίδες (Τανισμάνιοι). Η ενασχόλησή μου με αυτούς τους νομαδικούς λαούς με βοήθησε να κατανοήσω καλύτερα τις δυσκολίες που υπάρχουν όταν μελετά κανείς νομαδικούς πληθυσμούς και τη σχέση τους με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τις άλλες μεγάλες αυτοκρατορίες της εποχής. Αυτό με οδήγησε στο να θελήσω να ερευνήσω περισσότερο παρόμοια ιστορικά φαινόμενα.

Μέσα από αυτή την πορεία, το Αβαρικό Χαγανάτο μου κίνησε το ενδιαφέρον, γιατί αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα δύναμης που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Κεντρική Ευρώπη και στη Βαλκανική χερσόνησο στους πρώιμους μεσαιωνικούς χρόνους. Κατά τη γνώμη μου, οι Άβαροι ήταν ο πρώτος νομαδικός λαός στην περιοχή που κατάφερε όχι μόνο να κυριαρχήσει σε μεγάλα τμήματα της Κεντρικής Ευρώπης, αλλά και να απειλήσει σοβαρά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην περιοχή των Βαλκανίων. Τον 6ο και 7ο αιώνα αναδείχθηκαν σε κυρίαρχη δύναμη, με στρατιωτική ισχύ και οργάνωση που τους επέτρεψε να επηρεάσουν καθοριστικά τις εξελίξεις στην περιοχή. Με αυτή την εργασία, σκοπός μου είναι να αναδείξω τη σημασία του Αβαρικού Χαγανάτου και να συμβάλω στην καλύτερη κατανόηση του ιστορικού του ρόλου.

1. Εισαγωγή

Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες. Η πρώτη ενότητα της παρούσας μελέτης διαρθρώνεται σε δύο επιμέρους υποενότητες, καθεμία από τις οποίες εξετάζει βασικές φάσεις της παρουσίας και δράσης των Αβάρων στη Βαλκανική χερσόνησο και την Κεντρική Ευρώπη από την πρώτη τους εμφάνιση έως τις αρχές του 7^{ου} αιώνα. Στην δεύτερη ενότητα πραγματεύεται τα πολεμικά γεγονότα που έχουν χρεωθεί εσφαλμένα στην εξωτερική πολιτική του Ηρακλείου απέναντι στο Αβαρικό Χαγανάτο, ώστε να καταφέρει να το αποδυναμώσει με το μικρότερο οικονομικό ή στρατιωτικό κόστος. Είναι γνωστή η πολιτική της υψηλής στρατηγικής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η υψηλή στρατηγική του Βυζαντίου εκφράζεται μέσω μιας πολυδιάστατης στρατηγικής διαχείρισης, η οποία συνδυάζει εξαιρετική στρατηγική ευχέρεια, προσαρμοστικότητα στις γεωπολιτικές συνθήκες, και τη συνεχιζόμενη εφαρμογή της αρχής της “στρατηγικής αποτροπής” σε έναν κόσμο που χαρακτηριζόταν από ασταθή συμμαχίες και στρατιωτική αβεβαιότητα¹. Η Κωνσταντινούπολη έκανε συνδυασμένη χρήση διαφόρων μέσων που είχε στη διάθεσή της, προκειμένου να προωθηθούν στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος, στην ειρήνη όπως και στον πόλεμο, οι βασικοί πολιτικοί στόχοι της. Η αυτοκρατορία χρησιμοποιούσε τοπικούς ηγεμόνες ώστε να δημιουργεί εσωτερικά προβλήματα στους εχθρούς της. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν τη διπλωματία, επιχειρώντας παράλληλα να επιβληθούν μέσω της θρησκευτικής και πολιτικής τους επιρροής, να εξαγοράζουν τους εχθρούς τους με «χορηγίες» και να στρέφουν με επωφελή κίνητρα τον έναν εχθρό εναντίον του άλλου. Για αυτό το λόγο συναντούμε συχνά στα βυζαντινά κείμενα ένα είδος προπαγάνδας, η οποία γίνεται είτε εσκεμμένα είτε λόγω της ετεροχρονισμένης συγγραφής των κειμένων με τα γεγονότα, που προβάλλει πολλές πτυχές αυτών των προσπαθειών επιβολής ή επικράτησης έναντι των λαών που ζούσαν γύρω από τα σύνορά της και συχνά εισέβαλλαν στα εδάφη της, διεκδικώντας μερίδιο από την επικράτειά της.

Η πρώτη ενότητα χωρίζεται σε δύο επιμέρους ενότητες, καθεμία από τις οποίες εξετάζει βασικές φάσεις της παρουσίας και δράσης των Αβάρων στη Βαλκανική και

¹ Ε. LUTTWAK, Η υψηλή στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Κέιμπριτζ (2009)

την Κεντρική Ευρώπη. Η πρώτη ενότητα επικεντρώνεται στην αρχική εμφάνιση των Αβάρων στη Βαλκανική χερσόνησο και την Κεντρική Ευρώπη. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις στρατιωτικές και πολιτικές τους ενέργειες, μέσω των οποίων κατάφεραν να εγκατασταθούν στην περιοχή της Παννονίας και να εδραιώσουν την κυριαρχία τους. Επιπλέον, αναλύονται οι πρώτες επαφές και συγκρούσεις τους με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, καθώς και οι παράγοντες που συνέβαλαν ώστε, στα τέλη του 6ου αιώνα, το Αβαρικό Χαγανάτο να καταστεί κυρίαρχη δύναμη στην Κεντρική Ευρώπη και να επιτύχει σημαντικές κατακτήσεις σε βάρος των βυζαντινών εδαφών στα Βαλκάνια.

Η δεύτερη υποενότητα εξετάζει την εκστρατεία του αυτοκράτορα Μαυρικίου εναντίον των Αβάρων. Μετά τη λήξη του πολέμου με τους Πέρσες το 591, ο Μαυρίκιος στράφηκε προς τα δυτικά σύνορα της αυτοκρατορίας, με σκοπό την αντιμετώπιση της αυξανόμενης απειλής των Αβάρων. Κεντρικό μέλημά του αποτέλεσε η εξουδετέρωση του σλαβικού στοιχείου, το οποίο θεωρούσε καθοριστικό σύμμαχο των Αβάρων και θεωρούσε ότι η εξάλειψή του θα καθιστούσε το Χαγανάτο ευάλωτο και στρατιωτικά εξασθενημένο. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα 593–594, οι Σλάβοι συνέχισαν τις επιδρομές τους στα εδάφη τόσο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας όσο και των Αβάρων, επιτείνοντας την αποσταθεροποίηση της περιοχής. Αυτό οδήγησε στη συνθήκη ανάμεσα στους Αβάρους και τους Βυζαντινούς ώστε να υποτάξουν το σλαβικό στοιχείο της περιοχής. Το 595, το Αβαρικό Χαγανάτο αντιμετώπισε επιπλέον πίεση από τα δυτικά, κυρίως από τις επιθέσεις των Βαυαρών. Ο χαγάνος, ωστόσο, κατόρθωσε να αξιοποιήσει την κατάσταση προς όφελός του, εξασφαλίζοντας τη στήριξη των Λομβαρδών και ενισχύοντας τη θέση του στα δυτικά σύνορα. Από το 597, η σύγκρουση μεταξύ του χαγανάτου και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αναζωπυρώθηκε. Οι Άβαροι προχώρησαν σε νέες εισβολές στα βυζαντινά εδάφη, γεγονός που ανάγκασε τον Μαυρίκιο να αποδεχτεί την ετήσια καταβολή φόρου ύψους 120.000 χρυσών νομισμάτων, όπως απαιτούσε ο χαγάνος. Την επόμενη χρονιά, ωστόσο, ξεκίνησε η τελική αντεπίθεση του Μαυρικίου στα Βαλκάνια. Παρά τις αλλεπάλληλες νίκες που σημείωσε, με την πολύτιμη συνδρομή των στρατηγών Πρίσκου και Πέτρου, τα αποτελέσματα επί του πεδίου ήταν περιορισμένα, τόσο όσον αφορά την ανάκτηση εδαφών όσο και την κάμψη της δύναμης των Αβάρων και των Σλάβων. Επιπλέον, η αυστηρή στάση του Μαυρικίου

απέναντι στον στρατό, σε συνδυασμό με τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της αυτοκρατορίας και την απόφαση να παραμείνουν οι στρατιώτες στα στρατόπεδα του Δούναβη τον χειμώνα, προκάλεσαν έντονη δυσαρέσκεια. Η κατάσταση οδήγησε τελικά σε στρατιωτική εξέγερση και στη δολοφονία του αυτοκράτορα το 602. Την εξουσία ανέλαβε στη συνέχεια ο αυτοκράτορας Φωκάς.

Στη τρίτη ενότητα της εργασίας πραγματεύεται τους λόγους που οδήγησαν στην παρακμή του αβαρικού Χαγανάτου. Παρόλο που δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες από τους βυζαντινούς ιστορικούς της εποχής μετά την αποτυχημένη πολιορκία του 626, θα αντλήσουμε πληροφορίες από τους ιστορικούς της Δύσης του 8ου και 9ου αιώνα. Το αβαρικό Χαγανάτο, μετά την πολιορκία του 626, άρχισε να χάνει εδάφη στη βαλκανική χερσόνησο και σταδιακά περιορίστηκε στην περιοχή της Παννονίας. Στα τέλη του 8ου η επεκτατική πολιτική του Καρλομάγνου, βασιλιά των Φράγκων, έφερε σε δυσμενή θέση τους Αβάρους. Ο Καρλομάγνος κατάφερε, σε μικρό χρονικό διάστημα, να ενταχθεί η περιοχή της Παννονίας στην σφαίρα επιρροής του. Οι Άβαροι ήταν εύκολη λεία για την επεκτατική πολιτική των Φράγκων, αφού στα τέλη του 8ου αιώνα το αβαρικό χαγανάτο βρισκόταν ταλαιπωρημένο από εμφύλιους πολέμους.

Η δεύτερη ενότητα χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια, στο καθένα από τα οποία θα αναφερθεί μία πολεμική σύγκρουση. Στα πρώτα δύο κεφάλαια, η εργασία επικεντρώνεται στα γεγονότα που συνέβησαν τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του αυτοκράτορα Ηρακλείου και είχαν καταλυτικό ρόλο για τους ιστορικούς ώστε να συνδέσουν τα προβλήματα των Αβάρων με την υψηλή στρατηγική του Ηρακλείου. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται η αποτυχημένη ενέδρα που στήθηκε κατά του αυτοκράτορα Ηρακλείου από τους Αβάρους. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται η αποτυχημένη πολιορκία της Πόλης το 626, όταν το αβαρικό χαγανάτο έφθασε πιο κοντά από ποτέ να πραγματοποιήσουν τον στόχο του, δηλαδή να πολιορκήσουν την πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Στα επόμενα τρία κεφάλαια, αναφέρονται τα τρία ιστορικά γεγονότα που έχουν συνδεθεί με την υψηλή στρατηγική του Ηρακλείου. Αυτά τα γεγονότα έχουν “χρεωθεί” στην υποκίνηση εσωτερικών ζητημάτων από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο, στο πλαίσιο της στρατηγικής του ώστε να αποδυναμώσει το αβαρικό χαγανάτο. Στο τρίτο κεφάλαιο,

θα αναφερθούμε στην εξέγερση του Σάμο, ενός ηγεμόνα ο οποίος έδρασε στα βόρεια σύνορα των Αβάρων. Θα αναφέρουμε τις δύο θεωρίες οι οποίες έχουν επικρατήσει ως προς την γεωγραφική θέση της ηγεμονίας τους. Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα αναλύσουμε την κάθοδο των σλαβικών φύλων στη βαλκανική χερσόνησο τον 7^ο αιώνα. Κατά κύριο λόγο θα αναλύσουμε τις μετακινήσεις των Σέρβων και των Κροατών. Το φύλο των Κροατών συγκρούστηκε πολεμικά με το αβαρικό χαγανάτο, αφού είχε αποφασίσει να κατακτήσει ένα μέρος από τα εδάφη των Αβάρων και να εγκατασταθούν εκεί. Στο πέμπτο κεφάλαιο, θα γίνει λόγος για την εξέγερση του Κουβράτου, στα πρώην εδάφη που κατοικούσαν οι Άβαροι, δηλαδή στα εδάφη της νοτιορωσικής στέπας.

Σε αυτά τα κεφάλαια, ταυτόχρονα θα αναφέρουμε παραδείγματα με τα οποία θα αντικρούσουμε τις θέσεις παλαιότερων ερευνητών. Θα βασιστούμε σε νεότερες έρευνες, ώστε να δικαιολογήσουμε επαρκώς την αντίθεση μου στη συμμετοχή του αυτοκράτορα Ηρακλείου σε αυτά τα πολεμικά επεισόδια. Θα αναφερθούν τα ιστορικά γεγονότα, ώστε να δικαιολογηθεί η άποψή μου, ότι πίσω από αυτές τις πολεμικές συγκρούσεις δεν κρύβεται κάποια υποκίνηση του Βυζαντίου για δικά του συμφέροντα, αλλά έγιναν λόγω της αποδυνάμωσης του αβαρικού Χαγανάτου εκείνη τη περίοδο.

Η τρίτη ενότητα χωρίζεται σε 5 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται οι λόγοι που ο Καρλομάγνος θέλησε να κατακτήσει την περιοχή της Παννονίας. Η εκστρατεία είχε στρατηγική και θρησκευτική σημασία για τη χριστιανική Δύση. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται η εκστρατεία του 791. Η εκστρατεία του 791 ήταν η πρώτη φάση του πολέμου του Καρλομάγνου κατά των Αβάρων, με τη συμμετοχή του φραγκικού στρατού και των συμμάχων τους, η οποία προκάλεσε εσωτερικές αναταραχές και εμφύλιες διαμάχες εντός του αβαρικού χαγανάτου. Παρά την απουσία κάποιας σημαντικής μάχης, η λεηλασία των αβαρικών εδαφών οδήγησε στην αποδυνάμωση του χαγανάτου. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τα γεγονότα του 792-796. Το 792 ο Καρλομάγνος αντιμετώπισε εσωτερικές κρίσεις, όπως την εξέγερση του γιου του Πιπίνου και την αντίσταση των Σαξόνων, γεγονός που τον απέσπασε από την αντιμετώπιση των Αβάρων. Παρά την αναστάτωση, το 795 οι Φράγκοι εκμεταλλεύτηκαν την αποδυνάμωση του αβαρικού χαγανάτου και με αιφνιδιαστική επίθεση λεηλάτησαν ένα σημαντικό κομμάτι του θησαυρού των

Αβάρων. Το 796 το χαγανάτο διασπάστηκε και οι Άβαροι που θέλησαν να συνεχίζουν να ζουν χωρίς να είναι υποτελείς στους Φράγκους, αναζήτησαν καταφύγιο στα ανατολικά. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται τα γεγονότα του 791-811. Ο Καρλομάγνος, μετά τους θανάτους των διοικητών στο μέτωπο την Παννονίας, ανέλαβε προσωπικά την επίθεση του 803, που κατάφερε να κερδίσει μία μεγάλη στρατηγική νίκη και να αποδυναμώσει πλήρως το αβαρικό χαγανάτο. Μέχρι το 811, το αβαρικό χαγανάτο κατέρρευσε, ενώ το 828 καταργήθηκε επίσημα ως υποτελής των Φράγκων από τον Λουδοβίκο Α΄, γεγονός που σήμαινε την ολοκληρωτική εξαφάνιση του χαγανάτου. Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο πραγματεύεται τους λόγους που οδήγησαν στην παρακμή του αβαρικού χαγανάτου. Η παρακμή του οφείλεται σε συνδυασμό εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, όπως εμφύλιοι πόλεμοι, και σε περιβαλλοντικά κρίσιμα γεγονότα, κυρίως στις κλιματικές αλλαγές της εποχής που επηρέασαν την κτηνοτροφία και είχαν περαιτέρω επιπτώσεις που οδήγησαν στην αποδιοργάνωση της πολιτικής του διοίκησης. Σε συνδυασμό με τις επιθέσεις των Σλάβων, των Βουλγάρων και των Φράγκων όλα αυτά συνέβαλαν στην αποδυνάμωση και οδήγησαν στη τελική διάλυση του χαγανάτου.

Στη τέταρτη ενότητα θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα ευρήματα της αβαρικής αρχαιολογίας από τα εδάφη που κυριάρχησε το αβαρικό χαγανάτο. Η αβαρική αρχαιολογία διακρίνεται σε τρεις κύριες περιόδους: την πρώιμη, τη μέση και την ύστερη. Στην πρώιμη αβαρική περίοδο παρατηρείται έντονη επιρροή από τους Βυζαντινούς, τους λαούς της Δύσης, της Κεντρικής Ασίας και της νοτιορωσικής στέππας. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου χρονολογούνται οι πρώτες πριγκιπικές ταφές. Στη μέση αβαρική περίοδο, η κοινωνία των Αβάρων περνάει από μια πολυπολιτισμική φάση σε μία πιο ομοιογενή κοινωνική δομή. Το πιο σημαντικό γεγονός της περιόδου εντοπίζεται στη μεταλλοτεχνία. Η τεχνική της εμπίεσης στη μεταλλοτεχνία αντικαθίσταται από τη χυτή τεχνική. Στην ύστερη αβαρική περίοδο φαίνεται η μεταβολή της ασχολίας του πληθυσμού στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Στους τάφους της περιόδου εντοπίζονται περισσότερα γεωργικά είδη παρά αντικείμενα πολεμικού εξοπλισμού. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα ευρήματα αυτής της περιόδου έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τα ευρήματα της μέσης περιόδου.

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ

«Η παρουσία των Αβάρων και ο καθοριστικός τους ρόλος στις πολιτικοστρατιωτικές εξελίξεις της Βαλκανικής χερσονήσου κατά το τέλος του 6ου αιώνα»

1.1. Η πρώτη εμφάνιση των Αβάρων στις βυζαντινές πηγές

Η πρώτη καταγραφή των Αβάρων στις βυζαντινές πηγές εντοπίζεται τον Ιανουάριο του 558, με την πρώτη αβαρική πρεσβεία που στάλθηκε στον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α'. Οι Άβαροι μετά την ήττα τους από τους δυτικούς Τούρκους στην Κεντρική Ασία αναγκάστηκαν να αναζητήσουν νέα εδάφη να εγκατασταθούν, ώστε να μην γίνουν υποτελείς των Τούρκων. Σύμφωνα με τον *Μένανδρο Προτήκτωρ*, οι Άβαροι ζήτησαν από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό κάποια εδάφη εντός της βυζαντινής επικράτειας ώστε να εγκατασταθούν και έναν ετήσιο φόρο για να προσφέρουν τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες προς το συμφέρον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας². Ο Ιουστινιανός, παρότι συμφώνησε με τη δεύτερη απαίτησή τους για την καταβολή φόρου, δεν αποδέχθηκε το αίτημά τους για εγκατάσταση εντός των εδαφών της αυτοκρατορίας. Θέλησε να συνάψει συνθήκη ειρήνης μαζί τους, προσφέροντάς τους τον ετήσιο φόρο που ζητούσαν και στέλνοντας πλούσια δώρα προς την ηγεσία των Αβάρων. Όμως τους ανέθεσε το ρόλο των προστατών των βόρειων συνόρων της Αυτοκρατορίας στην περιοχή του Καυκάσου, με σκοπό την αποτροπή των επιδρομών από τους νομαδικούς λαούς στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και της Βαλκανικής Χερσονήσου³.

Η πολιτική του Ιουστινιανού, τα τελευταία χρόνια της ζωής του, είχε στόχο να αποφύγει τους πολέμους στο δυτικό μέτωπο, αφού η αντιμετώπιση των Περσών στην Ανατολή ήταν το κύριο μέλημα του. Όπως σωστά επισημαίνει ο *Γ. Καρδαράς*, ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός είχε δημιουργήσει ένα σύμπλεγμα συμμάχων στα βόρεια σύνορα της αυτοκρατορίας, οι οποίοι ανέλαβαν την προστασία της βυζαντινής

² Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ιστορία*, εκδ. BLOCKLEY R. C. (The History of Menander the Guardsman), Λίβερπουλ (1985), σελ. 45, στιχ. 1-25: «Περὶ Ἀβάρων, ὡς πολλὰ...τὴν ἐτέραν ἐτράπετο.». Στο εξής: Μένανδρος Προτήκτωρ

³ J. A. S. EVANS, *The Age of Justinian: The circumstances of imperial power*, Νέα Υόρκη (2001), σελ. 260. Στο εξής: J. EVANS, Justinian

επικράτειας⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν οι Ονογούροι και οι Άντες, οι οποίοι προασπίζονταν τα σύνορα του ποταμού Δνείπερου και Δούναβη αντίστοιχα.

Παρ' όλα αυτά, η αβεβαιότητα που προκαλούσε η απειλή των Τούρκων οδήγησε τους Αβάρους να εγκαταλείψουν τις περιοχές που τους είχε προσφέρει ο Ιουστινιανός και να κατευθυνθούν προς τα εδάφη του κάτω Δούναβη, όπου το 562 εγκαταστάθηκαν τελικά. Το ίδιο έτος αναφέρεται μία νέα αβαρική πρεσβεία στους Βυζαντινούς. Η αβαρική ηγεσία συναντήθηκε με τον στρατηγό Ιουστίνο στην περιοχή της Σιγγιδόνας, ενημερώνοντάς τον ότι ήθελαν να λάβουν άδεια ώστε να εγκατασταθούν στην περιοχή Δοβρουτσά, στα εδάφη της σημερινής Ρουμανίας⁵. Η περιοχή της Δοβρουτσάς βρίσκεται στη δυτική ακτή της Μαύρης Θάλασσας. Ο Ιουστινιανός όμως σοφά σκέφτηκε τις επιπτώσεις που θα είχε αυτή η εγκατάσταση των Αβάρων σε ένα τόσο σημαντικό στρατηγικό σημείο, αφού οι Άβαροι όποτε θα ήθελαν θα είχαν τη δυνατότητα να λεηλατήσουν τις περιοχές της βαλκανικής χερσονήσου αλλά και την ίδια την Κωνσταντινούπολη. Για αυτό το λόγο αρνήθηκε το αίτημά τους.

Μετά την απόρριψη του αιτήματός τους, οι Άβαροι στράφηκαν προς τη Δύση και επιτέθηκαν στο βασίλειο των Φράγκων. Ο Φράγκος βασιλέας Σιγιβέρτος Α' κατάφερε να αναχαιτίσει σύντομα το στόχο των Αβάρων για επέκταση τους προς τη Δύση. Ύστερα από μία μάχη κοντά στην περιοχή της Θουριγγίας, ο Σιγιβέρτος Α' νίκησε τους Αβάρους και τους ανάγκασε να επιστρέψουν στις περιοχές του κάτω Δούναβη⁶. Αυτή η εκστρατεία και η αποτυχία τους στη Δύση υπήρξαν καθοριστικά για την πορεία των Αβάρων, οι οποίοι, επιστρέφοντας στα εδάφη του Δούναβη, αναγκάστηκαν να επανεξετάσουν τη στρατηγική τους στο πλαίσιο των νέων γεωπολιτικών δεδομένων που δημιουργούνταν στην περιοχή⁷.

⁴ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars, 6th–9th Century AD: Political, Diplomatic, and Cultural Relations*. Leiden; Boston: Brill, 2018. Series: East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Volume 51. Δημοσιευμένο στα ελληνικά: *Το Βυζάντιο και οι Αβάροι. 6ο-9ο αιώνα*, σελ. 22. Στο εξής: G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*

⁵ *Το ίδιο*, σελ. 23-24

⁶ J. EVANS, *Justinian*, σελ. 261

⁷ W. POHL, *The Avars: A Steppe Empire in Central Europe, 567–822*, Νέα Υόρκη (2018), σελ. 55-56. Στο εξής: W. POHL, *The Avars*

1.2. Η εδραίωση των Αβάρων στη Κεντρική Ευρώπη

Στις 15 Νοεμβρίου 565, ο Ιουστίνος Β΄ στέφθηκε αυτοκράτορας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Άμεσα έγινε αντιληπτή η αλλαγή στάσης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας απέναντι στους Αβάρους. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, μία αβαρική πρεσβεία έφτασε στη Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να αναφέρει στον αυτοκράτορα τους όρους για την επέκταση της συμμαχίας τους, που υπήρχε με τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄. Ωστόσο, ο Ιουστίνος Β΄ αρνήθηκε τους όρους, με αποτέλεσμα να διακοπεί η συμμαχία⁸. Η αλλαγή στάσης του αυτοκράτορα φαίνεται ότι οφειλόταν στη προσπάθειά του να ενισχύσει τις σχέσεις του με τους δυτικούς Τούρκους, οι οποίοι είχαν καταφέρει να κυριαρχήσουν στον ευρασιατικό χώρο, ανάμεσα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τη Κίνα⁹. Επιπλέον, οι δυτικοί Τούρκοι θεωρούσαν τους Αβάρους φυγάδες και εχθρούς τους, αφού τελούσαν υπό την κυριαρχία τους πριν μετακινηθούν προς τις περιοχές του Δούναβη. Η συνέπεια αυτής της συμμαχίας ήταν οι Βυζαντινοί να θεωρούν τους δυτικούς Τούρκους ως προστάτες του «αχανούς διαδρόμου», διευκολύνοντας με αυτόν το τρόπο το εμπόριο μεταξύ με τους λαούς της Κίνας¹⁰.

Κατά την ίδια περίοδο, γνωστή γίνεται η επίθεση των Αβάρων κατά των Φράγκων. Οι Άβαροι ήρθαν για δεύτερη φορά σε σύγκρουση με τον στρατό του Σιγιβέρτου στην περιοχή της Θουριγγίας, όπου αυτή τη φορά εξήλθαν νικητές. Μετά τη νίκη τους, ο χαγάνος Βαϊανός ζήτησε από τους ηττημένους τρόφιμα προκειμένου να αντιμετωπίσει το επισιτιστικό πρόβλημα του στρατού του. Μόλις έλαβε τα απαραίτητα εφόδια, ο στρατός των Αβάρων επέστρεψε στην περιοχή του Δούναβη¹¹.

Τον επόμενο χρόνο, οι Άβαροι συνάντησαν την ευκαιρία που περίμεναν για να καθιερωθούν ως κυρίαρχοι στην Κεντρική Ευρώπη. Η διαμάχη μεταξύ των Γεπιδών και των Λογγοβάρδων στην περιοχή της Παννονίας είχε εξελιχθεί σε μια μακροχρόνια

⁸ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 25

⁹ *Το ίδιο*, σελ. 26

¹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες για τις σχέσεις του Ιουστίνου Β΄ με τον Τούρκο ηγεμόνα Σιζάβουλο, βλ.: W. POHL, *The Avars*, σελ. 50-53

¹¹ W. Pohl, *The Avars*, σελ 59-60

σύγκρουση. Το 566, έλαβε χώρα μια στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο φύλων, στην οποία οι Γέπιδες επικράτησαν, χάρη στην πολύτιμη υποστήριξη που τους παρείχε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Όπως αναφέρει ορθά ο Γ. Καρδαράς, η στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας απέναντι στα δύο βασίλεια, ήταν να υποστηρίζει εναλλάξ τις δύο πλευρές, αυτή η τακτική ήταν συμφέρουσα για την εξισορρόπηση των δυνάμεων και την αποτροπή του κινδύνου να καταστούν οποιοιδήποτε από τα δύο φύλα υπερβολικά ισχυροί και επικίνδυνοι για την Αυτοκρατορία¹².

Μετά την ήττα τους, οι Λογγοβάρδοι στράφηκαν προς τους Αβάρους ζητώντας βοήθεια, προκειμένου να λύσουν οριστικά το ζήτημα που είχαν με τους Γέπιδες. Ο Αλβοϊνός, βασιλιάς των Λογγοβάρδων, προσέφερε στους Αβάρους τα εδάφη των Γεπιδών ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους. Από την άλλη πλευρά, ο βασιλιάς των Γεπιδών, Κουνιμούνδος, ζήτησε υποστήριξη από τους Βυζαντινούς, προσφέροντας τους την παράδοση του Σίρμιου χωρίς όρους ως αντάλλαγμα¹³. Ωστόσο, ο Ιουστίνος Β' δεν επιθυμούσε να επέμβει, καθώς ο στρατός του ήταν ήδη απασχολημένος με τις εξελίξεις στο μέτωπο της Ανατολής.

Το 567 έλαβε χώρα η μάχη μεταξύ των Λογγοβάρδων και των Γεπιδών, κατά την οποία οι Λογγοβάρδοι κατάφεραν να καταστρέψουν το στρατό των Γεπιδών. Ο ίδιος ο Κουνιμούνδος, βασιλιάς των Γεπιδών, έπεσε στο πεδίο της μάχης, γεγονός που σήμανε την οριστική διάλυση του γεπιδικού βασιλείου. Αμέσως μετά, οι Άβαροι κινήθηκαν προς τα εδάφη του καταρρέοντος βασιλείου, ενώ οι Βυζαντινοί, με ταχύτητα και αποφασιστικότητα, κατέλαβαν το Σίρμιο υπό τον στρατηγό Βώνο¹⁴. Αυτή η πράξη προκάλεσε ένταση μεταξύ της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και του Αβαρικού Χαγανάτου, ένταση η οποία θα εξελισσόταν στα επόμενα χρόνια. Στις 2 Απριλίου 568, οι Λογγοβάρδοι, μαζί με άλλες φυλές, όπως οι Γέπιδες και οι Σλάβοι, αποχώρησαν προς την Ιταλία, αφήνοντας πίσω τους ένα μεγάλο δημογραφικό κενό

¹² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 27-28

¹³ W. POHL, *The Avars*, σελ. 61

¹⁴ Για περισσότερες πληροφορίες για την διαμάχη του 567, βλέπε: K.P. CHRISTOU, *Byzanz und die Langobarden von der Ansiedlung in Pannonien bis zur endgültigen Anerkennung (500–680)*, Αθήνα (1991), σελ. 52-71

στην περιοχή της Παννονίας¹⁵. Εκμεταλλευόμενοι αυτή την κατάσταση, οι Άβαροι κατέλαβαν και τα εδάφη των Λογγοβάρδων, και με αυτόν τον τρόπο έγιναν κυρίαρχοι σε ολόκληρη την Παννονία. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, το Αβαρικό Χαγανάτο εδραίωσε την κυριαρχία του στην Κεντρική Ευρώπη και αποτέλεσε σοβαρή απειλή για την Βυζαντινή Αυτοκρατορία τους επόμενους αιώνες.

¹⁵ I. BÓNA & J. B. HORVÁTH, *Angobardische Gräberfelder in West-Ungarn*, Βουδαπέστη (2009), σελ. 198

1.3. Η συμμαχία για την αντιμετώπιση των σλαβικών επιδρομών:

Το 570, ύστερα από ανεπιτυχείς προσπάθειες για την επίτευξη συνθήκης μεταξύ των Βυζαντινών και των Αβάρων, ο Βυζαντινός αυτοκράτορας, εκτιμώντας τις απαιτήσεις των πρεσβειών των Αβάρων ως μη λογικές, αποφάσισε να τους αντιμετωπίσει στο πεδίο της μάχης. Την ίδια χρονιά, έστειλε τον στρατηγό Τιβέριο, τον διάδοχό του στον αυτοκρατορικό θρόνο, στα Βαλκάνια, με σκοπό να καταστείλει τις επιδρομές των Αβάρων. Ο Τιβέριος αντιμετώπισε τους Αβάρους και τους νίκησε στην περιοχή της Θράκης¹⁶. Αν και δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες για την πορεία της μάχης, τα τέσσερα χρόνια ηρεμίας που ακολούθησαν στις σχέσεις τους αποδεικνύουν το μέγεθος της νίκης του Τιβέριου.

Ωστόσο, η έναρξη του εικοσαετούς πολέμου με τους Πέρσες ανάγκασε τον αυτοκράτορα να μεταφέρει το μεγαλύτερο μέρος του στρατού στο μέτωπο της Ανατολής. Ο χαγάνος Βαϊανός συνειδητοποίησε την ευκαιρία και το 574 επιτέθηκε στην περιοχή της Δεύτερης Παννονίας (Pannonia Secunda), όπου κατάφερε να καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της, ενώ νίκησε και τον αποδυναμωμένο στρατό του Τιβέριου στο πεδίο της μάχης¹⁷. Σύμφωνα με τον ιστορικό *W. Pohl*, η αλλαγή εξουσίας το Δεκέμβριο του 574 έφερε σημαντικές εξελίξεις στις αβαροβυζαντινές σχέσεις¹⁸. Ο Τιβέριος ανακηρύχθηκε συναυτοκράτορας του Ιουστίνου Β΄, ο οποίος είχε αρρωστήσει και δεν ήταν σε θέση να εξουσιάζει την αυτοκρατορία. Ο Τιβέριος, για να αφοσιωθεί στο μέτωπο της Ανατολής, υπέγραψε συνθήκη ειρήνης με τον Βαϊανό. Οι Άβαροι ζήτησαν ως ετήσιο φόρο 80.000 χρυσά νομίσματα, αίτημα το οποίο έγινε δεκτό από τον Τιβέριο¹⁹.

Το 578, ο Τιβέριος αποφάσισε να διεξαγάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον των Σλάβων, οι οποίοι επέδραμαν στις βαλκανικές επαρχίες, σε συνεργασία με τους Αβάρους, εκμεταλλευόμενος τη συνθήκη του 574 και τη διένεξη των Αβάρων με τον

¹⁶ W. POHL, *The Avars*, σελ. 74

¹⁷ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 33

¹⁸ D. ZIEMANN, *Vom Wandervolk zur Grosmacht. Die Entstehung Bulgariens im früh en Mittelalter (7. bis 9. Jh.)*, Κολωνία (2007), σελ. 79

¹⁹ Μένανδρος Προτήκτωρ, σελ. 216, κεφ. 25, στιχ. 1-10: «Ὅτι Βαιανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων Χαγάνος... τύχης εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς ἐποιήσατο.»

Σλάβο φύλαρχο Δαυρέντιο²⁰. Οι Άβαροι ανέλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της επιχείρησης, ενώ ο Βυζαντινός έπαρχος Ιωάννης στην περιοχή της Ιλλυρίας βοήθησε στη μεταφορά του στρατού των Αβάρων πέρα από τον Δούναβη²¹. Παρά την κλίμακα της επιχείρησης, δεν υπήρξε κάποια σημαντική μάχη, καθώς οι Σλάβοι δεν μπορούσαν να οργανώσουν ένα κύριο σώμα στρατού και προτίμησαν να κρυφτούν στα δάση. Οι Άβαροι αρκεστήκαν στην καταστροφή και τη λεηλασία πολλών σλαβικών οικισμών²².

Με αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώθηκε η σύντομη συμμαχία Βυζαντινών με τους Αβάρους. Η διάθεση για αυτή τη συμμαχία υποδηλώνει μία διάθεση για φιλικές σχέσεις μεταξύ του Τιβέριου και του Βαϊανού, καθώς ο βυζαντινός συναυτοκράτορας επιχείρησε να δώσει στους Αβάρους το κίνητρο να λεηλατήσουν τα σλαβικά φύλα, προκειμένου οι τελευταίοι να μην στραφούν εναντίον της αυτοκρατορίας. Όμως, κατά τη γνώμη μας, ο Βαϊανός χρειαζόταν αυτή τη συμμαχία περισσότερο από τους Βυζαντινούς. Ο χαγάνος βρέθηκε αντιμέτωπος με μια περίπλοκη στρατηγική κατάσταση: έπρεπε να προστατεύσει την περιοχή του Δούναβη από τις πιθανές τουρκικές επιθέσεις και ταυτόχρονα να ελέγξει τη σλαβική δραστηριότητα στην περιοχή του Δούναβη. Οι Τούρκοι, υπό την ηγεσία του Σιζαβούλου και αργότερα του διαδόχου του (Τούρξανθος), αποτελούσαν σημαντική απειλή, η οποία προκαλούσε συνεχείς ανησυχίες για ενδεχόμενη επίθεση. Επιπλέον, οι Σλάβοι είχαν ενδυναμωθεί και πραγματοποιούσαν επιδρομές στα εδάφη των Βυζαντινών. Οι Άβαροι τους έβλεπαν αρνητικά τις κινήσεις των Σλάβων, στις περιοχές του Δούναβη που λεηλατούσαν οι ίδιοι. Η μόνη λύση ήταν να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν μία εφήμερη συνεργασία με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ώστε να μπορέσουν μαζί να αντιμετωπίσουν αυτούς τους κινδύνους.

1.4. Η πολιορκία και η κατάκτηση του Σιρμίου:

²⁰ *Το ίδιο*, σελ. 192, κεφ. 21, στιχ. 1-10: « Ὅτι κεραϊζομένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Σκλαβηνῶν... κίνδυνον ἀναδέχονται.»

²¹ *Το ίδιο*, σελ. 192, κεφ. 21, στιχ. 15-20: « Τοῦ Καίσαρος τοίνυν τὴν τοιάνδε... βαρβαρικὰ διαβιβάσας πλήθη.»

²² W. POHL, *The Avars*, σελ. 82

Από τα πρώτα χρόνια της παρουσίας των Αβάρων στα Βαλκάνια, το Σίρμιο υπήρξε ένα από τα κύρια σημεία τριβής με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η πόλη, η οποία είχε ιδρυθεί ως ρωμαϊκή αποικία με την ονομασία *Sirmium*, βρισκόταν στον ποταμό Σάβα και αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες και μεγαλύτερες πόλεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Το 441, καταλήφθηκε από τους Ούννους και ακολούθησαν οι Γότθοι, ενώ αργότερα η περιοχή περιήλθε στους Γέπιδες. Ο τελευταίος βασιλιάς των Γεπιδών, ο Κουνιμούνδος, είχε παραχωρήσει το Σίρμιο στους Βυζαντινούς ως αντάλλαγμα για τη βοήθεια τους στον πόλεμο εναντίον των Λομβαρδών και των Αβάρων. Οι Άβαροι, θεωρώντας ότι το Σίρμιο τους άνηκε ως περιοχή του πρώην βασιλείου των Γεπιδών, το διεκδικούσαν ως δικαίωμα τους, αποφάσισαν να το διεκδικήσουν με πολιορκία της πόλης. Η πολιορκία πραγματοποιήθηκε το 574, αλλά οι Άβαροι υποχώρησαν έπειτα από συνθήκη ειρήνης με το Βυζάντιο, η οποία περιλάμβανε τη συμφωνία καταβολής ετήσιου πληρωμής στο ύψος των 80.000 χρυσών νομισμάτων.²³

Κατά τη δεκαετία του 570, το Βυζάντιο είχε στρατηγικά επικεντρωθεί στην ανατολική του επικράτεια και τον πόλεμο με τους Πέρσες, παραμελώντας ουσιαστικά την άμυνα στα δυτικά σύνορα. Οι Άβαροι εκμεταλλεύτηκαν αυτή την αδυναμία το 579, οι οποίοι πραγματοποίησαν εκτεταμένες επιδρομές στα Βαλκάνια. Παράλληλα, η κίνηση αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για τη μετανάστευση των Σλάβων προς τις νοτιότερες περιοχές της Βαλκανικής Χερσονήσου. Το 579, ο χαγάνος των Αβάρων, εκμεταλλευόμενος την αδυναμία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας να ανταποκριθεί αποτελεσματικά, επιχείρησε εκ νέου την πολιορκία του Σιρμίου, κατασκευάζοντας γέφυρα από την απέναντι όχθη του ποταμού Σάβα²⁴. Παρόλο που ο χαγάνος είχε διαβεβαιώσει τους Βυζαντινούς, ότι η γέφυρα έπρεπε να κατασκευαστεί για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των Σλάβων, χάρη στη γέφυρα κατάφεραν να περάσουν το στρατό τους και να πολιορκήσουν τη πόλη. Παρά την περιορισμένη αντίσταση από τους υπερασπιστές της πόλης, το Σίρμιο άντεξε για περισσότερο από

²³ Θεοφάνης, Χρονογραφία, έκδ. C. DE BOOR, Λειψία (1883), σελ. 365-366, στιχ. 1-25:

«Τούτῳ τῷ...καὶ γέγονεν.». Στο εξής: Θεοφάνης, Χρονογραφία

²⁴ W. POHL, The Avars, σελ. 83

δύο χρόνια, χάρη στην ευνοϊκή φυσική του θέση και τα νερά του ποταμού που προσέφεραν φυσική άμυνα²⁵.

Το 582, ο αυτοκράτορας Τιβέριος Β', αδυνατώντας να στείλει ενισχύσεις στο Σίρμιο και επιθυμώντας να κατευνάσει τους Αβάρους για να μπορέσει να επικεντρωθεί στον πόλεμο με τους Πέρσες, συμφώνησε στην παράδοση της πόλης υπό την προϋπόθεση ότι οι Άβαροι θα σεβαστούν τη ζωή των κατοίκων²⁶. Παρά την υπόσχεση αυτή, οι Άβαροι κατέλαβαν την πόλη χωρίς να διαπράξουν μαζικούς εκτοπισμούς ή σφαγές, ωστόσο προχώρησαν σε εκτεταμένες λεηλασίες και αρπαγές των περιουσιών των κατοίκων. Στο πλαίσιο της συμφωνίας παράδοσης του Σιρμίου, οι Άβαροι απαίτησαν και έλαβαν από τους Βυζαντινούς 240.000 χρυσά νομίσματα για την εκκρεμή πληρωμή των φόρων της τριετούς πολιορκίας²⁷.

Τον επόμενο χρόνο, οι Άβαροι παραβίασαν τη συμφωνία και εξαπέλυσαν νέες επιδρομές στη βαλκανική χερσόνησο²⁸. Η απώλεια του Σιρμίου συνιστά μια σημαντική ήττα για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, καθώς επρόκειτο για ένα στρατηγικό προπύργιο στα βόρεια σύνορά της, το οποίο εξασφάλιζε την άμυνα της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων. Η κατάληψη της πόλης άνοιξε το δρόμο για τις επακόλουθες καταστροφικές επιδρομές των Αβάρων και των Σλάβων προς τα νότια, προκαλώντας τη δραματική αποδυνάμωση των Βυζαντινών στην περιοχή. Επιπλέον, το γεγονός αυτό σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής για τα Βαλκάνια, με την πληθυσμιακή σύνθεση των περιοχών αυτών να αλλάζει ριζικά και την κυριαρχία του Βυζαντίου στην περιοχή να δέχεται σοβαρό πλήγμα, αφού οι Άβαροι έγιναν κυρίαρχοι της βαλκανικής χερσονήσου αλλά και τα φύλα των Σλάβων βρήκαν πρόσφορο έδαφος για εγκατάσταση εντός των εδαφών της αυτοκρατορίας.

²⁵ *Το ίδιο*, σελ. 87

²⁶ Μένανδρος Προτήκτωρ, σελ. 240, κεφ. 27, στιχ. 10-25: « τε τοῖς Ῥωμαίων...περιουσία ὑπῆρχεν.»

²⁷ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 42

²⁸ W. POHL, *The Avars*, σελ. 89

1.5. Η στρατιωτική αδυναμία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η ενίσχυση του Αβαρικού Χαγανάτου στα τέλη του 6ου αιώνα

Στα τέλη του 6ου αιώνα, η αλλαγή στην ηγεσία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η ανάληψη της εξουσίας από τον αυτοκράτορα Μαυρίκιο συνέπεσαν με μια περίοδο πολιτικής και στρατιωτικής ρευστότητας στα Βαλκάνια. Η βυζαντινή προσοχή ήταν στραμμένη προς την Ανατολή, εξαιτίας της συνεχιζόμενης σύγκρουσης με την Περσική Αυτοκρατορία, γεγονός που επέτρεψε στο Αβαρικό χαγανάτο και στα υποτελή σε αυτό σλαβικά φύλα να εκμεταλλευθούν το κενό ισχύος και να διεισδύσουν ευκολότερα στη βαλκανική ενδοχώρα, προβαίνοντας σε λεηλασίες και κατακτήσεις²⁹.

Ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος, σε μια προσπάθεια διατήρησης της ειρήνης, αρχικά επιδίωξε τη διπλωματική εξομάλυνση των σχέσεων με τους Αβάρους. Παρ' όλα αυτά, ο διάδοχος του χαγάνου Βαϊανού, συνέχισε να ασκεί πιέσεις για την αύξηση του φόρου που είχε συμφωνηθεί το 582 και ανερχόταν σε 80.000 χρυσά νομίσματα ετησίως³⁰. Το 584, οι Άβαροι προχώρησαν σε εκτεταμένες επιθέσεις κατά των βυζαντινών εδαφών, καταλαμβάνοντας στρατηγικής σημασίας πόλεις, όπως η Σιγγηδόνα και το Βιμινάκιο, ενώ λεηλάτησαν επίσης τα περίχωρα της Αγχιάλου στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας³¹. Η ταχεία προέλαση των Αβάρων προκάλεσε έντονη ανησυχία στην Κωνσταντινούπολη, οδηγώντας τον Μαυρίκιο στη λήψη μέτρων για την ενδεχόμενη πολιορκία της πρωτεύουσας, παρότι διέθετε περιορισμένες στρατιωτικές δυνάμεις. Ο *Ιωάννης Εφέσου* αναφέρει ότι επιστρατεύθηκαν ακόμη και κληρικοί για την ενίσχυση της άμυνας της πόλης³². Ωστόσο, η πορεία των Αβάρων προς την Κωνσταντινούπολη ανακόπηκε από επίθεση των δυτικών Τούρκων, ενδεχομένως έπειτα από υπόδειξη των Βυζαντινών, οι οποίοι

²⁹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 163

³⁰ W. LIEBESCHUETZ, "The Lower Danube Region under Pressure: From Valens to Heraclius". In *East and West*, κεφ. 20 (2015), Leiden/ Boston: Brill, σελ. 443. Στο εξής: W. LIEBESCHUETZ, *The Lower Danube*

³¹ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 43

³² *Ιωάννης Εφέσου*, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, έκδ. E. W. BROOKS {CSCO 106, *Scriptores Syri* 55}, Λουβαίν (1964), κεφ. XLV-XLIX, σελ. 260, στιχ. 1-5

εκείνη την περίοδο φαίνεται να είχαν ενισχύσει τις διπλωματικές σχέσεις τους με αυτούς³³, όπως επισημαίνει ο Γ. Καρδαράς.

Το 585, ο απεσταλμένος των Αβάρων, Ταργίτιος, κατέφθασε στην Κωνσταντινούπολη και μέσω διαπραγματεύσεων πέτυχε την αύξηση του ετήσιου φόρου σε 100.000 χρυσά νομίσματα. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους επέστρεψε στην πρωτεύουσα για την παραλαβή του φόρου, εκφράζοντας παράλληλα τη δυσαρέσκεια του χαγάνου για την προστασία που παρείχαν οι Βυζαντινοί στον αρχιερέα Βουκολάβρα. Η αντίδραση του Μαυρικού υπήρξε σφοδρή, διέταξε τη σύλληψη του Αβάρου πρεσβευτή, γεγονός που αποτέλεσε αφορμή για νέες επιδρομές σε βυζαντινά εδάφη στα Βαλκάνια³⁴. Ο Μαυρίκιος, αντιλαμβανόμενος πλέον την κρισιμότητα της κατάστασης, συγκρότησε στρατό υπό τη διοίκηση του Κομεντίουλου με σκοπό την αποτροπή περαιτέρω επιθέσεων. Η στρατηγική του Κομεντίουλου περιόρισε την αβαρική δραστηριότητα, αν και καταγράφονται στρατιωτικές επιτυχίες και από τις δύο πλευρές. Οι Άβαροι κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν δύο βυζαντινούς ταξίαρχους: τον Κάστο στην περιοχή του Πάνυσου και τον Ανσιμούθ στη Μεσημβρία, ο οποίος έπεσε θύμα αιφνιδιαστικής επίθεσης³⁵. Οι συνεχείς αυτές ήττες και η αδυναμία του βυζαντινού στρατού να διαφυλάξει τα σύνορα των Βαλκανίων προκάλεσαν εσωτερική δυσφορία και πολιτική κρίση στην αυτοκρατορία. Ο λαός απέδωσε την ευθύνη για την ταπείνωση των βυζαντινών στρατευμάτων στον αυτοκράτορα Μαυρίκιο, γεγονός που αποδυνάμωσε ακόμη περισσότερο τη θέση του και επέτεινε το ήδη υπάρχον κλίμα δυσαρέσκειας και ανασφάλειας.

³³ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 44

³⁴ *Το ίδιο*, σελ. 46

³⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 163

Η εκστρατεία του Μαυρικού κατά των Αβάρων

1.1. Οι εξελίξεις στη Βαλκανική χερσόνησο στα τέλη του 6ου αιώνα

Η περίοδος 591-602 υπήρξε κρίσιμη για την ιστορία των Βαλκανίων και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, η στρατηγική και πολιτική αντιπαράθεση μεταξύ της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπό την ηγεσία του αυτοκράτορα Μαυρίκιου, και των Αβάρων, οι οποίοι ήλεγχαν στρατηγικά σημεία γύρω από τον Δούναβη, καθόρισε την πορεία της βαλκανικής χερσονήσου. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από στρατηγικές συγκρούσεις, στρατιωτικές αναμετρήσεις, διπλωματικές κινήσεις και πολιτικές εξελίξεις, οι οποίες αμφισβήτησαν την κυριαρχία του Βυζαντίου στην περιοχή.

Ο τερματισμός του πολέμου με τους Πέρσες το 591 επέτρεψε στον αυτοκράτορα Μαυρίκιο να επικεντρωθεί στην αντιμετώπιση των Αβάρων στη Βαλκανική χερσόνησο. Η στρατηγική του Μαυρίκιου επικεντρώθηκε στην αποτροπή της επέκτασης των Αβάρων και στην εξασφάλιση των εδαφών του Βυζαντίου. Παρά τις στρατηγικές του επιτυχίες, οι Άβαροι κατάφεραν να διατηρήσουν την επιρροή τους στην περιοχή του Δούναβη, αφού κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις των Βυζαντινών.

Η σύγκρουση αυτή υπήρξε καθοριστική, καθώς οι στρατηγικές επιλογές του Μαυρίκιου επηρέασαν τόσο τις εξελίξεις στο Βυζάντιο όσο και τις σχέσεις με τις βαρβαρικές φυλές της περιοχής, προκαλώντας μακροχρόνιες συνέπειες για τα Βαλκάνια. Παρά τις νίκες και τις στρατηγικές επεμβάσεις, ο Μαυρίκιος δεν κατάφερε να αποδυναμώσει την δύναμη των Αβάρων στην περιοχή, με αποτέλεσμα να ξεκινήσει μια νέα φάση πολιτικών και στρατηγικών αναταραχών, που συνέβαλαν στην εξέγερση του Φωκά, που κόστισε τη ζωή στον αυτοκράτορα Μαυρίκιο.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η δεκαετής εκστρατεία στα Βαλκάνια κατά την περίοδο 592–602, όπως περιγράφεται αναλυτικά από τον *Θεοφύλακτο Σιμοκάττη*³⁶, εγείρει ορισμένες δυσκολίες ως προς τη χρονολόγηση των επιμέρους γεγονότων. Ο *Σιμοκάττης*, αν και αφηγείται με λεπτομέρεια τις εξελίξεις, αποφεύγει σε γενικές γραμμές να προσδιορίσει σαφώς το πότε αυτές συνέβησαν. Μόνο περιστασιακά

³⁶ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, έκδ. C. de BOOR, Λειψία (1887). Στο εξής: Σιμοκάττης, *Ιστορία*

παραθέτει κάποιες χρονολογικές ενδείξεις, όπως χρονολογίες της βασιλείας ενός αυτοκράτορα. Αντιθέτως, συχνά αναφέρεται στις εποχές του έτους και στα χρονικά διαστήματα ανάμεσα στα γεγονότα. Το μοναδικό χρονολογικό σημείο που θεωρείται αδιαμφισβήτητο είναι ότι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά των Αβάρων και των Σλάβων έληξαν με την ανατροπή του αυτοκράτορα Μαυρίκιου τον Νοέμβριο του 602.

Σύμφωνα με τον Γ. Καρδαρά, η βυζαντινή αντεπίθεση στα Βαλκάνια τοποθετείται είτε την άνοιξη του 592, είτε στα τέλη του 591. Κατά το έτος 592 παρατηρείται σημαντική αλλαγή στη στρατηγική των Αβάρων, καθώς υιοθετούν μια πιο συντονισμένη και οργανωμένη πολεμική τακτική, σε συνεργασία με σλαβικά φύλα³⁷. Η νέα αυτή προσέγγιση σηματοδοτεί την απαρχή μιας μεγάλης εκστρατείας με στόχο τα βυζαντινά εδάφη. Το 593, ενώ ο χαγάνος διέσχισε τον ποταμό Σάβο, ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος προέβη στον ορισμό του Πρίσκου ως στρατηγού της Ευρώπης, επιβεβαιώνοντας την ανάγκη ισχυρής στρατιωτικής παρουσίας στις βαλκανικές επαρχίες. Οι Άβαροι, αφού πέρασαν τον Σάβο, προώθησαν ιππικό στο εσωτερικό της βαλκανικής χερσονήσου, το οποίο έφτασε έως τη Βονονία (σημερινό Βιδίνιο), αποδεικνύοντας την ταχύτητα και αποτελεσματικότητα των κινήσεών τους.³⁸

Σε απάντηση, ο Πρίσκος ανέθεσε στον αξιωματικό Σαλβιανό την υπεράσπιση των στρατηγικής σημασίας ορεινών διαβάσεων της Προκλιάνας, στον οδικό άξονα Αγχιάλου–Μαρκιανούπολης. Ο Σαλβιανός κατάφερε αρχικά να ανακόψει τόσο την εμπροσθοφυλακή όσο και μία ενισχυμένη δύναμη 8.000 Αβάρων υπό τον Σαμούρ. Παρά τις πρώτες αυτές επιτυχίες, η άφιξη του κύριου σώματος των Αβάρων ανάγκασε τους Βυζαντινούς σε νυχτερινή υποχώρηση, αποφεύγοντας την άμεση σύγκρουση. Η συνέχιση της προέλασης των Αβάρων οδήγησε στην προώθησή τους προς την Αγχίαλο και, στη συνέχεια, στα Δριζίπαρα (σημερινό Καριστιράν), τοποθεσία μόλις 150 χλμ. από την Κωνσταντινούπολη. Η αποτυχημένη πολιορκία της πόλης δεν ανέκοψε τη στρατιωτική πίεση, καθώς οι Άβαροι κινήθηκαν προς την Ηράκλεια, κοντά στη θάλασσα του Μαρμαρά³⁹.

³⁷ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 49

³⁸ Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. VI, σελ. 226–228, στιχ. 4.4–5.8

³⁹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 169

Σε αυτή τη φάση, ο Πρίσκος επιχείρησε αντεπίθεση με στόχο τον αιφνιδιασμό των Αβάρων. Ωστόσο, η επιχείρηση απέτυχε παταγωδώς, καθώς οι Άβαροι προέβησαν σε νυχτερινή επίθεση, αιφνιδιάζοντας το βυζαντινό ιππικό. Ο στρατός των Βυζαντινών υποχώρησε προς το Τζουρούλλον (σημερινό Τσόρλου), όπου και περικυκλώθηκαν από τον εχθρό⁴⁰. Η κρίσιμη αυτή κατάσταση αντιμετωπίστηκε με ένα τέχνασμα του Μαυρίκιου, ο οποίος συνέταξε πλαστή επιστολή, προσποιούμενος ότι διέταζε επίθεση στα νότια των Αβάρων στην Παννονία. Η επιστολή σκόπιμα κατέληξε στα χέρια του χαγάνου, προκαλώντας του ανησυχία για την ασφάλεια της επικράτειάς του. Υπό τον φόβο αυτής της απειλής, οι Άβαροι διέκοψαν την εκστρατεία και αποσύρθηκαν, αρκούμενοι σε μικρό χρηματικό αντάλλαγμα⁴¹. Η καταληκτική φάση αυτής της στρατιωτικής αναμέτρησης συνοδεύεται από την πιθανή σύναψη νέας συνθήκης μεταξύ Βυζαντίου και Αβάρων, για την οποία, ωστόσο, δεν διασώζονται επαρκείς πληροφορίες, ούτε σχετικά με το ενδεχόμενο τροποποίησης του καθιερωμένου ετήσιου φόρου που κατέβαλε η αυτοκρατορία.

⁴⁰ *To ίδιο*, *The Avars*, σελ. 170

⁴¹ Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. VI, σελ. 228–230, στιχ. 5.8–5.16

1.2. Η εκστρατεία των Βυζαντινών κατά των Σλάβων στα βόρεια του Δούναβη

Η εκστρατεία των Βυζαντινών κατά των Σλάβων στα βόρεια του Δούναβη, το 593, αποτέλεσε έναν κρίσιμο σταθμό στην προσπάθεια του αυτοκράτορα Μαυρικίου να αντιμετωπίσει την αυξανόμενη ενδυνάμωση των Αβάρων στα Βαλκάνια. Μετά την προσωρινή συνθήκη ειρήνης με τους Αβάρους, τα σχέδια του Μαυρικίου επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση των Σλάβων, οι οποίοι είχαν απλωθεί στις περιοχές γύρω από τον Δούναβη και τη Βαλκανική Χερσόνησο. Οι Άβαροι χρησιμοποιούσαν συχνά τους Σλάβους ως αντίβαρο στα Βαλκάνια εναντίον των Βυζαντινών, αφού τα σλαβικά φύλα λειτουργούσαν ως σύμμαχοι των Αβάρων.

Η στρατηγική του Μαυρικίου επικεντρώθηκε στη διακοπή της σλαβικής επιρροής στην περιοχή, με στόχο να προστατευτεί η Θράκη και να αποδυναμωθεί η συνεργασία των Σλάβων με τους Αβάρους. Πριν ξεκινήσει η εκστρατεία, δέχθηκε πρεσβεία από τους Αβάρους, με επικεφαλής τον Κοχ, ο οποίος αμφισβήτησε τις προθέσεις των Βυζαντινών, επικαλούμενος την υπάρχουσα συνθήκη ειρήνης. Η ρητορική του Κοχ αποκαλύπτει την εχθρική εικόνα που είχαν οι Άβαροι για τους Βυζαντινούς, τους οποίους θεωρούσαν διεφθαρμένους και αναξιόπιστους. Όμως ο Πρίσκοκ διαβεβαίωσε ότι οι Σλάβοι αποτελούσαν τον στόχο της εκστρατείας⁴². Η πρώτη φάση της εκστρατείας ξεκίνησε το 593, με τον στρατηγό Πρίσκο να καταστρώνει επιθέσεις εναντίον των Σλάβων υπό τη διοίκηση του βασιλιά Αρδάγαστου. Στη διάρκεια αυτών των επιθέσεων, οι Βυζαντινοί κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν τον Αρδάγαστο, ενώ παράλληλα κατέστρεψαν αρκετούς οικισμούς των Σλάβων και κατέλαβαν μεγάλες ποσότητες λαφύρων⁴³.

Η εκστρατεία στις βαλτώδεις και δυσπρόσιτες περιοχές του ποταμού Ελιβάκιου ανέδειξε τα εγγενή προβλήματα που συνόδευαν τη στρατιωτική δράση σε τέτοιου είδους εδάφη. Σημείο καμπής αποτέλεσε η συνεργασία του Πρίσκου με έναν αποστάτη γερμανικής καταγωγής, πιθανότατα Γέπιδας, ο οποίος, διαθέτοντας γνώση του τοπίου και της σλαβικής γλώσσας, κατέστη πολύτιμος οδηγός και

⁴² W. POHL, *The Avars*, σελ. 171

⁴³ A. KOTŁOWSKA and Ł. RÓŻYCKI, "The Role and Place of Speeches in the Work of Theophylact Simokatta", *Vox Patrum* 36 (2016), σελ. 369

πληροφοριοδότης. Χάρη στη συνδρομή του, οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να εντοπίσουν και τελικώς να αιχμαλωτίσουν τον τοπικό ηγέτη Μουσώκιο, καθώς και τον στρατό του, γεγονός που αποτέλεσε σημαντικό πλήγμα για την τοπική αντίσταση των Σλάβων⁴⁴. Παρά τις τακτικές επιτυχίες και τις σκληρές αλλά νικηφόρες συγκρούσεις, η επιχείρηση δεν εξελίχθηκε σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό του αυτοκράτορα Μαυρικού, αλλά σύμφωνα με το πολεμικό του εγχειρίδιο ήταν πιο εύκολη η αντιμετώπιση των Σλάβων τον χειμώνα⁴⁵. Οι συνεχείς επιθέσεις από τους Σλάβους, σε συνδυασμό με τις αντίξοες κλιματολογικές συνθήκες του χειμώνα, επηρέασαν σημαντικά το ηθικό των στρατιωτών. Υπό το βάρος των συνθηκών αυτών, οι Βυζαντινοί υπέκυψαν σε έντονο προβληματισμό και αμφιβολίες, αγνοώντας τις αυτοκρατορικές διαταγές για συνέχιση των επιχειρήσεων και τελικά αποφάσισαν την αποχώρηση από τις εχθρικές περιοχές⁴⁶. Η αποχώρηση αυτή, αν και στρατιωτικά αιτιολογημένη, έθεσε περιορισμούς στις μακροπρόθεσμες επιδιώξεις της εκστρατείας και υπονόμωσε την προοπτική περαιτέρω επέκτασης της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην περιοχή.

Η εκστρατεία κατά των Σλάβων, μολονότι συνοδεύτηκε από ορισμένες τακτικές επιτυχίες, ανέδειξε τις σύνθετες προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι Βυζαντινοί στην προσπάθειά τους να ελέγξουν μια δυναμικά εξελισσόμενη και αποκεντρωμένη απειλή. Παρά τα μεμονωμένα στρατιωτικά επιτεύγματα, όπως η αιχμαλωσία ηγετών και η αποδυνάμωση τοπικών εστών αντίστασης, η εκστρατεία αποκάλυψε τις στρατηγικές αδυναμίες και τις διοικητικές δυσλειτουργίες της Βυζαντινής διοίκησης. Οι εσωτερικές αντιφάσεις, η αμφισβήτηση της στρατιωτικής ηγεσίας από τα ίδια τα στρατεύματα και η αδυναμία διατήρησης μόνιμης παρουσίας στις νεοκατακτηθείσες περιοχές υπογράμμισαν τον σταδιακό περιορισμό της αυτοκρατορικής ισχύος. Η αποτυχία του Βυζαντίου να επιβάλει μακροπρόθεσμα την κυριαρχία του στις βόρειες και ανατολικές περιοχές της Βαλκανικής συνιστά ένδειξη της ευρύτερης πολιτικοστρατιωτικής κρίσης που αντιμετώπιζε η αυτοκρατορία στα τέλη του 6^{ου} αιώνα.

⁴⁴ W. POHL, *The Avars*, σελ. 173

⁴⁵ Μαυρίκιος, *Στρατηγικόν*, έκδ. G. T. Dennis-E. Gamillscheg, {CFHB XVII, series Vindobonensis}, Βιέννη 1981.

⁴⁶ G. KARDARAS., *Byzantium and the Avars*, σελ. 51

1.3. Η συνθήκη του χειμώνα (593-594) και η ερμηνεία της

Την επόμενη χρονιά και ενώ ο Πρίσκος βρισκόταν νότια του Δούναβη, δέχτηκε ξανά πρεσβεία των Αβάρων, η οποία ήθελε να πληροφορηθεί για τα σχέδια των Βυζαντινών⁴⁷. Ο χαγάνος πλέον είχε βρεθεί σε δύσκολη θέση, ο ιστορικός *Σιμοκάττης* μας προσφέρει μια σπάνια περιγραφή των εσωτερικών διλημμάτων του χαγάνου. Την ίδια στιγμή, ο χαγάνος δεν μπορούσε να παραβλέψει τις νίκες των Βυζαντινών εντός των εδαφών του, οι οποίες τον έφερναν σε δύσκολη θέση τόσο πολιτικά όσο και συμβολικά. Παρ' όλα αυτά, το να επιτρέψει τη βίαιη καταστολή των ανεξάρτητων σλαβικών φύλων από τους Βυζαντινούς θα μπορούσε εν τέλει να τον εξυπηρετήσει, καθώς θα αποκαθιστούσε, έστω έμμεσα, την εξουσία του πάνω σε αυτούς πληθυσμούς⁴⁸.

Ο ανταγωνισμός του Βυζαντίου και των Αβάρων για τον έλεγχο στα σλαβικά φύλα δημιούργησε τριβές μεταξύ τους. Ο ιστορικός *W. Pohl* μας πληροφορεί ότι ο συμβιβασμός προήλθε με συνθήκη τον χειμώνα του 593–94, μια χαρακτηριστική περίπτωση διπλωματικού ελιγμού⁴⁹. Ο Πρίσκος, για να αποφύγει την ολική σύγκρουση με τους Αβάρους, έστειλε πρεσβεία ώστε να παραχωρήσει στον χαγάνο ένα μερίδιο από τα λάφυρα της εκστρατείας, κίνηση που ερμηνεύτηκε ως αναγνώριση της συμβολικής εξουσίας του χαγάνου στην περιοχή. Με αυτόν τον τρόπο, ο χαγάνος μπόρεσε να παρουσιάσει την εκστρατεία του Πρίσκου ως κοινή επιτυχία, προστατεύοντας το κύρος του, ενώ οι Βυζαντινοί πέτυχαν την προσωρινή αποκλιμάκωση της έντασης⁵⁰. Ωστόσο, η απόφαση να επιστραφούν 5.000 αιχμάλωτοι στον χαγάνο προκάλεσε δυσαρέσκεια στον βυζαντινό στρατό, ενώ και ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος έδειξε απογοήτευση για τις διπλωματικές υποχωρήσεις του Πρίσκου. Η δυσαρέσκεια αυτή οδήγησε στην αντικατάσταση του Πρίσκου από τον Πέτρο, αδελφό του αυτοκράτορα, δείχνοντας την πρόθεση του Μαυρικίου να αναλάβει η αυτοκρατορική οικογένεια τον έλεγχο της εκστρατείας στη βαλκανική χερσόνησο⁵¹.

⁴⁷ W. POHL, *The Avars*, σελ. 174

⁴⁸ *Σιμοκάττης*, *Ιστορία*, VI, κεφ. 11, σελ. 176

⁴⁹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 175-176

⁵⁰ F. CURTA, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500–700*. Cambridge / New York: Cambridge University Press (2001), σελ. 103

⁵¹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 177

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην αυλή του χαγάνου εκείνη την περίοδο είχαν σχηματιστεί υποστηρικτές δύο διαφορετικών απόψεων. Ο Γ. Καρδαράς μας πληροφορεί ότι ο χαγάνος, αν και ήταν υπέρ της συνέχισης του πολέμου, βρέθηκε αντιμέτωπος με την αντίθεση μέρους των Αβάρων αξιωματούχων, επικεφαλής των οποίων ήταν ο διπλωμάτης Ταργίτιος. Ο Ταργίτιος υποστήριξε την ειρηνική λύση και την αποφυγή περαιτέρω στρατιωτικών συγκρούσεων με το Βυζάντιο, επισημαίνοντας τις αρνητικές συνέπειες των βυζαντινών επιτυχιών επί των Σλάβων, ώστε οι Άβαροι να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους. Από την άλλη πλευρά οι αξιωματούχοι ήθελαν τη συνέχιση των πολεμικών συγκρούσεων για να μπορέσουν να αυξήσουν τους ετήσιους φόρους και τα εδάφη που μπορούσαν να λεηλατήσουν. Παρά την συνθήκη, από τις πηγές φαίνεται ότι μόνο οι Βυζαντινοί ανέλαβαν την αντιμετώπιση των Σλάβων, πιθανώς με τη σύμφωνη γνώμη του χαγάνου⁵². Ο Πέτρος πέτυχε αρκετές νίκες απέναντι στους Σλάβους αλλά πολλά εσωτερικά προβλήματα που υπήρχαν στο στρατεύμα του δεν τον βοήθησαν να συνεχίσει την εκστρατεία του. Μετά τη πύρρειος νίκη απέναντι στον Σλάβο φύλαρχο Πειράγαστο, ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος αποφάσισε να τον αντικαταστήσει και να επιστρέψει στη θέση του ο στρατηγός Πρίσκοις⁵³.

1.4. Το Χαγανάτο υπό πίεση: Στρατηγικές προκλήσεις και διπλωματικές εντάσεις το 595

⁵² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 51-52

⁵³ *Το ίδιο*, σελ. 54

Το έτος 595 αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή για το Αβαρικό Χαγανάτο, το οποίο βρισκόταν αντιμέτωπο με νέες στρατηγικές προκλήσεις και διπλωματικές εντάσεις στη σχέση του με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Οι Άβαροι, παρά τις πολυάριθμες στρατηγικές επιτυχίες τους, αντιμετώπιζαν μια σειρά από εξωτερικούς κινδύνους που απειλούσαν την ακεραιότητα και την επιρροή τους και στη Δύση και στην Ανατολή.

Αφορμή για την κλιμάκωση της έντασης ήταν η στρατηγική προώθηση του στρατηγού Πρίσκου πέρα από τον Δούναβη, γεγονός που δημιουργούσε αμφισβήτηση ως προς τα σύνορα και τα δικαιώματα ελέγχου των περιοχών κοντά στις κτήσεις των Αβάρων. Η παράβαση της συμφωνίας ειρήνης από τους Βυζαντινούς, οι οποίοι διέσχισαν τον ποταμό με το στρατό τους, αποτελούσε μια επιθετική κίνηση στα μάτια του χαγάνου⁵⁴. Αν και η περιοχή αυτή είχε στο παρελθόν αποτελέσει πεδίο ασταθούς κυριαρχίας και στρατηγικών συμφερόντων, η απόφαση του Βυζαντινού στρατηγού, Πρίσκου, να υπερασπιστεί την ύπαρξή του και να εδραιώσει τις βυζαντινές θέσεις αποτέλεσε ευθεία αμφισβήτηση του δικαιώματος των Αβάρων να διαχειρίζονται τις βόρειες ακτές του Δούναβη.

Για αντίποινα ο χαγάνος πολιορκήσε και κατέλαβε τη πόλη της Σιγγηδόνας. Ο Πρίσκος μόλις πληροφορήθηκε τα νέα, προχώρησε με το στρατό του και κατάφερε αρκετά εύκολα την ανακατάληψη της πόλης, αφού ο πληθυσμός της πόλης εναντιώθηκε απέναντι στους Αβάρους. Μετά την ανακατάληψη της Σιγγηδόνας από τον Πρίσκο, η επακόλουθη σύγκρουση με την Αυτοκρατορία έφερε τον χαγάνο σε θέση άμυνας, αναγκάζοντάς τον να αποσυρθεί στα εδάφη του⁵⁵. Αν και εκείνη τη χρονιά οι διπλωματικές συνομιλίες παρέμειναν ελπιδοφόρες, η στρατηγική στάση των Βυζαντινών, η οποία επισημοποιούσε την αμφισβήτηση των εδαφικών ορίων, ώθησε το Αβαρικό Χαγανάτο σε μια σφοδρή αντεπίθεση, κατευθυνόμενη προς την Δαλματία και τα παράλια της Αδριατικής. Αντιμέτωποι με έναν καταπονημένο στρατό και με τις στρατηγικές συνθήκες να μην ευνοούν μια ολοκληρωτική σύγκρουση, οι Άβαροι προχώρησαν μεθοδικά, αποφεύγοντας την πλήρη σύγκρουση στον Δούναβη και στρατηγικά μετατοπίζοντας την πίεση τους προς τις λιγότερο ασφαλείς περιοχές των Βαλκανίων. Η κατάληψη τις Βόγκεις και άλλα σαράντα φρούρια στην Δαλματία

⁵⁴ W. LIEBESCHUETZ, *The Lower Danube*, σελ. 446

⁵⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 180

αποτελούσε όχι μόνο στρατηγική κίνηση για τον έλεγχο των παραλίων, αλλά και έναν τακτικό ελιγμό για να αποτραπεί η αναδιοργάνωση του Βυζαντίου στις περιοχές αυτές⁵⁶.

Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρά την φαινομενική αποτυχία των Αβάρων να εκδιώξουν το στρατό του Πρίσκου ή να υποτάξουν ολοκληρωτικά τις βυζαντινές θέσεις, η στρατηγική πίεσης και οι συνεχείς διπλωματικοί ελιγμοί του χαγάνου, σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση των εσωτερικών διενέξεων μεταξύ Σλάβων και Βαυαρών⁵⁷, διασφάλισαν μια προσωρινή σταθεροποίηση των συνόρων του. Ωστόσο, η επιρροή του Χαγανάτου στα δυτικά σύνορα παρέμεινε ασταθής, με τις δυνάμεις του να συνεχίζουν να είναι σε εγρήγορση, ετοιμάζοντας τις επόμενες κινήσεις τους για να διατηρήσουν την εξουσία τους στις ασταθείς περιοχές της Βαλκανικής

1.5. Η πολιτική των Αβάρων στη Δύση

⁵⁶ *Το ίδιο*, σελ. 181

⁵⁷ Συμνοκάρτης, *Ιστορία*, κεφ. VII, σελ. 265, στιχ. 11.9-12.1

Οι Άβαροι, ως μια από τις πιο ισχυρές βαρβαρικές δυνάμεις στην Ευρώπη του 6ου αιώνα, αντιμετώπισαν σημαντικές προκλήσεις στη διαχείριση των σχέσεων τους με τους Σλάβους, τους Βαυαρούς, τους Φράγκους και τους Λομβαρδούς, ώστε να εξασφαλίσουν την επιρροή τους στη Δύση. Αρχικά, στην περιοχή του Νόρικουμ, οι Σλάβοι, με την υποστήριξη των Αβάρων, κατάφεραν να εξαλείψουν τα κατάλοιπα της ρωμαϊκής περιόδου που είχαν επιβιώσει στην περιοχή⁵⁸. Η παρουσία τους, και η συνεχής επέκταση του σλαβικού στοιχείου, συνδέεται άμεσα με την πολιτική του χαγάνου, ο οποίος χρησιμοποίησε τη στρατιωτική του ισχύ για να ενισχύσει τη θέση των Σλάβων στην περιοχή, επωφελούμενος από την πίεση που ασκούσαν οι Βαυαροί.

Η επίθεση των Αβάρων το 595 κατά των Βαυαρών αποτελεί μια χαρακτηριστική κίνηση της στρατηγικής τους να ενισχύσουν την επιρροή τους στα δυτικά όρια του χαγανάτου. Αφορμή για την επίθεση αποτέλεσε το αίτημα βοήθειας από τα σλαβικά φύλα της Καρινθίας και της Κράινα, τα οποία βρίσκονταν υπό πίεση από τον δούκα της Βαυαρίας, Τασίλο Α'. Η νίκη των Αβάρων υπήρξε σημαντική, και ενίσχυσε τη θέση τους στην περιοχή⁵⁹. Αμέσως μετά, το 596, οι Αβάροι εξαπέλυσαν νέα επίθεση στη Θουριγγία, με σκοπό να διατηρήσουν την επιρροή τους στην περιοχή. Ωστόσο, η βασίλισσα των Φράγκων, Μπρουνχίλδη, αντέτεινε μια άλλη στρατηγική, εξαγοράζοντας την αποχώρηση των Αβάρων χωρίς να καταφύγει σε ανοιχτή σύγκρουση. Αυτή η διπλωματική κίνηση συνδυάστηκε με τη φραγκική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη το 596, η οποία πρότεινε στον Βυζαντινό αυτοκράτορα Μαυρίκιο μια συμμαχία μεταξύ των Φράγκων και των Βυζαντινών εναντίον των Αβάρων. Όπως μας πληροφορεί ορθά ο Γ. Καρδαράς, αυτή η κίνηση αντανakλά τη στρατηγική των Φράγκων να περιορίσουν την αβαρική επιρροή στη Δύση και να ενισχύσουν τη θέση τους απέναντι στους Αβάρους και τους Σλάβους⁶⁰.

Η επιτυχημένη στρατηγική των Αβάρων, με το συνδυασμό στρατιωτικών επιθέσεων και διπλωματικών κινήσεων, επιβεβαίωσε την υπεροχή του χαγανάτου στα σύνορα προς τη Δύση. Ωστόσο, παρά την επιτυχία τους, η αποφυγή μιας γενικευμένης σύγκρουσης με τους Φράγκους και τους Βυζαντινούς αποδείχθηκε

⁵⁸ W. POHL, *The Avars*, σελ. 183

⁵⁹ A. AVENARIUS, *Die Awaren in Europa*, Άμστερνταμ (1974), σελ. 117. Στο εξής: A. AVENARIUS, *Awaren*

⁶⁰ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 57

στρατηγικά συμφέρουσα. Η αποκατάσταση της αμοιβαίας συμφωνίας μη επιθετικότητας αποτέλεσε τη βάση για την επόμενη περίοδο ειρήνης στην περιοχή, επιτρέποντας στους Αβάρους να εδραιώσουν τη θέση τους και να αποτρέψουν περαιτέρω επιθέσεις από άλλες βαρβαρικές δυνάμεις. Αυτές οι διαπραγματεύσεις και στρατηγικές κινήσεις δείχνουν πόσο ικανός ήταν ο χαγάνος στο να διαχειρίζεται τα σύνορα και τις σχέσεις με τους γείτονές του, εξασφαλίζοντας την πολιτική του υπεροχή, ενώ ταυτόχρονα αποφεύγοντας τις μακροχρόνιες και καταστροφικές συγκρούσεις. Η πολιτική αυτή επανειλημμένα αποδείχθηκε αποδοτική για το χαγανάτο, εξασφαλίζοντας τη συνέχιση της αβαρικής κυριαρχίας στην περιοχή των Βαλκανίων και της Κεντρικής Ευρώπης.

1.6. Τα γεγονότα των ετών 597–598

Η επιτυχημένη εκστρατεία των Αβάρων στη Δύση το 597 τους επέτρεψε να στρέψουν την προσοχή τους στην Ανατολή. Ακολουθώντας τη διαδρομή κατά μήκος του Δούναβη, έφτασαν στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, με σκοπό την πρόκληση των Βυζαντινών. Από την πλευρά των Βυζαντινών, ο στρατηγός Πρίσκος συγκέντρωσε τις δυνάμεις του από τη Σιγγηδόνα και παρέμεινε στην περιοχή για να ενισχύσει την άμυνα της πόλης κατά τη διάρκεια του χειμώνα⁶¹. Η πολεμική στασιμότητα συνεχίστηκε και την άνοιξη του 598, καθώς οι δύο αντίπαλες δυνάμεις παρέμειναν καθηλωμένες στην περιοχή, όμως σε μια περιοχή που πλέον δεν μπορούσε να συντηρήσει μεγάλους στρατούς λόγω της εξάντλησης των πόρων. Η έλλειψη τροφίμων έπληξε κυρίως τους Βυζαντινούς. Σε αυτό το πλαίσιο, ένα ιδιαίτερα ασυνήθιστο περιστατικό συνέβη την Κυριακή του Πάσχα, στις 30 Μαρτίου: ο χαγάνος απέστειλε τρόφιμα στους Βυζαντινούς, ενέργεια που ερχόταν σε αντίθεση με τις συνήθειες τακτικές πολιορκίας και λιμοκτονίας των Αβάρων. Από αυτό το γεγονός φαίνεται ότι η συνύπαρξη τους στα Βαλκάνια, ότι είχε δημιουργηθεί ο σεβασμός στα ήθη και τα έθιμα της εκάστοτε πλευράς. Ο χαγάνος αποφάσισε να βοηθήσει τους Βυζαντινούς να γιορτάσουν τη θρησκευτική τους εορτή, παρόλο που βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση. Ο Πρίσκος, αναγνωρίζοντας τη σπάνια αυτή χειρονομία, ζήτησε πενθήμερη εκεχειρία και ανταπέδωσε με δώρα, μεταξύ των οποίων μπαχαρικά και αρώματα από την Ινδία⁶².

Μετά τη λήξη της ανακωχής, ο χαγάνος κινήθηκε προς τον στρατηγό Κομεντίολο, ο οποίος είχε φτάσει στη Νικόπολη του Δούναβη και κατευθυνόταν προς τον ποταμό Ιάτρο, με σκοπό να συνενωθεί με τις δυνάμεις του Πρίσκου⁶³. Ωστόσο, η πορεία του Κομεντίολου στιγματίστηκε από έντονη αμφισβήτηση. Ο ιστορικός *Θεοφύλακτος Σιμοκάττης* τον κατηγορεί για προδοσία, ισχυριζόμενος ότι ο Βυζαντινός στρατηγός απέστειλε μυστική πρεσβεία στον χαγάνο, υποσχόμενος την παράδοση του στρατού του. Είτε πρόκειται για φήμες είτε για πραγματικό περιστατικό, η στάση του Κομεντίολου, με συνεχείς αναδιπλώσεις και τελική υποχώρηση, προκάλεσε πανικό και σύγχυση στο βυζαντινό στρατό. Η αποδιοργάνωση αυτή οδήγησε σε σφαγή

⁶¹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 188

⁶² Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. VII, σελ. 267–268, στιχ. 13.1-7

⁶³ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 57-58

πολλών Βυζαντινών στρατιωτών στις όχθες του ποταμού Ιάτρος⁶⁴. Η άποψη του Σιμοκάττη είναι λανθασμένη γιατί ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος τον αποκατέστησε μετά από ένα χρόνο ξανά στη θέση του ως διοικητή στη Θράκη.

Οι Άβαροι, εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία των Βυζαντινών, κατέλαβαν τα Δριζίπαρα, όπου κατέστρεψαν την εκκλησία του Αγίου Αλεξάνδρου και λεηλάτησαν τον τάφο του⁶⁵. Ωστόσο, λίγο αργότερα, πανώλη ξέσπασε στο στρατόπεδο των Αβάρων προκαλώντας μεγάλες απώλειες και αναγκάζοντάς τους να αναβάλουν την εκστρατεία τους. Ο Μαυρίκιος, σε μια προσπάθεια για να κερδίσει χρόνο έστειλε πρεσβεία στον χαγάνο στα Δριζίπαρα. Ο Βυζαντινός απεσταλμένος, Αρμάτων, χρειάστηκε να περιμένει δώδεκα ημέρες προτού γίνει δεκτός από τον χαγάνο. Ο τελευταίος αρχικά απέρριψε τα δώρα του αυτοκράτορα, κατηγορώντας τους Βυζαντινούς ως υπαίτιους για την πολεμική σύγκρουση. Τελικώς, επήλθε συμφωνία: ο Δούναβης ορίστηκε εκ νέου ως το σύνορο ανάμεσα στις δύο αυτοκρατορίες, διατηρώντας όμως το δικαίωμα των Βυζαντινών να τον διασχίζουν σε εκστρατείες κατά των Σλάβων. Η ετήσια πληρωμή προς τους Αβάρους αυξήθηκε κατά 20.000 χρυσά νομίσματα, φτάνοντας τα 120.000 χρυσά νομίσματα. Με αυτόν τον τρόπο, η ειρήνη του 598 επισφράγισε την προσωρινή λήξη των συγκρούσεων μεταξύ των δύο πλευρών⁶⁶.

⁶⁴ Σιμοκάττης, *Ιστορία*, κεφ. VII, σελ. 268–270, στιχ. 13.8-14.10

⁶⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 189

⁶⁶ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 57-58

1.7. Η παραβίαση της συνθήκης του 598 και η αντίδραση του χαγάνου

Μετά τη πανώλη που αποδεκάτισε τον στρατό των Αβάρων το 598, και την προσωρινή υποχώρησή τους βόρεια του Δούναβη, ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος έκρινε ότι είχε έρθει η κατάλληλη στιγμή να παραβιάσει τη συνθήκη ειρήνης που είχε συναφθεί μόλις έναν χρόνο νωρίτερα. Την άνοιξη ή το καλοκαίρι του 599, ανακοινώθηκε επίσημα στον στρατό η εκκίνηση των εχθροπραξιών κατά των Αβάρων. Ο Μαυρίκιος επανάφερε στη διοίκηση τον Κομεντίολο, που είχε κατηγορηθεί για προδοσία, και τον απέστειλε για να ενισχύσει τον Πρίσκο, ο οποίος είχε ήδη μεταφέρει τις δυνάμεις του από τη Σιγγεδόνα προς το Βιμινάκιο⁶⁷.

Η επιλογή του Βιμινάκιου, σημαντικού λιμανιού του Δούναβη, ως βάση επιχειρήσεων μαρτυρά προετοιμασία για συνδυασμένη χερσαία και ναυτική δράση. Οι Άβαροι αντέδρασαν άμεσα επιχειρώντας να εμποδίσουν τον Πρίσκο να διασχίσει τον ποταμό, όμως απέτυχαν. Οι Βυζαντινοί όχι μόνο πέρασαν τον Δούναβη, αλλά και πέτυχαν δύο σημαντικές νίκες, παγιδεύοντας τον εχθρό σε ελώδεις περιοχές, όπου εξουδετέρωσαν μεγάλο μέρος του στρατού του χαγάνου⁶⁸. Η αντίδραση του Αβαρικού χαγανάτου, μετά την καταστροφή αυτή, περιλάμβανε υποχώρηση προς το εσωτερικό των πεδινών περιοχών του Βανάτου και του κάτω Τισσό. Ο Πρίσκος, καταδιώκοντας τους Αβάρους, πέτυχε μία ακόμη νίκη κοντά στο κέντρο του χαγανάτου, χωρίς ωστόσο να επιχειρήσει κατάληψη του ίδιου του κέντρου της εξουσίας των Αβάρων. Η στρατηγική του περιορίστηκε στην αποστολή 4.000 ανιχνευτών για να παρακολουθεί τις κινήσεις των Αβάρων, ενώ παράλληλα πραγματοποίησε μία απάνθρωπη σφαγή σε τρία γεπιδικά χωριά, με 30.000 νεκρούς και πολυάριθμους αιχμαλώτους⁶⁹, αριθμός που όμως θεωρείται υπερβολικός.

Σε απάντηση της ολοένα κλιμακούμενης βυζαντινής επιθετικότητας, ο χαγάνος προχώρησε σε γενική κινητοποίηση. Επιστρατεύτηκαν όχι μόνο Άβαροι αλλά και Σλάβοι, Γέπιδες και άλλοι υποτελείς πληθυσμοί, συγκροτώντας έναν πολυεθνικό στρατό που κινήθηκε κατά των Βυζαντινών. Ωστόσο, και αυτή η προσπάθεια κατέληξε σε ήττα στη μάχη του Τισσού. Χιλιάδες αιχμαλωτίστηκαν, μεταξύ αυτών

⁶⁷ A. AVENARIUS, *Awaren*, σελ. 108

⁶⁸ W. POHL, *The Avars*, σελ. 192

⁶⁹ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 61

3.000 Αβάρροι, 8.000 Σλάβοι και χιλιάδες άλλοι «βάρβαροι» στρατιώτες, οι οποίοι στάλθηκαν στη βυζαντινή επικράτεια από τον Πρίσκο⁷⁰. Ο χαγάνος, σε δεινή διπλωματική και στρατιωτική θέση, έστειλε πρεσβεία στον Μαυρίκιο ζητώντας την επιστροφή των αιχμαλώτων. Η απάντηση του Μαυρικίου ήταν να επιτραπεί η επιστροφή μόνο των Αβάρων στρατιωτών, αποκλείοντας τους Σλάβους και άλλους συμμάχους⁷¹. Η επιλογή αυτή είχε πιθανώς στόχο τη διάσπαση της ενότητας των συμμαχικών δυνάμεων του χαγάνου.

Καθώς πλησίαζε ο χειμώνας του 599/600, ο βυζαντινός στρατός αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Η εξάντληση των αβαρικών δυνάμεων και η ταπείνωση από τις συνεχείς ήττες δεν οδήγησαν στην κατάρρευση του χαγανάτου, αλλά σε γεωπολιτική αναδίπλωση. Από το 600 και εξής, ο χαγάνος μετέφερε το ενδιαφέρον του προς τη Δύση, συνάπτοντας συμμαχία με τον βασιλιά των Λομβαρδών Αγιλούλφο και αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη σφαίρα επιρροής τους στη βόρεια Ιταλία. Οι Άβαροι διατήρησαν τον έλεγχο περιοχών στις κοιλάδες του Άνω Δράβου και του Σάβου, ενώ προσπάθησαν να ενισχύσουν τις ναυτικές τους γνώσεις με τη βοήθεια των Λομβαρδών⁷². Η αντίδραση του χαγάνου, επομένως, δεν περιορίστηκε σε στρατιωτικό επίπεδο. Αντιθέτως, μέσα από διπλωματικές πρωτοβουλίες και ανασύνταξη της εξωτερικής του πολιτικής, κατόρθωσε να διατηρήσει το κύρος του στον χώρο της Κεντρικής Ευρώπης. Η συμμαχία με τους Λομβαρδούς και η ανάθεση αποστολών σε σλαβικούς πληθυσμούς για επιθέσεις στη Δαλματία και την Ιταλία, για παράδειγμα η επίθεση κατά της βυζαντινής Ιστρίας το 601⁷³, αποδεικνύουν ότι το χαγανάτο επιδίωξε με επιμονή να αντισταθμίσει τις απώλειες στα ανατολικά του σύνορα.

Μία από τις πιο καθοριστικές εξελίξεις του 602 ήταν η επίθεση του Αβάρου στρατηγού Αψίχ, του διοικητή των Αβάρων, εναντίον των δυτικών Αντών, που αποτελούσαν συμμάχους των Βυζαντινών. Η επίθεση των Αβάρων κατά των Αντών

⁷⁰ W. POHL, *The Avars*, σελ. 193

⁷¹ *To ίδιο*, σελ. 194

⁷² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 61

⁷³ P. ŠTIH, *The Middle Ages between the Eastern Alps and the Northern Adriatic. Select Papers on Slovene Historiography and Medieval History* (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, 11), Leiden/Boston: Brill (2010), σελ. 101. Στο εξής: P. ŠTIH, *The Middle Ages*

σημείωσε επιτυχία, καθώς ήταν η τελευταία αναφορά στους δυτικούς Άντες, οι οποίοι ζούσαν στο κάτω Δούναβη⁷⁴. Η συμμαχία των Βυζαντινών με τους Άντες αποτελούσε μέρος της στρατηγικής προσέγγισης των Βυζαντινών, η οποία απέβλεπε στην εξασφάλιση της περιοχής και στην αναχαίτιση των Αβάρων. Αυτή η νίκη των Αβάρων δυσκόλεψε τα σχέδια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας για δυναμική επανεμφάνισή της στα Βαλκάνια.

Η εντολή του Μαυρικού να αλλάξει τον στρατηγό Πρίσκο με τον αδερφό του Πέτρο, ώστε η αυτοκρατορική οικογένεια να λάβει τα εύσημα για την εκστρατεία κατά των Αβάρων και η μείωση του μισθού τους είχε δυσμενή επίπτωση στους στρατιώτες⁷⁵. Επιπλέον, η εντολή του Μαυρικού να διατηρήσει τον στρατό στην περιοχή του Δούναβη για να συνεχίσει την πίεση κατά των Αβάρων, παρά τις αντίξοες συνθήκες και την εξάντληση των στρατευμάτων του, οδήγησε τελικά στην εκτέλεση του αυτοκράτορα Μαυρικού. Η εντολή του Μαυρικού να ξεχειμωνιάσει ο στρατός πέρα από τον Δούναβη έγινε η αιτία της εξέγερσης. Η δυσανεμία των στρατιωτών, η εγκατάλειψη της βασικής στρατιωτικής λογικής και η αδυναμία του Μαυρικού να συνειδητοποιήσει τη στρατιωτική πραγματικότητα οδήγησαν τον στρατό στην ανακήρυξη του Φωκά ως αυτοκράτορα και τη τραγική εκτέλεση του Μαυρικού με την οικογένειά του στις 27 Νοεμβρίου 602⁷⁶.

Ο αυτοκράτορας Φωκάς θέλησε σύντομα να λύσει το πρόβλημα με τους Αβάρους στα Βαλκάνια, λόγω και της επανέναρξης του πολέμου με τους Πέρσες. Για αυτό το λόγο το 604 αποφάσισε να εξαγοράσει τη συνθήκη ειρήνης με τους Αβάρους, αυξάνοντας τον ετήσιο φόρο σε 140.000 χρυσά νομίσματα⁷⁷. Αυτή η κίνηση επέτρεψε την απομάκρυνση των στρατευμάτων από τα Βαλκάνια, προκειμένου να σταλούν στην Ανατολή για να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες. Ωστόσο, παρά τη συμφωνία, οι επιθέσεις των Αβάρων και η διείσδυση των Σλάβων συνεχίστηκαν. Στα χρόνια της βασιλείας του Φωκά, σημαντικές πόλεις και οχυρά στα Βαλκάνια έπεσαν στα χέρια των Αβάρων, ενώ η επακόλουθη εγκατάσταση σλαβικών φύλων νότια του Δούναβη συνέβαλε στην εκσλαβισμό της περιοχής.

⁷⁴ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 63-64

⁷⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 195

⁷⁶ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 65

⁷⁷ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 292, στιχ. 10-18

Η αποτυχημένη εκστρατεία του αυτοκράτορα Μαυρικού και η επανέναρξη του πολέμου με τους Πέρσες υπό τον αυτοκράτορα Φωκά έδωσε την ευκαιρία στους Αβάρους και τους Σλάβους να ενδυναμώσουν τη παρουσία τους στα Βαλκάνια. Η δυναμική του Αβαρικού χαγανάτου που δημιουργήθηκε αυτή τη περίοδο, θα γίνει κατανοητή στην προσπάθεια του αυτοκράτορα Ηρακλείου να καταφέρει να επανακτήσει τις περιοχές των Βαλκανίων μερικά χρόνια αργότερα. Η εκστρατεία του Μαυρικού παρά τις νίκες που πραγματοποίησε, κυρίως ο στρατηγός Πρίσκος, δεν ωφέλησε την αυτοκρατορία να επανακτήσει τα εδάφη των Βαλκανίων. Οι συνεχείς αλλαγές στο πρόσωπο του στρατηγού της Ευρώπης, μεταξύ του αδερφού του Πέτρου και του Πρίσκου, η μη κατανόηση των στρατιωτών από την εξάντληση της δεκαετούς εκστρατείας και η προσκόλλησή του στο πόλεμο κατά των Σλάβων έδωσε την δυνατότητα στο Αβαρικό χαγανάτο και στους Σλάβους να κατακτήσουν εύκολα τα εδάφη της βαλκανικής χερσονήσου.

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΒΑΡΩΝ

2.1. Οι πρώτες πολεμικές συγκρούσεις με το Αβαρικό χαγανάτο

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος βρέθηκε αντιμέτωπος με πολλές πολεμικές συγκρούσεις στα Βαλκάνια και στην Ανατολή, από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε τον αυτοκρατορικό θρόνο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του υπέστη αρκετές ήττες από τους αντιπάλους του, αφού είχε παραλάβει μία χρεωκοπημένη αυτοκρατορία⁷⁸. Ο πρώτος που αναφέρεται σε αυτή την περίοδο είναι ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος στο σύγγραμμά του «Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν⁷⁹».

Στα κείμενα του μας αναφέρει για την κατάληψη της Δαλματίας από τους Αβάρους και τους Σλάβους. Η κατάληψη της Δαλματίας από τους Αβάρους, στηριζόμενη σε νομισματικά δεδομένα, χρονολογείται το 614⁸⁰. Όμως, εντοπίζονται δύο διαφορετικές εκδοχές στο κεφάλαιο 29 και στο κεφάλαιο 30. Στο κεφάλαιο 29 ο βυζαντινός αυτοκράτορας μας πληροφορεί ότι ύστερα από συνεργασία των Αβάρων και των Σλάβων κατάφεραν να κυριεύσουν τα Σάλωνα, την πρωτεύουσα της Δαλματίας⁸¹. Αντίθετα, στο κεφάλαιο 30, γίνεται αναφορά μίας επίθεσης των στρατιωτών της Δαλματίας στα γυναικόπαιδα των Αβάρων που ζούσαν στα βόρεια του Δούναβη, όταν οι Άβαροι έλειπαν σε εκστρατεία. Τον επόμενο χρόνο επιχείρησαν την ίδια επίθεση αλλά οι Άβαροι τους έστησαν ενέδρα και κατάφεραν να τους αιχμαλωτίσουν. Στη συνέχεια, οι Άβαροι εμφανίστηκαν έξω από τα τείχη των Σαλώνων με τα ρούχα των αιχμαλώτων τους. Οι κάτοικοι των Σαλώνων, μη γνωρίζοντας τι είχε προηγηθεί, άνοιξαν την πύλη θεωρώντας ότι ήταν οι δικοί τους άνθρωποι που επέστρεψαν από την εκστρατεία. Όταν οι Άβαροι μπήκαν στην πόλη κατάφεραν να υποδουλώσουν την πρωτεύουσα της Δαλματίας δίχως μάχη⁸².

⁷⁸ J.F. HALDON, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Κέμπριτζ (1990), σελ. 36-37

⁷⁹ Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν (*DAI*) = Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, ἐκδ. G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS (*De Administrando Imperio*, *Dumbarton Oaks Texts*, CFHB I), Ουάσιγκτον (1967). Στο εξής: G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*

⁸⁰ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα. τόμ. Α' (602-626)*, Αθήνα (1965), σελ. 296-297. Στο εξής: Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον'*, τόμ. Α'

⁸¹ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 29, σελ. 122, στιχ. 14-53: “Ἡ δὲ καὶ τῶν αὐτῶν Ῥωμανῶν διακράτησις...τοῦ νῦν Ῥωμάνοι κολοῦνται”.

⁸² G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ.30, σελ. 140, στιχ. 11-61: “Ἦν δὲ ἀπάσα ἡ τοιαύτη περὶ χωρὸς ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν...κατεσκήνωσαν ἐν αὐτῇ”.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί και η άποψη του ιστορικού W. Pohl⁸³, ο οποίος θεωρεί ότι η αναφορά γίνεται σε πλαίσιο μυθοπλασίας της εποχής. Θεωρεί αδύνατο να έχει γίνει η κατάληψη των Σαλώνων με αυτό το τέχνασμα⁸⁴. Κατά την άποψη μου, είναι πιο πιθανή η εκδοχή ότι η αυτοκρατορία λόγω της οικονομικής κρίσης και των πολλαπλών ανοιχτών πολεμικών συγκρούσεων που είχε να αντιμετωπίσει να μην μπορούσε να υποστηρίξει στρατιωτικά την περιοχή της Δαλματίας. Μία εικασία είναι τα Σάλωνα να κατακτήθηκαν ύστερα από κάποια σύντομη πολιορκία των Αβάρων, αλλά να μην έχει διασωθεί κάποια πηγή που να την αναφέρει ή να έχει παραληφθεί σκοπίμως από τους ιστορικούς της εποχής. Ούτως ή άλλως είναι γνωστό ότι ο αυτοκράτορας Ηράκλειος είχε στρέψει το στρατιωτικό του ενδιαφέρον στην κατάκτηση της Ανατολής και δεν είχε ενδιαφερθεί ιδιαίτερα για τις περιοχές των Βαλκανίων. Αυτό φάνηκε και από την μετέπειτα εγκατάσταση των σλαβικών φύλων χωρίς μάχη στα ερειπωμένα εδάφη της βαλκανικής χερσονήσου. Τέλος, από τις επιθέσεις και την εγκατάσταση των Αβάρων στη Δαλματία, σώθηκαν κάποιες παραθαλάσσιες πόλεις, οι οποίες δεν τις αναφέρει όλες ονομαστικά ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος⁸⁵.

2.2. Η ενέδρα σε βάρος του Ηρακλείου

Η ενέδρα των Αβάρων σε βάρος του αυτοκράτορα Ηρακλείου αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα των αβαροβυζαντινών συγκρούσεων. Μετά από διαρκείς επιθέσεις των Αβάρων, σε συνεργασία πολλές φορές με τους Σλάβους, στην περιοχή

⁸³ W. POHL, *The Avars*, σελ. 88

⁸⁴ *Το ίδιο*, σελ. 89

⁸⁵ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 29, σελ. 124, 49-53. “Οἱ δὲ λοιποὶ Ῥωμαῖοι εἰς τὰ τῆς παραλίας κάστρα διεσώθησαν, καὶ μέχρι τοῦ νυν κρατοῦσιν αὐτὰ, ἀτὶνὰ εἰσιν τὰ Δεκάτερα, τὸ Ῥαοῦσιν, τὸ Ἀσπάλαθον, τὸ Τετραγγοόριν, τὰ Διάδωρα, ἡ Ἀρβη, ἡ Βέκλα καὶ τὰ Ὀψαρα, ὧντινων καὶ οἰκῆτορες μέχρι τοῦ νυν Ῥωμαῖοι καλοῦνται”.

της Θράκης και της Μακεδονίας, ο Άβαρος χαγάνος επιδίωξε την συνθηκολόγηση με την βυζαντινή αυτοκρατορία. Ο Ηράκλειος έστειλε να τον εκπροσωπήσουν ο πατρίκιος Αθανάσιος και ο κυαίστορας Κοσμάς⁸⁶. Όμως, παρά την διάθεση των δύο πλευρών να συνάψουν συνθήκη, ο χαγάνος ζητούσε επίμονα την συνάντησή του με τον βυζαντινό αυτοκράτορα ώστε να συνάψει συμμαχία μαζί του. Μετά την αποδοχή του αιτήματός του, ορίστηκε ως τόπος συνάντησης η Ηράκλεια, όπου είναι το σημερινό Ερεγλί, κοντά στη θάλασσα του Μαρμαρά. Ο Ηράκλειος αποφάσισε να εκμεταλλευτεί την συνάντηση ώστε να εντυπωσιάσει τους Αβάρους. Για αυτό το λόγο αποφάσισε να πάρει μαζί του πλουσιοπάροχα δώρα ώστε να τα δώσει στον Άβαρο χαγάνο. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας κατά πάσα πιθανότητα θέλησε να τους εντυπωσιάσει ώστε να αποκρύψει τα οικονομικά προβλήματα της αυτοκρατορίας⁸⁷.

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος προτίμησε να έχει στην συνοδεία του πολλούς συγκλητικούς και κληρικούς, ενώ η παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων ήταν μικρή⁸⁸. Ενώ κατευθύνονταν προς το σημείο συνάντησης, οι βυζαντινοί ανιχνευτές εντόπισαν έφιππους που κρύβονταν στα δάση, οι οποίοι είχαν σκοπό να σταματήσουν την επιστροφή της βυζαντινής πομπής και να αιχμαλωτίσουν τον Ηράκλειο. Οι Άβαροι μόλις συνειδητοποίησαν ότι τους εντόπισαν, επιτέθηκαν αμέσως στην ακολουθία του αυτοκράτορα. Ο Ηράκλειος κατάφερε να κρύψει το στέμμα του και τα αυτοκρατορικά του ενδύματα, ώστε να μην τον εντοπίσουν στο πλήθος. Η βυζαντινή πομπή έδρασε εγκαίρως και δεν χρειάστηκε να εμπλακεί σε μάχη⁸⁹. Οι Άβαροι κυνηγώντας τους έφτασαν στα περίχωρα της Κωνσταντινουπόλεως και τα λεηλάτησαν παίρνοντας μαζί τους πάρα πολλά λάφυρα και αιχμαλώτους⁹⁰.

⁸⁶ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 82

⁸⁷ Πασχάλιον Χρονικόν, έκδ. L. DINDORF (*CSHB*), Βόννη (1832), σελ. 712, στιχ. 12-21:

“Τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ μηνὶ δαισίῳ... ἐκ τῆς πανευδαίμονος”.

⁸⁸ W. ROHL, *The Avars*, σελ. 290-291

⁸⁹ Νικηφόρος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Ίστορία σύντομος*, έκδ. C. MANGO (*Dumbarton Oaks Texts X, CFHB XIII*), Ουάσιγκτον (1990), κεφ. 10, σελ. 50. 18-52. 30: “...τούτους Ἡράκλειος αἰσθόμενος καὶ ὁ μετρίως τῷ παραλόγῳ καταπλαγεῖς, τὸ ἀλουργὸν ἀπαμφιέννυται ἐσθῆμα· οἰκτρὸν δέ τι καὶ πενιχρὸν, ὥς ἀν Ἰδιώτης τοῖς ἐντευξομένοις φαίνουτο, περιβαλόμενος ἐνδύμα τὸν τε στέφανον τὸν βασιλεῖον τῇ ὠλένῃ περιεσπόμενος, ἀγεννῶς παραχρήμα εἰς φυγὴν ἐτράπετο καὶ μόλις πρὸς τὸ Βυζάντιον διεσώζετο”. Στο εξής: Νικηφόρος, *Ίστορία σύντομος*

⁹⁰ W. ROHL, *The Avars*, σελ. 292

Η ενέδρα σε βάρος του Ηρακλείου είναι δύσκολο να χρονολογηθεί, επειδή υπάρχουν δυο διαφορετικές απόψεις από τους χρονογράφους της εποχής. Στην *Χρονογραφία* του Θεοφάνη⁹¹ χρονολογείται το έτος 619, ενώ στο *Πασχάλιον χρονικόν* χρονολογείται το 623⁹². Πολλοί σύγχρονοι ερευνητές αποδέχονται το 623⁹³, επειδή αυτή η χρονολογία αναφέρεται και σε άλλα κείμενα της εποχής. Από τους πιο σημαντικούς είναι ο *Ισιδώρος της Σεβίλλης*, που την τοποθετεί στο 14^ο έτος βασιλείας του Ηρακλείου και στο 40^ο έτος της βασιλείας του Λοθαρίου των Φράγκων⁹⁴.

Ο Ηράκλειος που ήθελε να στρέψει όλες τις στρατιωτικές του δυνάμεις προς το μέτωπο της Ανατολής, δεν πτοήθηκε από την απόπειρα να τον αιχμαλωτίσουν. Ένα χρόνο μετά, αποφασίστηκε η σύναψη ειρήνης μεταξύ τους⁹⁵, όπου σύμφωνα με τον Νικηφόρο η ετήσια πληρωμή ανήλθε στο ποσό των 200.000 χρυσών νομισμάτων. Εκτός από την χρηματική πληρωμή, ο Νικηφόρος μας ενημερώνει ότι ο βυζαντινός αυτοκράτορας έστειλε ως ομήρους τον νόθο γιο του Ιωάννη, τον ανηψιό του Στέφανο και το νόθο γιο του Βώνου, τον Ιωάννη⁹⁶. Και σε αυτή την συνθήκη όμως υπάρχει

⁹¹ Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 321, στιχ. 25-26: (θ', λ', ι'. ι'. ι'.) “Τούτω τω ἔτει ἐστράτευσαν οἱ Ἀβαρεῖς κατὰ τῆς Θράκης”

⁹² Πασχάλιον Χρονικόν, σελ. 712, 12-13: “Τούτω τῷ ἐνιαυτῷ μηνὶ δαισίῳ, κατὰ Ῥωμαίους Ἰουνίου εἰς ἡμέρα πρώτη...”.

⁹³ W. POHL, The Avars, σελ. 293-294, Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, Το Βυζάντιον, τομ. Α', σελ. 372-373

⁹⁴ Isidorus Hispalensis, *Additamenta ad Chronica Maiora*, ἐκδ. Th. Mommsen (*MGH*, *AA* *XI/1*), Βερολίνο 1989), σελ. 490, στυχ. 5: ““Huni murum longum irrumpentes et ad menia Constantinopolis peraccedentes cum predicto imperatore in muro stante conlocuntur; qui acceptum precium ab eo pacis ad tempus recedunt”.

⁹⁵ Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 302, στιχ. 15-21: “Τούτω τῷ ἔτει Ἡράκλειος πρὸς τον Χαγάνον των Ἀβάρων πρέσβεις ἀποστείλας ἑνεκάλει περὶ των ὑπ’ αὐτοῦ γεγονότων ἀθέσμων και πρὸς εἰρήνην προετρέπετο. ἐπιστρατεύσαι γάρ διανοούμενος κατὰ Περσίδος εἰρηνεύειν μετὰ του Χαγάνου ἤθελεν. ὁ δὲ Χαγάνος αἰδεσθεὶς την του βασιλέως ἀγάπην μετανοεῖν ἐπηγγέλλετο και εἰρήνην ποιεῖν ὑποσχεναιτο· και στοιχήσαντες πάκτα ὑπέστρεψαν οἱ πρέσβεις ἐν εἰρήνῃ”

⁹⁶ Νικηφόρος, Ἱστορία σύντομος, κεφ. 13, σελ. 58, στιχ. 1-9: “Οἱ δὲ Ἀβαροὶ ἐπεὶ τὰς σπονδὰς διέλυσαν (καὶ γὰρ Ἡράκλειος πρὶν Πέρσας ἐκστρατεῦσαι δώροις πρὸς αὐτοὺς τὰς ἐβεβαίου, υποσχόμενος παρέχειν αὐτοῖς νομισμάτων μυριάδας εἴκουσιν, Ομήρους αὐτοῖς δεδωκώς ἓνα τῶν υἱῶν Ἰωάννην τούνομα, ὃν δὴ καὶ Ἀταλάριχον ἐκάλεσε, νόθος δὲ ἦν αὐτῷ ἐκ παλλακῆς, καὶ Στέφανον ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Μαρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ

σύγχυση ως προς την ορθή χρονολόγησή της. Σύμφωνα με την *Χρονογραφία* του Θεοφάνη έγινε το 620, ενώ αν αποδεχτούμε ως σωστή την χρονολόγηση του 623, τότε η συνθήκη χρονολογείται τον χειμώνα του 624⁹⁷.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αυτή η συνθήκη αποτελούσε ανανέωση μίας παλαιότερης συνθήκης, του 619/620. Ο Θεοφάνης την χρονολογεί μετά την επίθεση των Αβάρων στη Θράκη⁹⁸. Αυτό γίνεται γνωστό από την επιστολή που στέλνει ο Ηράκλειος στον Άβαρο χαγάνο το 622. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας υπενθύμιζε τις υποχρεώσεις του σύμφωνα με την προηγούμενη συνθήκη. Επιπλέον, χαρακτήριζε τον χαγάνο ως προστάτη του γιου του Κωνσταντίνου και του ζητούσε και ο ίδιος να συνδράμει στις ανάγκες της αυτοκρατορίας⁹⁹. Από την άλλη πλευρά, ο Άβαρος χαγάνος ονόμαζε τον Ηράκλειο ως πατέρα και ευεργέτη του¹⁰⁰. Αυτή τη συνθήκη φαίνεται ότι καταπάτησαν οι Άβαροι το 622 με τις επιθέσεις στον ελλαδικό χώρο. Γι' αυτό ο Ηράκλειος επέστρεψε τον Μάρτιο του 623 από το μέτωπο κατά των Περσών, ώστε να καταφέρει να λύσει με διπλωματικά μέσα την σύγκρουση με τους Αβάρους¹⁰¹.

Εϋτροπίου, ἐτι δέ καί Ἰωάννην ἕτερον, υἱόν Βώνου τοῦ πατρικίου, καί αὐτόν ἐκ παλλακῆς αὐτῷ γεγονότα),...”

⁹⁷ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον*, τομ. Α', σελ. 375

⁹⁸ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 321, στιχ. 25-26: (θ', λ', ι'. ι'. ι'.) “Τούτω τω ἔτει ἐστράτευσαν οἱ Ἀβαρεῖς κατὰ τῆς Θράκης”.

⁹⁹ *Το ἴδιο*, σελ. 303, στιχ. 6-8: “ἔγραψε δε και προς τόν Χαγάνον των Ἀβάρων παρακλήσεις τοῦ ἐπικουρεῖν τά των Ῥωμαίων πράγματα, ως φιλίαν σπεισάμενον προς αὐτόν, και ἐπίτροπον τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ τοῦτον ὠνόμασεν”

¹⁰⁰ Θεόδωρος Σύγκελλος, *Ὀμιλία XI*, έκδ. F. ΜΑΚΚ (Traduction et commentaire de l'homelie ecrite probablement par Theodore le Syncelle sur le siege de Constantinople en 626), *Opuscula Byzantina III*, σελ. 78, 19-21. “...ἀλλ’ ὅτε την ἐπὶ Πέρσας τοῦ βασιλέως ἔμαθεν κίνησιν, ὅτε τόν εὐεργέτην καί πατέρα, ὡς ἔλεγεν, ἐκδημήσαντα ἔγνω τῆς πόλεως, εὐθύς συναγωγαί βαρβάρων ἔθνων,...”

¹⁰¹ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον*, τομ. Α' σελ. 362

2.3. Η αποτυχημένη πολιορκία του 626

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι Άβαροι παραβίασαν και τη συνθήκη του 624. Είναι γνωστό ότι το καλοκαίρι του 626 οι Άβαροι αποφάσισαν να πολιορκήσουν την Κωνσταντινούπολη, αφού εμφανίστηκαν ταυτόχρονα με μία περσική στρατιά έξω από τα τείχη της βυζαντινής πρωτεύουσας¹⁰². Η πολιορκία αυτή πραγματοποιήθηκε αφού γνώριζαν ότι ο Ηράκλειος μαζί με το μεγαλύτερο μέρος των στρατιωτικών του δυνάμεων έλειπαν στο μέτωπο της Ανατολής. Οι Άβαροι ήρθαν σε

¹⁰² Νικηφόρος, Ίστορία σύντομος, κεφ. 13, σελ. 58, στιχ. 8-13: “καὶ αὐτοὶ ἐκστρατεύοντας τῷ τείχει...συμφωνήσαντες ἐλεῖν τὸ Βυζάντιον.”

συνεννόηση με τους Πέρσες, ώστε να αποκλείσουν ταυτόχρονα την Πόλη¹⁰³. Οι διπλωματικές προσπάθειες του πατρικίου Αθανάσιου, να εξαγοράσει με κάθε τρόπο την ειρήνη, αποδείχθηκαν άκαρπες. Η μόνη απαίτηση του χαγάνου ήταν να παραδοθεί η πόλη με τους κατοίκους της¹⁰⁴.

Ο αβαρικός στρατός φαίνεται ότι αποτελούνταν από 80.000 στρατιώτες¹⁰⁵. Μετά από κάποιες ανεπιτυχείς προσπάθειες κατάληψης της Πόλης, στις 7 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε η ναυτική σύγκρουση που έκρινε την τύχη της πολιορκίας¹⁰⁶. Τα βυζαντινά πλοίαρια κατάφεραν να κατατροπώσουν τον εχθρό, ύστερα από ένα τέχνασμα που πραγματοποίησαν, αφού είχαν μάθει το σχέδιο επίθεσης των εχθρών τους. Δύο διαφορετικές εκδοχές υπάρχουν στις πηγές για τη συντριβή των σλαβικών πλοιαρίων (μονοξύλοις άκατίοις). Αρχικά, ο Πατριάρχης Νικηφόρος αναφέρει ότι οι Βυζαντινοί είχαν πληροφορηθεί το σχέδιο των εχθρών τους. Για αυτό το λόγο, ύστερα από εντολή του Βώνου, άναψαν φωτιά στον πύργο του Αγίου Νικόλαου, που ήταν ο πιο κοντινός πύργος στον Κεράτιο Κόλπο¹⁰⁷. Το εχθρικό ναυτικό έλαβε το σύνθημα επίθεσης και κινήθηκε προς τα εκεί. Όμως το βυζαντινό ναυτικό τους αιφνιδίασε και τους κατατρόπωσε. Η δεύτερη εκδοχή εντοπίζεται στο *Πασχάλιον Χρονικόν*, στο οποίο αναφέρεται ότι χάρη σε πρωτοβουλία των Αρμένιων ναυτών άναψε η φωτιά στον πύργο, όπου το σλαβικό ναυτικό το έλαβε ως συνθηματικό των Αβάρων και έπεσε στην ενέδρα τους¹⁰⁸. Μετά από αυτή την ήττα, που σήμαινε την λύση της θαλάσσιας πολιορκίας, οι Άβαροι συνειδητοποίησαν ότι δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί η κατάληψη της βυζαντινής πρωτεύουσας χωρίς ναυτική δύναμη.

¹⁰³ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον*, τομ. Α', σελ. 434

¹⁰⁴ W. POHL, *The Avars*, σελ. 295

¹⁰⁵ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 84

¹⁰⁶ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα*, τομ. Β' (626-634), Αθήνα (1966), σελ. 527-528. Στο εξής: Α.ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα*, τομ. Β'

¹⁰⁷ Νικηφόρος, *Ιστορία σύντομος*, κεφ. 13, σελ. 58, στιχ. 23-34: “δήλα οὖν ταῦτα Βώνω τῷ πατρικίῳ ἐγένοντο...τήν αὐτῶν ἀνεξεύγνυον.”

¹⁰⁸ *Πασχάλιον Χρονικόν*, σελ. 724, στιχ. 11-15: “Ἐξῆλθαν δὲ καὶ οἱ Ἀρμένιοι τὸ τεῖχος Βλαχερνῶν , καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς τὸν Ἑμβολὸν τὸν παρεκεῖ τοῦ ἁγίου Νικολάου. καὶ νομίσαντες οἱ ἐξειλήσαντες κολύμβῳ ἐκ τῶν μονοξύλων Σκλάβοι Αβάρους εἶναι τοὺς ἰσταμένους παρὰ θάλασσαν , ὥς ἐκ τοῦ πυρός , ἐκεῖ ἐξελθόντες ἐσφάγησαν ἀπὸ τῶν Ἀρμενίων.”

Τότε ο χαγάνος αποφάσισε να αποχωρήσει από την πολιορκία, αφού έκαψε το στρατόπεδο και το πολεμικό υλικό τους¹⁰⁹.

Ο Ηράκλειος δεν γύρισε πίσω προς υπεράσπιση της πρωτεύουσάς του, αφού θεώρησε ότι πρόκειται για κίνηση αντιπερισπασμού από τους Πέρσες, ενώ η πρωτεύουσα είχε στη διάθεσή της 12.000 ιππείς¹¹⁰. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι Πέρσες θέλησαν να κατακτήσουν την Πόλη, ενώ οι Άβαροι θα ήταν ευχαριστημένοι λεηλατώντας την Κωνσταντινούπολη και να επέστρεφαν πίσω με πλούσια λεία. Την υπεράσπιση της βυζαντινής πρωτεύουσας ανέλαβαν ο πατρίκιος Βώνος, ο πατριάρχης Σέργιος και ο νεαρός καίσαρας Κωνσταντίνος¹¹¹. Μετά την αποτυχημένη αβαροπερσική πολιορκία, η δύναμη του αβαρικού χαγανάτου εξασθένησε σημαντικά. Από το 626 και ύστερα το αβαρικό χαγανάτο δεν κατάφερε ποτέ να επανέλθει στη παλαιά του αίγλη από τις εμφύλιες διαμάχες. Δεν γίνεται γνωστή ξανά κάποια σημαντική σύγκρουση μεταξύ των Αβάρων και της βυζαντινής αυτοκρατορίας¹¹². Άρα, μπορούμε συμπερασματικά να αποδεχτούμε ότι η αποτυχημένη πολιορκία του 626 λειτούργησε ως καταλύτης για να απαλλαγεί ο Ηράκλειος από το αβαρικό μέτωπο στην βαλκανική χερσόνησο.

¹⁰⁹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 296

¹¹⁰ Πασχάλιον Χρονικόν, σελ. 718,στιχ. 18-22: “εἴτα ἐπιζητήσαντος τοῦ αὐτοῦ ἐνδοξοτάτου Ἀθανασίου πρότερον ἐθέλειν θεωρῆσαι τὸν ἐν τῇ πόλει ὄντα στρατὸν, ἄρμαστατιώνος γενομένης ἠϋρέθησαν τῶν ἐνδημούντων ἐν τῇ πόλει καβαλλαρίων περὶ τὰς ἑβ' καὶ πρὸς χιλιάδας”.

¹¹¹ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 85-86

¹¹² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 87

2.4.A. Η εξέγερση του Σάμο

Η εξέγερση του Σάμο, το 623/624, δημιούργησε προβλήματα στη περιφέρεια του αβαρικού χαγανάτου¹¹³. Ο Δαγόβερτος Α΄, ως βασιλέας της Αυστρασίας, ανέθεσε στο Σάμο μία αποστολή. Αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτικής με στόχο την υποταγή των δυτικών Σλάβων¹¹⁴. Ο Σάμο αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο πρόσωπο του παρελθόντος, αφού έχουν γραφτεί πολλές εικασίες για τις

¹¹³ H. KUNSTMANN, *Böhmens Ursclaven und ihr Troianisches Erbe*, Αμβούργο (2000), σελ. 13

¹¹⁴ W. POHL, *The Avars*. σελ. 305

δραστηριότητές του πριν την εξέγερση, για την εθνικότητά του και τον τόπο καταγωγής του.

Ο ίδιος αναφέρεται ως πράκτορας¹¹⁵, διαπραγματευτής¹¹⁶, έμπορος όπλων¹¹⁷, δουλέμπορος¹¹⁸ και τυχοδιώκτης¹¹⁹. Ακόμη, έχει συνδεθεί με το πρόσωπό του, η ιεραποστολή στους Σλάβους του αγίου Αμάντου¹²⁰, του «αποστόλου του Βελγίου». Ως προς την εθνική του καταγωγή, έχει αναφερθεί ως Φράγκος¹²¹, Σλάβος¹²², Κελτογαλάτης¹²³ και Εβραίος¹²⁴. Τέλος, ως τόπο καταγωγής του αναφέρουν οι ιστορικοί την βελγική πόλη Soignies¹²⁵, την βουργουνδική πόλη Sens¹²⁶ ή την βαυαρική πόλη Saalegan¹²⁷.

Ο κύριος λόγος που βρήκε πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία της ηγεμονίας του, ήταν η κακή μεταχείριση που είχαν δείξει οι Άβαροι προς τις σλαβικές φυλές. Είναι γνωστό ότι οι Άβαροι που παραχρειαζαν σε σλαβικές περιοχές, εκμεταλλευόντουσαν τις περιουσίες των Σλάβων προς όφελός τους¹²⁸. Ακόμη αρπάζανε τις γυναίκες τους και έκαναν παιδιά μαζί τους. Αυτός ο μεικτός

¹¹⁵ P. J. GEARY, *Die Merowinger. Europa vor Karl dem Grossen*, Μόναχο (1996), σελ. 160

¹¹⁶ CHALOUPECKY V., *Considerations sur Samon, le premier roi des Slaves*, *Byzantinoslavica* 11 (1950), σελ. 231

¹¹⁷ M. HELLMANN, *Grundfragen slawischer Verfassungsgeschichte des frühen Mittelalters*, *Jahrbucher fur Geschichte Osteuropas* 2/4 (1954), σελ. 391

¹¹⁸ J. MIKKOLA, *Samo und sein Reich*, *Archiv fur slavische Filologie* 42 (1929), σελ. 94. Στο εξής: J. MIKKOLA, *Samo*

¹¹⁹ R. COLLINS, *Early Medieval Europe, 300-1000*, Νέα Υόρκη (1999), σελ. 274

¹²⁰ M. EGGERS, *Samo -“Der erste Konig der Slawen”*. *Eine kritische Forschungsübersicht*, *Bohemia*, 42 (2001), σελ. 67. Στο εξής: M. EGGERS, *Samo*

¹²¹ P. BARFORD, *The Early Slavs*, Νέα Υόρκη (2001), σελ. 79

¹²² W. POHL, *The Avars*, σελ. 306

¹²³ J. HONSCH, *Geschichte Bohmens von der slavischen Landnahme bis zur Gegenwart*, Μόναχο (1997), σελ. 32

¹²⁴ G. VEMADSKY, *The Beginnings of the Czech State*, *Byzantion* 17 (1944-1945), σελ. 325

¹²⁵ C. VERLINDEN, *Problemes d'histoire economique franque. Le Franc Samo*, *Revue Beige de Philologie et Histoire* 12 (1933), σελ. 1090-1091

¹²⁶ M. EGGERS, *Samo*, σελ. 65

¹²⁷ *Το ίδιο*, σελ. 66. Βλέπε: G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 79-83

¹²⁸ W. POHL, *The Avars*, σελ. 307

αβαροσλαβικός πληθυσμός, οι “filii Chunorum”¹²⁹, ήταν αυτοί που πρώτοι εναντιώθηκαν απέναντι στην κακομεταχείριση που δέχονταν ο πληθυσμός τους¹³⁰.

Ο Σάμο επέδειξε στην εξέγερση κατά των Αβάρων στρατιωτικές και ηγετικές ικανότητες¹³¹. Δημιούργησε εκ των θεμελίων μία νέα ηγεμονία, ανεξάρτητη από τη σφαίρα επιρροής των Φράγκων. Για να ισχυροποιήσει τη θέση του, πραγματοποίησε μία σειρά από γάμους με πολιτική σκοπιμότητα¹³². Ο Φρεδεγάριος αναφέρει δώδεκα διαφορετικούς γάμους του, μάλλον για να καταφέρει να συνδεθεί με όλες τις δυνατές φυλές των Σλάβων της περιοχής¹³³. Η εξουσία του κράτησε έως τον θάνατό του, δηλαδή 35 έτη¹³⁴. Η ηγεμονία διαλύθηκε μετά τον θάνατό του.

Η ηγεμονία του Σάμο πρέπει να εξεταστεί με βάση τόσο τον γεωγραφικό της χώρο, όσο και την ευρύτερη διπλωματική δραστηριότητα της εποχής κατά την οποία χρονολογείται η εξέγερση, ώστε να αναφερθούν οι λόγοι που θα ενδιαφερόταν ή θα είχε την δυνατότητα το Βυζάντιο εκείνη τη χρονική περίοδο να επωφεληθεί από αυτή την εξέγερση. Ως προς τον γεωγραφικό της χώρο, έχουν υποστηριχθεί δύο διαφορετικές θεωρίες, οι οποίες θα αναφερθούν παρακάτω. Αυτές είναι η «βοημική-τσεχική θεωρία» και η «θεωρία της Καραντανίας».

¹²⁹ Το ίδιο, σελ. 308

¹³⁰ ΦΡΕΔΕΓΑΡΙΟΣ, IV, 48, σελ. 208: “*Chuni aemendum annis singulis in Esclavos veniebant, uxores Sclavorum et filias eorum strato sumebant; tributa super alias opressiones Sclavi Chunis solvebant. Filii Chunorum, quos in uxores Winidorum et filias generaverant, tandem non subferentes maliciam ferre et opressionem, Chunorum dominatione negantes, ut supra memine, ceperant revellare*”.

¹³¹ W. POHL, The Avars, σελ. 309

¹³² Το ίδιο, σελ. 310

¹³³ ΦΡΕΔΕΓΑΡΙΟΣ, IV, 48, σελ. 210: “*Samo 12 uxores ex genere Winidorum habebat, de quibus 22 filius et quindecim filias habuit*”

¹³⁴ W. POHL, The Avars, σελ. 311

2.4.B. Η «βοημική-τσεχική θεωρία»

Η βοημική-τσεχική θεωρία αποτελεί στην ουσία το σύνολο των διαφορετικών εκδοχών που τοποθετούν το κέντρο της ηγεμονίας του είτε στην Σλοβακία, είτε στην κοιλάδα του Μοράβα, είτε στην Βοημία. Λόγω της γεωγραφικής θέσης αυτών των περιοχών, οι οποίες βρίσκονταν στα βόρεια σύνορα του αβαρικού χαγανάτου, εντός ή εκτός των συνόρων του, αυτή η θεωρία αναφέρεται συχνά και ως βόρεια θεωρία¹³⁵. Η αμφιλεγόμενη σχέση των Αβάρων με τους Σλάβους του Σάμο διαφοροποιεί το κέντρο της ηγεμονίας του. Δηλαδή, κάποιοι ερευνητές έχουν θεωρήσει ότι οι Σλάβοι

¹³⁵ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 80

ζούσαν εντός της επικράτειας του αβαρικού χαγανάτου, ενώ άλλοι ερευνητές έχουν ισχυριστεί ότι αυτοί ζούσαν εκτός συνόρων και ήταν υποτελείς στο χαγάνο με τη μορφή του φόρου υποτελείας¹³⁶.

Οι υποστηρικτές της θεωρίας, ισχυρίζονται ότι οι Σλάβοι του Σάμο βρίσκονταν έξω από τα όρια του αβαρικού χαγανάτου, αλλά βρίσκονταν στην σφαίρα επιρροής τους και πλήρωναν φόρο υποτελείας, υποστηρίζουν ότι η Βοημία δεν κατακτήθηκε για γεωγραφικούς λόγους¹³⁷. Η Βοημία βρισκόταν αποκομμένη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, από τις πεδιάδες και την εύφορη περιοχή που επιδίωκαν να κατέχουν οι Αβάροι λόγω της νομαδικής τους ζωής. Για αυτό το λόγο μάλλον οι ίδιοι δε θέλησαν να κατακτήσουν την περιοχή και να δώσουν στους Σλάβους της περιοχής μία ιδιόμορφη ελευθερία πληρώνοντας τον φόρο υποτελείας¹³⁸.

Επίσης, η περιοχή της Βοημίας βρίσκονταν στα σύνορα του φραγκικού βασιλείου. Οι Φράγκοι θεωρώντας την περιοχή υπό την δική τους σφαίρα επιρροής, έστειλαν εκεί τον Σάμο για να δημιουργήσει μία εξέγερση εναντίον των Αβάρων. Βέβαια είναι γνωστό ότι η περιοχή είχε περάσει στη σφαίρα επιρροής των Αβάρων, αφού είχε καταχωρηθεί υπό την κατοχή τους με την συνθήκη του 566 ανάμεσα στον Σιγιβέρτο της Αυστρασίας και του Βαϊανού¹³⁹. Στην επιτυχία της εξέγερσης και της δημιουργίας της ηγεμονίας του Σάμο στην περιοχή αυτή είχε σημαντικό ρόλο και η απόστασή της από την Παννονία και οι δύσβατοι οδοί προς αυτήν. Για αυτόν τον λόγο δίνονται πολλές πιθανότητες η ηγεμονία του Σάμο να δημιουργήθηκε σε αυτή την περιοχή.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί η σύγκρουση των στρατευμάτων του Σάμο με τα στρατεύματα του Δαγοβέρτου το 631, στη βόρεια Βοημία. Πιο συγκεκριμένα, η περιοχή που συγκρούστηκαν ταυτίζεται με το κάστρο του Wogastisburg, στην ευρύτερη περιοχή του Kaaden¹⁴⁰. Αυτή η σύγκρουση είναι σημαντική για την επιβεβαίωση της τοποθεσίας της εξέγερσης του Σάμο στη Βοημία. Ο στρατός του Δαγοβέρτου θα ήταν δύσκολο να διασχίσει μία μεγάλη απόσταση για

¹³⁶ M. EGGERS, Samo, σελ. 69

¹³⁷ G. KARDARAS, Byzantium and the Avars, σελ. 81

¹³⁸ W. POHL, The Avars, σελ. 307

¹³⁹ H. PREIDEL, Die Anfänge der slawischen Besiedlung Bohmens und Mahrens, τομ. I, Μόναχο (1954), σελ. 101

¹⁴⁰ W. FRITZE, Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7 Jahrhundert, Φρανκφούρτη (1994), σελ. 83

να καταφέρει να καταστείλει μία εξέγερση, εάν δεν ήταν κοντά στα σύνορα του βασιλείου του¹⁴¹. Ο ιστορικός *H. Kunstmann*, έχει προτείνει δύο θεωρίες που έχουν βρει πολλούς υποστηρικτές. Αρχικά, έχει ταυτίσει το κάστρο *Wogastisburg* με το κάστρο *Burk*, στην περιοχή της βορειοανατολικής Βαυαρίας. Ενώ τοποθετεί το κέντρο της ηγεμονίας του Σάμο στην περιοχή της βαυαρικής *Oberfranken*¹⁴².

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν υποστηρικτές της μοραβικής-σλαβικής εκδοχής που έρχονται σε αντίθεση με την υποστήριξη της Βοημίας ως κέντρου της εξέγερσης του Σάμο. Ως κέντρο της ηγεμονίας του Σάμο αναφέρουν την δυτική Σλοβακία, όπου συνδέουν αυτούς τους πληθυσμούς με την μεταγενέστερη δημιουργία του πρώτου σλαβικού «κράτους», της Μεγάλης Μοραβίας τον 9^ο αιώνα¹⁴³. Δύο σημαντικά επιχειρήματα διαπραγματεύονται οι υποστηρικτές αυτής της εκδοχής. Πρώτον, αναφέρουν ότι οι «*fili Chunorum*» θα έπρεπε να κατοικούν εντός του αβαρικού χαγανάτου¹⁴⁴, ώστε να νιώσουν την ανάγκη να εξεγερθούν απέναντι στην κακομεταχείριση των Αβάρων. Δεύτερον, αναφέρονται στα αρχαιολογικά κατάλοιπα που έχουν βρεθεί στην δυτική Σλοβακία και έχουν συνδεθεί με τους Αβάρους. Επιπλέον, εντοπίζεται και η υιοθέτηση των αβαρικών ταφικών εθίμων από τους Σλάβους της περιοχής. Όμως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα αρχαιολογικά αβαρικά ευρήματα που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή εμφανίζουν αρκετές ομοιότητες με το υλικό της ύστερης αβαρικής εποχής. Γεγονός που συνδέεται με την εγκατάσταση των Αβάρων έξω από τα όρια της Παννονίας τον 8ο-9ο αιώνα¹⁴⁵.

¹⁴¹ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 81

¹⁴² H. KUNSTMANN, *Die Slaven: Ihr Name, Ihre Wanderung Nach Europa Und Die Anfänge Der Russischen Geschichte in Historisch-Onomastischer Sicht*, Στουγκάρδη (1996), σελ. 137

¹⁴³ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 80

¹⁴⁴ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 81

¹⁴⁵ M. EGGERS, *Samo*, σελ. 68-69

2.4.Γ. Η «θεωρία της Καραντανίας»

Ο κύριος υποστηρικτής αυτής της θεωρίας ήταν ο *J. Mikkola*¹⁴⁶. Τα γεωγραφικά όρια αυτής της θεωρίας ήταν στα εδάφη της σημερινής Αυστρίας, της βόρειας Σλοβενίας έως τα βόρεια σύνορα της Ιταλίας¹⁴⁷. Ο ίδιος υποστήριξε ότι το λατινικό κείμενο του 9ου αιώνα, "*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*"¹⁴⁸ στηρίχθηκε αποκλειστικά από στα κείμενα του ιστορικού Φρεδεγάρου. Ο *J. Mikkola* στήριξε τα επιχειρήματά του για την θεωρία στην φράση που υπάρχει στο κείμενο της *Conversio* «*manens in Quarantanis fuit dux gentis illius*». Η φράση αυτή αναφέρει ότι το κέντρο

¹⁴⁶ J. MIKKOLA, *Samo und sein Reich*, Archiv für slavische Filologie, 42 (1929), σελ. 77-97

¹⁴⁷ H. WOLFRAM, *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung*, Βιέννη (1987) σελ. 346

¹⁴⁸ *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*, εκδ. H. WOLFRAM, Βιέννη-Γκρατς (1979)

της ηγεμονίας του Σάμο βρισκόταν στην Καραντανία. Επίσης, ο ίδιος ως ένας από τους μεγαλύτερους σλαβολόγους της εποχής του, υποστήριξε ότι η ονομασία «Winedi» αναφερόταν μόνο στους Σλάβους της Καραντανίας, ενώ οι Σλάβοι της Βοημίας αναφέρονται ως «Beu-Winedi ή Beehaimi»¹⁴⁹. Αυτά τα δύο επιχειρήματα αναφέρει ο ίδιος ως κύριο λόγο την επιλογή της «θεωρίας της Καραντανίας» ως κέντρο της ηγεμονίας του Σάμο.

Αυτός που αντέκρουσε με επιχειρήματα την άποψη του *J. Mikkola* ήταν ο ιστορικός *H. Wolfrman*. Ο ίδιος υποστήριξε ορθά ότι ο Φρεδεγάριος στα κείμενά του αναφέρει τον Σάμο ως Φράγκο βασιλιά (*rex*) ενώ στο κείμενο της *Conversio* αναφέρεται ως Σλάβος πρίγκιπας (*dux*) της Καραντανίας¹⁵⁰. Επιπλέον, παρουσιάζει ως κύρια πηγή του Δ' κεφαλαίου τα εξαρτώμενα κείμενα από τον Φρεδεγάριο. Αυτά είναι τα *Gesta Dagoberti I regis Francorum*¹⁵¹. Σε αυτά τα κείμενα ο Σάμο αναφέρεται ως βασιλέας των Σλάβων και δεν γίνεται πουθενά αναφορά για την φραγκική καταγωγή του. Ο λόγος που γίνεται η αναφορά στη *Conversio* για την φραγκική καταγωγή του Σάμο οφείλεται στη σκοπιμότητα του γραφέα του κειμένου¹⁵². Εκείνη την χρονική περίοδο η αρχιεπισκοπή του Σάλτζμπουργκ είχε έρθει σε σύγκρουση με τη βυζαντινή ιεραποστολή υπό τον Μεθόδιο, για αυτό το λόγο ο γραφέας αναφέρει την φραγκική καταγωγή του ώστε να νομιμοποιήσει τις διεκδικήσεις της αρχιεπισκοπής στον χώρο των Σλάβων της Παννονίας¹⁵³.

¹⁴⁹ Για περισσότερες πληροφορίες για την θέση του *J. Mikkola* για την θεωρία των Winedi βλέπε: *J. Mikkola, Samo 79-80*

¹⁵⁰ *W. Pohl, The Avars*, σελ. 307

¹⁵¹ *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*, έκδ. *B. Krusch (MGH, Scriptores rerum Merovingicarum II)*, Αννόβερο (1888)

¹⁵² *V. Chaloupecky, Considerations sur Samon, le premier roi des Slaves, Byzantinoslavica 11* (1950), σελ. 224.

¹⁵³ *W. Pohl, The Avars*, σελ. 310

2.4.Δ. Οι λόγοι μη συμμετοχής του Βυζαντίου στην εξέγερση του Σάμο

Λαμβάνοντας ως δεδομένη την «θεωρία της Βοημίας» πρέπει να αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους θα ήθελε ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ηράκλειος να εμπλακεί, αλλά και τη δυνατότητα να μπορέσει να εμπλακεί σε μια εξέγερση τόσο μακριά από τα σύνορα της αυτοκρατορίας του. Γνωρίζοντας ότι η Βυζαντινή αυτοκρατορία ανέκαθεν χρησιμοποιούσε την θεωρία της υψηλής στρατηγικής, πρέπει να αναζητήσουμε έμμεσους τρόπους εμπλοκής της παρά άμεσους. Η υψηλή στρατηγική του Βυζαντίου εκφράζεται μέσω μιας πολυδιάστατης στρατηγικής διαχείρισης, η οποία συνδυάζει εξαιρετική στρατηγική ευχέρεια, προσαρμοστικότητα στις γεωπολιτικές συνθήκες, και τη συνεχιζόμενη εφαρμογή της αρχής της “στρατηγικής αποτροπής” σε έναν κόσμο που χαρακτηριζόταν από ασταθή συμμαχίες και στρατιωτική αβεβαιότητα. Οι Βυζαντινοί αξιοποίησαν την έννοια της «συνολικής στρατηγικής», ενσωματώνοντας ταυτόχρονα στρατιωτικές, διπλωματικές και πολιτιστικές διαστάσεις στον στρατηγικό τους σχεδιασμό. Η στρατηγική ισχύος, βασισμένη στην έννοια της «συμμαχικής κινητικότητας», και η δεξιότεχνία στη χειραγώγηση της πληροφορίας και της διπλωματίας προσέφεραν έναν ευρύ φάσμα εργαλείων για την εξισορρόπηση των απειλών από τις όμορες δυνάμεις. Ειδικότερα,

το Βυζάντιο συνδύαζε την "πολεμική διπλωματία" με μια στρατηγική διαρκούς ελιγμού, επενδύοντας σε "διπλωματικούς ελιγμούς" που περιλάμβαναν την υποστήριξη των στρατηγικών του συμμάχων και την εξασφάλιση στρατηγικών θέσεων μέσω ενσωμάτωσης και αφομοίωσης εθνοπολιτιστικών παραμέτρων. Η χρησιμοποίηση της διπλωματίας ως βασικού εργαλείου στρατηγικής εξασφάλιζε την εσωτερική σταθερότητα και την αποφυγή πλήρους στρατιωτικής αντιπαράθεσης¹⁵⁴.

Την περίοδο της πραγματοποίησης της εξέγερσης του Σάμο είχαν καταρρεύσει οι βαλκανικές επαρχίες από την εποχή του αυτοκράτορα Φωκά και την αποτυχημένη απόπειρα να εκδιώξει τους Αβάρους και τους Σλάβους από τα παλαιά σύνορα της αυτοκρατορίας. Η βυζαντινή επικυριαρχία είχε περιοριστεί σε κάποιες παράκτιες πόλεις της Δαλματίας. Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, το οδικό δίκτυο των Βαλκανίων δε μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από βυζαντινούς διπλωμάτες, ώστε να προσεγγίσουν τον Σάμο ή κάποιον άλλον ηγεμόνα που θα μπορούσε να βοηθήσει στρατιωτικά την εξέγερση.

Μία πιθανή εμπλοκή των βυζαντινών στην εξέγερση του Σάμο θα ήταν μέσω της βόρειας Ιταλίας, πιο συγκεκριμένα του βυζαντινού εξαρχάτου της Ραβέννας. Η αντιπαράθεση τους όμως με τους Λογγοβάρδους εκείνη την περίοδο αποκλείει και αυτή την υπόθεση¹⁵⁵. Παρόλο που υπάρχουν μαρτυρίες των πηγών για τις επαφές του αυτοκράτορα Ηρακλείου με το βασίλειο των Λογγοβάρδων και τις ανταλλαγές πρεσβειών, εκείνη την χρονική περίοδο, φαίνεται ότι το ζήτημα που απασχολεί το Βυζάντιο είναι η ανανέωση των συνθηκών ειρήνης¹⁵⁶. Γενικά οι αναστατώσεις αυτές δυσκόλευαν τη μετακίνηση των βυζαντινών διπλωματών από τους δρόμους της βορειανατολικής Ιταλίας προς την περιοχή της Βοημίας στις αρχές του 7^{ου} αιώνα, μέσω της κάτω Αυστρίας και της Μοραβίας, οι οποίοι διέρχονταν από εδάφη που κυριαρχούνταν από σλαβικά φύλα που ελεγχόμενα από τους Αβάρους.

Τέλος, οι επαφές της αυτοκρατορίας με τους Φράγκους εκείνη την περίοδο με σκοπό να περιορίσουν την επεκτατική πολιτική των Αβάρων από κοινού δεν έχουν

¹⁵⁴ Χ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, *Η βυζαντινή υψηλή στρατηγική (6^{ος}-11^{ος} αιώνας)*, Αθήνα (2001), σελ. 118-175

¹⁵⁵ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Byzanz und die Langobarden. Von der Ansiedlung in Pannonien bis zur endgültigen Anerkennung (500-680)*, *Ιστορικές Μονογραφίες*, 11 (1991), Αθήνα, σελ. 158-182. Στο εξής: Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Byzanz und die Langobarden*

¹⁵⁶ *Το ίδιο*, σελ. 160-162

τεκμηριωθεί σε κάποια πηγή. Οι διπλωματικές επαφές της περιόδου ανάμεσα στους δύο αναφέρονται σε ανανεώσεις συμφωνιών ειρήνης¹⁵⁷. Επιπλέον, οι Φράγκοι είχαν δικά τους συμφέροντα στην περιοχή του αβαρικού χαγανάτου και δεν θα ήθελαν να αμφισβητηθούν από τους Βυζαντινούς αν κατάφερναν να τους εκδιώξουν από την περιοχή. Είναι γνωστό ότι οι Φράγκοι θεωρούσαν στη δική τους σφαίρα επιρροής τα εδάφη των Αβάρων. Οι υποθέσεις για συνεργασία των Βυζαντινών και των Φράγκων στην εξέγερση του Σάμο δεν τεκμηριώνεται με βεβαιότητα από κάποια πηγή της εποχής. Συνεπώς, με την ανάπτυξη των λόγων που καθιστούσαν ανέφικτη την άμεση ή έμμεση συμμετοχή των Βυζαντινών στην εξέγερση του Σάμο, θεωρείται ανέφικτη η συμμετοχή τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι δεν έχει εντοπιστεί σε βυζαντινή πηγή κάποια αναφορά στην εξέγερση του Σάμο¹⁵⁸, το οποίο δικαιολογείται από δύο εκδοχές. Η πρώτη εκδοχή είναι ότι δεν γνώριζαν τίποτα για αυτή την εξέγερση. Η δεύτερη εκδοχή είναι ότι γνώριζαν αλλά δεν αναφέρθηκε σε κάποια πηγή γιατί δεν τους προβλημάτισε αυτή η κατάσταση αφού δεν συμμετείχαν σε αυτήν.

¹⁵⁷ Τ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Les ambassades byzantines en occident depuis la fondation des etats barbares jusqu'aux croisades (407-1096)*, Αθήνα (1980), σελ. 95-106

¹⁵⁸ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 82

2.5.A. Η κάθοδος των Κροατών και των Σέρβων στην βαλκανική χερσόνησο

Η κάθοδος των Κροατών και των Σέρβων στα Βαλκάνια και στην επικράτεια του αβαρικού χαγανάτου τον 7^ο αιώνα συνέπεσε χρονικά με την εξασθένηση του χαγανάτου. Είναι γνωστή η αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως το 626¹⁵⁹, όπου οι Άβαροι σε συνεργασία με τους Πέρσες, δεν κατάφεραν να διασπάσουν τα τείχη της Πόλης. Εκείνη την περίοδο τα σλαβικά φύλα κατέκλυσαν τα Βαλκάνια, αφού ούτε οι Βυζαντινοί ούτε οι Άβαροι είχαν την δυνατότητα να τους εμποδίσουν. Θα αναλύσουμε κατά πόσο αυτά τα φύλα κατάφεραν από μόνα τους να εισχωρήσουν στα εδάφη των Αβάρων ή επωφελήθηκαν από την υψηλή στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και λειτούργησαν προς όφελός τους. Η κύρια πηγή που αναφέρεται στην εγκατάσταση αυτών των λαών είναι το κείμενο του βυζαντινού αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου (913-959), «Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν»¹⁶⁰.

¹⁵⁹ G. OSTROGORSKY, Ιστορία του Βυζαντινού κράτους, τόμος Α΄, μτφρ. ΠΑΝΑΓΙΩΠΟΥΛΟΣ Ι., Αθήνα (2012), σελ. 168-169

¹⁶⁰ Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν (*DAI*) = Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν, ἐκδ. G. MORAVCSIK- R. J. H. JENKINS (*De Administrando Imperio, Dumbarton Oaks Texts, CFHB I*), Ουάσιγκτον (1967). Στο εξής: G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*

2.5.B. Η κάθοδος και η εγκατάσταση των Κροατών

Η κάθοδος των Κροατών προς τα εδάφη των Αβάρων έχει αποδοθεί από πολλούς ιστορικούς σε υποκίνηση από τον αυτοκράτορα Ηράκλειο, ώστε να μειώσει την δύναμη των Αβάρων στα εδάφη της βαλκανικής χερσονήσου¹⁶¹. Οι Κροάτες μετακινήθηκαν από τα βόρεια των Καρπάθιων Ορέων προς τα εδάφη της σημερινής Κροατίας-Βοσνίας. Σύμφωνα με τα γραπτά του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ', οι Κροάτες με αρχηγούς τους 7 φυλάρχους-αδέρφια, τον Κλουκά, τον Λόβελο, τον Κοσέντζη, τον Μουχλώ και τον Χρωβάτο και τις δύο αδερφές τους, την Τουγά και την Πουγά κατάφεραν να κατακτήσουν τις περιοχές της Δαλματίας από τους Αβάρους¹⁶². Ύστερα από κάποιες νικηφόρες μάχες με τους Αβάρους κατάφεραν να εγκατασταθούν σε εκείνα τα εδάφη. Οι περισσότεροι ιστορικοί αναφέρουν δύο πιθανές διαδρομές που ακολούθησαν, ώστε να φτάσουν στα εδάφη όπου εγκαταστάθηκαν. Η πρώτη διαδρομή είναι ο «ανατολικός δρόμος¹⁶³». Σε αυτή την διαδρομή θα έπρεπε να έχουν περάσει από τα σημερινά εδάφη της Ρουμανίας και της Μολδαβίας, κατά μήκος των ποταμών Προύθου και Σερέτη. Στη συνέχεια, έπρεπε να περάσουν τον ποταμό Δούναβη και να φτάσουν στην Θράκη και από εκεί να μετακινήθηκαν προς τα εδάφη

¹⁶¹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 312

¹⁶² G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 30, σελ. 142, στιχ. 63-67: : “Μία δέ γενεά διαχωρισθεῖσα ἐξ αὐτῶν... καὶ εὗρον τοὺς Ἀβάρεις κατέχοντας τὴν τοιαύτην γῆν”.

¹⁶³ JENKINS R. J. H., *De Administrando Imperio II. Commentary*, Λονδίνο (1962), σελ. 117. Στο εξής: R. J. H. JENKINS, *Commentary*.

της Δαλματίας. Ενώ, η δεύτερη εκδοχή ονομάστηκε «δυτικός δρόμος¹⁶⁴», όπου θα έπρεπε να μετακινηθούν προς τη Μοραβία, την Ουγγαρία και κατά μήκος της Αδριατικής θάλασσας να φτάσουν στη Δαλματία. Βάση της περιοχής που κατοικούσαν προηγουμένως, έχει επικρατήσει ο «δυτικός δρόμος» όπου είναι πιο κοντινός με τον τόπο εγκατάστασης τους. Τα εδάφη που πέρασαν στην επικυριαρχία τους ήταν τα εδάφη της κάτω Παννονίας, η χερσόνησος της Ίστριας και της σημερινής Κροατίας¹⁶⁵.

Επίσης, υπάρχει η υπόθεση ότι ο όρος «Κροάτες» αντιστοιχούσε σε ένα είδος άρχουσας τάξης των Σλάβων, που εξεγέρθηκε εναντίον των Αβάρων κατά τον 7^ο αιώνα¹⁶⁶. Ύστερα από 2 αιώνες όπου δεν συναντάμε σε καμία πηγή τον όρο «Κροάτες», τον 9^ο αιώνα όμως εμφανίζεται το δουκάτο των Κροατών¹⁶⁷. Επιπλέον, μια ακόμη θεωρία είναι ότι οι Κροάτες εμφανίστηκαν στη Δαλματία κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ των Αβάρων και των Φράγκων στα τέλη του 8^{ου} αιώνα¹⁶⁸. Δεν μπορούμε όμως να το ενστερνιστούμε γιατί δεν εντοπίζεται κάποια τόσο μεγάλη μετανάστευση στις πηγές εκείνη τη χρονική περίοδο. Είναι σημαντικό ότι ο όρος «Κροάτες» δεν εμφανίζεται πουθενά μέχρι το δεύτερο μισό του 9^{ου} αιώνα στην περιοχή. Μέχρι εκείνη τη χρονική περίοδο γίνεται αναφορά μόνο στους Σλάβους. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η αναφορά του πάπα Αγάθωνα το 680 ότι πρέπει οι επίσκοποι του να κάνουν το έργο τους ανάμεσα σε παγανιστικούς λαούς, τόσο των Λομβάρδων, όσο και των Σλάβων¹⁶⁹.

Μια τελευταία εκδοχή για τη μετανάστευση των Κροατών στα Βαλκάνια, είναι η εκδοχή ότι το δουκάτο των Κροατών δημιουργήθηκε υπό την ηγεσία των ζουπάνων (župans). Οι ζουπάνοι (župans) ήταν τοπικοί άρχοντες ή διοικητές που κυβερνούσαν συγκεκριμένες περιοχές (γνωστές ως «ζούπα» ή «ζουπανίες») στην Κροατία κατά τον

¹⁶⁴ S. GAZI, A History of Croatia, Νέα Υόρκη (1993), σελ. 16

¹⁶⁵ Γ. ΜΩΥΣΕΪΔΟΥ, Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονές του τον 10^ο αιώνα, Ιστορικές Μονογραφίες 15, Αθήνα (1995), σελ. 375-376. Στο εξής: Γ. ΜΩΥΣΕΪΔΟΥ, Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονές του

¹⁶⁶ W. POHL, The Avars, σελ. 312

¹⁶⁷ Για περισσότερες πληροφορίες για την ιστορία της Κροατίας βλέπω: I. GOLDSTEIN, Croatia: A History, Μόντρεαλ (1999)

¹⁶⁸ R. J. H. JENKINS, Commentary, σελ. 97-98

¹⁶⁹ W. POHL, The Avars, σελ. 314

Μεσαίωνα. Ο θεσμός αυτός προήλθε από τις ανάγκες διοίκησης και διαχείρισης των περιοχών και είχε σημαντικό ρόλο στη διοικητική και κοινωνική δομή της εποχής. Οι ζουπάνοι ήταν υπεύθυνοι για την τοπική δικαιοσύνη, τη συλλογή φόρων και την υπεράσπιση των περιοχών τους. Επίσης, λειτουργούσαν ως μεσολαβητές μεταξύ των τοπικών πληθυσμών και της κεντρικής εξουσίας. Ο ρόλος τους ήταν κρίσιμος στην ανάπτυξη της κροατικής πολιτικής και κοινωνικής ζωής κατά τον Μεσαίωνα. Αυτός ο θεσμός συνέβαλε στην ενοποίηση των Κροατικών περιοχών και στην ενδυνάμωση της τοπικής αυτοδιοίκησης¹⁷⁰.

Επιπλέον, οι Φράγκοι κατά την καρολίγγεια επέκταση συνάντησαν αρκετά σλαβικά φύλα στην περιοχή της Δαλματίας. Οι Φράγκοι ονόμαζαν την περιοχή του δούκα Bornha ως «dux Dalmatiae atque Liberniae», ενώ δεν συναντάμε πουθενά τον όρο «dux Croatorum»¹⁷¹. Σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα είναι πιθανή η εκδοχή οι Κροάτες να ήταν ένα είδος άρχουσας τάξης των Σλάβων, οι οποίοι ύστερα από κάποιους αιώνες κατάφεραν να κυριαρχήσουν μεταξύ των Σλάβων και να τους εξουσιάσουν, ώστε να δημιουργηθεί το δουκάτο των Κροατών.

Είναι σημαντικό να αναφερθούν και οι δύο θέσεις που αναφέρει ο Πορφυρογέννητος για τον τρόπο εγκατάστασης των Κροατών, οι οποίες έρχονται σε πλήρη αντίθεση¹⁷². Αρχικά, στο κεφάλαιο 30 ο βυζαντινός αυτοκράτορας αναφέρει τη μάχη ανάμεσα στους Κροάτες και τους Αβάρους, χάρη στην οποία κατάφεραν να εγκατασταθούν οι ίδιοι σε αυτά τα εδάφη¹⁷³. Αυτή η θεωρία στηρίζεται στην κροατική λαϊκή προφορική παράδοση¹⁷⁴. Όμως στο κεφάλαιο 31 αναφέρει την συνεννόηση τους με τον αυτοκράτορα Ηράκλειο. Επιπλέον, αναφέρει ότι ο ίδιος ο αυτοκράτορας

¹⁷⁰ P. STIH, *The Middle Ages 160-162*

¹⁷¹ H. WOLFRAM, “Liudewit und Priwina: Ein institutioneller Vergleich.” *In Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.–10. Jahrhundert: Symposium Nové Vozokany 3.–7. Oktober 1983*, edited by Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra (1984), σελ. 203

¹⁷² R. J. H. JENKINS, *Commentary*, σελ. 114-115

¹⁷³ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 30, σελ. 142, στιχ. 67-71: “Επί τινας οὖν χρόνους πολεμοῦντες...καὶ γινώσκονται Αβάρεις ὄντες”.

¹⁷⁴ R. KATICIC, *The Origins of the Croats. Croatia in the Early Middle Ages*, Ζάγκρεμπ (1976), σελ. 150-151

τους διέταξε να εγκατασταθούν στην περιοχή της Δαλματίας¹⁷⁵. Με αυτόν τον τρόπο ο βυζαντινός αυτοκράτορας θέλησε να δείξει την επιρροή που μπορούσε να ασκήσει ακόμη η Βυζαντινή αυτοκρατορία στις βαλκανικές επαρχίες και τη σύνδεση που είχαν οι βυζαντινοί με τα σλαβικά φύλα, τα οποία σε σύντομο χρονικό διάστημα εντάχθηκαν κάτω από την σφαίρα επιρροής του βυζαντινού αυτοκράτορα.

¹⁷⁵ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 31, σελ. 148, στιχ. 17-20: “Προστάξει οὖν τοῦ βασιλέως Ηρακλείου...εἰς ἣν νῦν οἰκοῦσιν, κατεσκήνωσαν”.

2.5.Γ. Η κάθοδος και η εγκατάσταση των Σέρβων

Η κάθοδος των Σέρβων προς τα Βαλκάνια τον 7^ο αιώνα έχει υποστηριχθεί από πολλούς ιστορικούς, ότι πραγματοποιήθηκε ύστερα από προτροπή του αυτοκράτορα Ηρακλείου. Οι Σέρβοι είχαν καταγωγή από τη λεγόμενη «Λευκή Σερβία», βόρεια των Καρπαθίων Ορέων¹⁷⁶. Στη βαλκανική χερσόνησο εγκαταστάθηκαν στις περιοχές του σημερινού Μαυροβουνίου, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της νοτιοδυτικής Σερβίας ενώ βόρεια έφτασαν ως τον ποταμό Σάβο. Το κέντρο των Σέρβων ήταν η περιοχή της Ρασκίας¹⁷⁷. Η αρχική τους εγκατάσταση έγινε δυτικά της Θεσσαλονίκης, στην περιοχή Σέρβια¹⁷⁸. Στη συνέχεια, όμως θέλησαν να επιστρέψουν στα πατρογονικά τους εδάφη, όμως όταν έφτασαν στον ποταμό Δούναβη προτίμησαν να εγκατασταθούν σε εκείνα τα εδάφη με την υποστήριξη του Ηρακλείου¹⁷⁹. Λόγω της ειρηνικής εγκατάστασης των Σέρβων ως υποτελών της αυτοκρατορίας δεν έχουν γραφτεί περαιτέρω πληροφορίες για την εγκατάστασή τους. Στην οπτική πολλών ερευνητών δεν υπάρχουν επαρκείς μαρτυρίες για να διαχωριστεί ο υλικός τους πολιτισμός από τα σλαβικά φύλα. Αντίθετα, ο υλικός πολιτισμός των Κροατών γίνεται διακριτός εκείνη την εποχή.

¹⁷⁶ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 32, σελ. 152, στιχ. 2-7: “Ίστέον, ότι οι Σέρβλοι από των άβαπτίστων Σέρβλων...ούτοι οι Σέρβλοι τό άπ’ άρχής κατώκουν”.

¹⁷⁷ Μ. ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, *Οι Βαλκανικοί Λαοί κατά τους Μέσους Αιώνες, Θεσσαλονίκη* (1992), σελ. 123-126

¹⁷⁸ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 91-92

¹⁷⁹ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 32, σελ. 152, στιχ. 7-20: “Δύο δέ αδελφών τήν αρχήν τής Σερβλίας...ετέραν γής εις κατασκήνωσιν”.

2.5.Δ. Η βυζαντινή πολιτική στην εγκατάσταση των σλαβικών φύλων

Η ανάμειξη της Κωνσταντινούπολης στην εγκατάσταση των δυο σλαβικών φύλων στη βαλκανική χερσόνησο έχει αμφισβητηθεί δικαιολογημένα. Οι πληροφορίες που αντλούμε από τον Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο αντικατροπίζουν την πολιτική θέση που υποστήριξε η Μακεδονική δυναστεία τον 9ο-10ο αιώνα. Για αυτό το λόγο ο βυζαντινός αυτοκράτορας σκόπιμα αναφέρει τη συμμετοχή του Ηρακλείου στην εγκατάσταση των Κροατών και των Σέρβων, ώστε να υποστηριχθεί η συνεχόμενη παρουσία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στη βαλκανική χερσόνησο¹⁸⁰. Με αυτόν τον τρόπο η Μακεδονική δυναστεία προσπάθησε να “νομιμοποιήσει” τα κυριαρχικά δικαιώματα της αυτοκρατορίας απέναντι στους δύο αυτούς λαούς. Ο σκοπός του Πορφυρογέννητου ήταν να αναδείξει το αίσθημα ευγνωμοσύνης που έπρεπε να δείχνουν προς τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αυτοί οι λαοί, γιατί χάρη στις πρωτοβουλίες του Ηρακλείου κατάφεραν να αποκτήσουν εδάφη εντός της αυτοκρατορίας, να αποτινάξουν τον αβαρικό ζυγό και να καταφέρουν να εκχριστιανιστούν¹⁸¹.

Είναι σημαντικό να αναφερθούν οι πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ των Κροατών και των Αβάρων, οι οποίες αναφέρονται στα κεφάλαια 30-31. Παρατηρούμε ότι στο κεφάλαιο 30 δεν αναφέρεται καμία παρέμβαση του Ηρακλείου σε αυτές τις πολεμικές συρράξεις. Όμως στο κεφάλαιο 31 ο Πορφυρογέννητος αναφέρει την ανάμειξη της αυτοκρατορίας είτε με οικονομικά είτε με στρατιωτικά μέσα ώστε να βοηθήσουν την κροατική εγκατάσταση και την εκδίωξη των Αβάρων στο θέμα της Δαλματίας. Όμως δεν υπάρχει καμία πληροφορία του 7^{ου} αιώνα να επιβεβαιώνει ένα

¹⁸⁰ Γ. ΜΩΥΣΕΪΔΟΥ, Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονές του, σελ. 317-320

¹⁸¹ Το ίδιο, σελ 325

βυζαντινό σχέδιο εποικισμού της βαλκανικής χερσονήσου από τα σλαβικά φύλα¹⁸². Για αυτό το λόγο αμφισβητείται η πληροφορία που αναφέρει ο Πορφυρογέννητος στο κεφάλαιο 31.

Από την άλλη πλευρά η ειρηνική εγκατάσταση των Σέρβων εντός των εδαφών της αυτοκρατορίας υπάρχουν κάποιες πιθανότητες να έγινε είτε με τη σιωπηρή υποστήριξή της είτε σε μικρό χρονικό διάστημα να κατάφερε να τους εκμεταλλευτεί προς όφελός της. Η εγκατάστασή τους στα συγκεκριμένα εδάφη είναι πιθανό να αποσκοπούσε στον εποικισμό των περιοχών που είχαν ερημωθεί από τις λεηλασίες των Αβάρων. Επιπλέον, ένας λαός στα σύνορα της αυτοκρατορίας μπορούσε να λειτουργήσει ως αμυντικό “ανάχωμα” απέναντι στις εχθρικές λεηλασίες¹⁸³.

Η ανάμειξη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στην εγκατάσταση αυτών των δύο φύλων στα Βαλκάνια είναι πιθανό να έγινε εκ των υστέρων. Είναι πιθανό, ο αυτοκράτορας Ηράκλειος υπό το φόβο μιας επανάκαμψης του αβαρικού χαγανάτου ύστερα από την ήττα του 626, να θέλησε να προσεγγίσει τους Κροάτες και τους Σέρβους προς όφελος των βυζαντινών συμφερόντων. Ιδιαίτερα η εγκατάσταση των Κροατών στα εδάφη του αβαρικού χαγανάτου βοηθούσε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία να τους χρησιμοποιήσει ως αντίβαρο σε μία νέα επίθεση των Αβάρων απέναντι στην Κωνσταντινούπολη¹⁸⁴. Επιπλέον, οι Κροάτες μπορούσαν να προστατεύσουν τις αυτοκρατορικές κτήσεις στη Δαλματία. Η πιο πιθανή εκδοχή είναι ότι η αυτοκρατορία εκείνη τη χρονική περίοδο δε μπορούσε να αποτρέψει την εγκατάσταση των σλαβικών φύλων με διπλωματικά ή στρατιωτικά μέσα. Όμως σύντομα ο Ηράκλειος συνειδητοποίησε ότι αυτά τα φύλα έπρεπε να ενταχθούν στη σφαίρα επιρροής του Βυζαντίου, ώστε να βοηθήσουν την αυτοκρατορία να επανακτήσει τα εδάφη της στη Βαλκανική χερσόνησο¹⁸⁵.

Στην αφήγηση του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου εντοπίζονται κάποια ίχνη μυθολογίας που επικρατούσαν σε όλους τους σλαβικούς λαούς, όπως των Σέρβων, των Κροατών, των Ζαχλούμων, των Παγκάνων κλπ. Επιπλέον, η

¹⁸² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 96

¹⁸³ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 97-98

¹⁸⁴ R.-J. LILIE, *Kaiser Herakleios und die Ansiedlung der Serben. Überlegungen zum Kapitel 32 des De Administrando Imperio*, *Sudostforschungen* 44 (1985), σελ. 43

¹⁸⁵ Α. ΣΤΡΑΤΟΣ, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα, τόμ. Β' (626-634)*, σελ. 820

στερεότυπη έμφαση για την καταγωγή των Σλάβων στις παγανιστικές περιοχές του Βορρά, πρώτα από όλα αντιστοιχεί στη βυζαντινή κοσμοθεωρία ότι κάθε εγκαταστημένο έθνος είχε διπλή πατρίδα: μία πατρίδα στην μακρινή πλευρά των αυτοκρατορικών συνόρων, όπου κατοικούσαν οι ειδωλολατρικοί λαοί (π.χ. «Μεγάλη» Σκυθία, Βουλγαρία, Μοραβία). Η δεύτερη πατρίδα τους ήταν σε αυτοκρατορικό έδαφος, και αποτελούσε μέρος της χριστιανικής οικουμένης (π.χ. «Μικρή» Γοτθία, Σκυθία).

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα γραπτά του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου ιστορικά κρίνονται σε πολλά σημεία ως αληθή. Ορθά όμως έχει υποστηριχθεί από πολλούς ερευνητές ότι προσπαθεί να ενισχύσει τις πολιτικές θέσεις της Μακεδονικής δυναστείας απέναντι στα ιστορικά δικαιώματα της αυτοκρατορίας στα εδάφη της βαλκανικής χερσονήσου¹⁸⁶. Στην οπτική της Μακεδονικής δυναστείας οι πρώην επαρχίες των Βαλκανίων είχαν παραχωρηθεί έπειτα από πρωτοβουλία του Ηρακλείου. Οι λαοί αυτοί είχαν φθάσει στις αυτοκρατορικές περιοχές για να βαπτιστούν. Σύμφωνα με τις παραπάνω πληροφορίες, κατά πάσα πιθανότητα οι ενέργειες για την ενίσχυση της επιρροής σε αυτούς τους λαούς έγινε ύστερα από την εγκατάστασή τους, αφού εκείνη τη χρονική περίοδο η Βυζαντινή αυτοκρατορία προσπαθούσε να επανέλθει από την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης του 626. Άρα είναι απίθανο σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα να κατάφερε να δημιουργήσει ένα τέτοιο σχέδιο εγκατάστασης των σλαβικών φύλων. Με αυτό τον τρόπο προσπαθούσε η Βυζαντινή αυτοκρατορία να διατηρεί την πεποίθηση ότι αυτά τα εδάφη ανήκουν στην σφαίρα επιρροής της.

¹⁸⁶ G. MORAVCSIK – R. J. H. JENKINS, *DAI*, κεφ. 29, σελ. 124, στιχ. 54-58: “ Ότι από τής βασιλείας 'Ηρακλείου... ήσαν τῷ βασιλεῖ 'Ρωμαίων ὑποτασσόμενοι”.

2.6.A. Η εξέγερση του Κουβράτου

Η τρίτη και τελευταία σύγκρουση που θα αναλύσουμε για την υψηλή πολιτική του Ηρακλείου εναντίον του αβαρικού χαγανάτου, είναι η εξέγερση του ηγεμόνα του χαγανάτου Ονογούρων-Βουλγάρων. Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Κούβρατος είχε βρεθεί σε μικρότερη ηλικία στην Κωνσταντινούπολη με το θείο του και χαγάνο των Ονογούρων, Ορχάν¹⁸⁷. Σύμφωνα με πληροφορίες που αντλούμε από το κείμενο του Πατριάρχη Νικηφόρου, ο Κούβρατος με το θείο του κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους το 619 στη Πόλη, ασπάστηκαν και το χριστιανισμό¹⁸⁸. Επιπλέον, πληροφορούμαστε ότι ο Ορχάν απέκτησε τον τίτλο του πατρικίου, γεγονός που δείχνει τις καλές σχέσεις που διατηρούσε με τον αυτοκράτορα Ηράκλειο¹⁸⁹. Τέλος, αναφέρεται η παραμονή του Κουβράτου στη βυζαντινή αυλή, ύστερα από την επιστροφή του θείου του στην πατρίδα, ώστε να μάθει το βυζαντινό τρόπο ζωής¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Ιωάννης Νικίου, *Χρονικόν*, εκδ. R. H. CHARLES (*The Chronicle of John, Coptic Bishop of Nikiu, c. 690 A. D.*), Λονδίνο (1918), κεφ. 120, σελ. 197, στιχ. 47: “Όταν οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης έμαθαν αυτά τα νέα, είπαν: “Αυτό το σχέδιο σχετίζεται με τον Κούβρατο, αρχηγό των θύννων και ανηψιό του Οργανά, που βαπτίστηκε στην Κωνσταντινούπολη και έγινε μέλος της χριστιανικής κοινότητας στην παιδική του ηλικία και μεγάλωσε στο αυτοκρατορικό παλάτι”. Στο εξής: Ιωάννης Νικίου, *Χρονικόν*

¹⁸⁸ Νικηφόρος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Ιστορία σύντομος*, εκδ. Α. ΚΩΣΤΑΡΕΛΗ- Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΚΑΡΗΣ, Αθήνα (1994) κεφ. 9, σελ. 49: “Πέρασε κάποιο χρονικό διάστημα...με φιλοφροσύνη πάλι προς τη χώρα των Ούννων”. Στο εξής: Νικηφόρος, *Ιστορία σύντομος*

¹⁸⁹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 319

¹⁹⁰ Ε. ΚΥΡΙΑΚΗΣ, *Βυζάντιο και Βούλγαροι (7^{ος}-10^{ος} αι.) Συμβολή στην εξωτερική του Βυζαντίου, Ιστορικές Μονογραφίες 13*, Αθήνα (1993), σελ. 48-49

Η εξέγερσή του χρονολογείται μεταξύ του 635 και 641¹⁹¹. Μετά τη νίκη του κατάφερε να δημιουργήσει το χαγανάτο της "Μεγάλης Βουλγαρίας". Το κέντρο της ηγεμονίας του βρισκόταν στις περιοχές γύρω από την Αζοφική Θάλασσα και εκτεινόταν στις στέπες που περικλείουν οι ποταμοί Δνείπερος, Δον και Κουμπάν. Ο Κούβρατος κατάφερε να εξασφαλίσει τη στήριξη όλων των βουλγαρικών φύλων που ζούσαν στις περιοχές της Αζοφικής και του Καυκάσου. Οι διπλωματικές σχέσεις της Βυζαντινής αυτοκρατορίας με τους Ονογούρους-Βουλγάρους ξεκίνησαν από τον θείο του Κουβράτου. Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος θέλησε να τον χρησιμοποιήσει ως «δορυφόρο ηγεμόνα» στον «αχανή διάδρομο»¹⁹². Ο «αχανής διάδρομος» ήταν δύσκολο να προσεγγιστεί από τους βυζαντινούς στις αρχές του 7ου αιώνα, αφού είχε χαθεί ένα μεγάλο μέρος των βαλκανικών κτήσεων της αυτοκρατορίας λόγω των σλαβικών εγκαταστάσεων. Η εξέγερση του Κουβράτου λανθασμένα συνδέθηκε με τη στήριξη του Ηρακλείου εναντίον του αβαρικού χαγανάτου.

Ο Νικηφόρος αναφέρει μία πρεσβεία του Κουβράτου στην Κωνσταντινούπολη, ίσως το 635. Αυτή χρονολογείται ύστερα από την εξέγερσή του, όπου μάλλον συμφωνήθηκε η συμμαχία μεταξύ τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στον Κούβρατο απονεμήθηκε ο τίτλος του πατρικίου και του στάλθηκαν πλούσια δώρα, όπως συνήθιζε η αυτοκρατορία να πράττει ύστερα από την επίτευξη κάποιας σημαντικής συμφωνίας¹⁹³. Παρόλο που δεν αναφέρεται το περιεχόμενο της συνθήκης, ο Ονόγουρος ηγεμόνας με τον βυζαντινό τίτλο του πατρικίου κατάφερε να ισχυροποιήσει τη θέση του εντός και εκτός της ηγεμονίας του. Επιπλέον, ο Ιωάννης Νικίου αναφέρει την ανάμειξη του Κουβράτου στην έριδα της διαδοχής του αυτοκρατορικού θρόνου, ύστερα από το θάνατο του Ηρακλείου το 641. Ο ίδιος αναφέρει την υποστήριξη που παρείχε στη γυναίκα του Ηρακλείου, στη Μαρτίνα και στο γιο της, Ηρακλωνά εναντίον του Κωνσταντίνου Γ'¹⁹⁴.

¹⁹¹ G. Kardaras, *Byzantium and the Avars*, σελ. 98

¹⁹² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 93

¹⁹³ Νικηφόρος, *Ιστορία σύντομος*, κεφ. 22, σελ. 71-73: "Σε εκείνο το διάστημα ο Κούβρατος...ο Ηράκλειος του έστειλε δώρα και τον τίμησε με τον τίτλο του πατρικίου".

¹⁹⁴ Ιωάννης Νικίου, *Χρονικό*, κεφ. 120, σελ. 197, στιχ. 48-49: "Και ανάμεσα σε αυτόν και τον βασιλέα Ηράκλειο υπήρχε μεγάλη αγάπη και ειρήνη. Την ίδια αγάπη έδειξε ο Κούβρατος μετά τον θάνατο του Ηρακλείου στους γιους του και τη σύζυγό του Μαρτίνα, χάρη στη καλοσύνη που είχε δείξει στον ίδιο ο Ηράκλειος...από αγάπη για τον Ηράκλειο υποστηρίζει τα δικαιώματα των παιδιών

Τα παραπάνω γεγονότα δείχνουν τις σχέσεις που είχαν ο Κούβρατος και ο Ηράκλειος ως σύμμαχοι και φίλοι. Όμως τις τελευταίες δεκαετίες έχει αμφισβητηθεί έντονα απέναντι σε ποιον λαό πραγματοποιήθηκε η εξέγερση του Ονογούρου ηγεμόνα με την υποστήριξη της βυζαντινής αυλής. Ο Νικηφόρος λανθασμένα υποστήριξε ότι ο Κούβρατος αποτίναξε τον αβαρικό ζυγό και δημιούργησε το χαγανάτο της «Μεγάλης Βουλγαρίας». Ορισμένοι ερευνητές ύστερα από διεξοδική έρευνα στα πεπραγμένα των λαών της νοτιορωσικής στέπας του 6ου και 7ου αιώνα ορθά υποστήριξαν ότι ο Κούβρατος εξεγέρθηκε εναντίον των δυτικών Τούρκων.

του απέναντι στους γιους του Κωνσταντίνου”.

2.6.B. Η εξέγερση του Κουβράτου εναντίον των δυτικών Τούρκων

Ο ιστορικός *W. Pohl* θεωρεί λανθασμένη την πληροφορία του Νικηφόρου για την αποτίναξη του αβαρικού ζυγού από τους Ονογούρους. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι ο Νικηφόρος πρέπει να συγχέει την εξέγερση του Αλκίοχου εναντίον των Αβάρων με την εξέγερση του Κουβράτου¹⁹⁵. Με την ανάλυση των παρακάτω ιστορικών πληροφοριών, θα αποδείξουμε τη λανθασμένη ιστορική αναφορά του *Νικηφόρου* και ότι η εξέγερση του Κουβράτου είχε σκοπό την αποτίναξη του ζυγού των δυτικών Τούρκων.

Το 558 μας πληροφορεί ο ιστορικός *Μένανδρος Προτήκτορας*, για μια πολεμική σύγκρουση ανάμεσα στους Ονογούρους με τους Αβάρους. Αυτή η σύγκρουση είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση των Αβάρων και την υποταγή των Ονογούρων. Στη συνέχεια, γίνεται γνωστή η μετακίνηση των Αβάρων προς τις πεδιάδες της Παννονίας. Από το 567 στην περιοχή που κατοικούσαν οι Ονόγουροι γίνεται γνωστή η επικράτηση των δυτικών Τούρκων. Η πληροφορία αυτή γίνεται γνωστή από τον Ζήμαρχο, βυζαντινό απεσταλμένο στην περιοχή, ο οποίος το 571 επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και ενημέρωσε για τα πεπραγμένα στις περιοχές του Καυκάσου¹⁹⁶. Επίσης, ο *Μένανδρος* μας ενημερώνει ότι οι δυτικοί Τούρκοι κυριάρχησαν στις περιοχές που κατοικούσαν οι Ονόγουροι, έπειτα από την μετακίνηση των Αβάρων. Οι Ονόγουροι πρέπει να υποτάχθηκαν στους δυτικούς Τούρκους μεταξύ του 571 και του 576¹⁹⁷.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι Άβαροι μετά τη μετακίνησή τους γίνονται διάφορες αναφορές τους για επιθέσεις στους λαούς της νοτιορωσικής στέπας, με πιο

¹⁹⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 319-321

¹⁹⁶ Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ίστορία*, εκδ. R. C. BLOCKLEY (*The History of Menander the Guardsman*), Λίβερπουλ (1985), κεφ. 10. 4, σελ. 124, στιχ. 124-127: “ταύτη τοι ὁ των Ουγούρων...διὰ τῆς ἀνύδρου ἴοντες.”

¹⁹⁷ W. POHL, *The Avars*, σελ. 324

γνωστή την επίθεση τους στους Άντες¹⁹⁸. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι οι Άβαροι με ανοιχτό πολεμικό μέτωπο με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν θα μπορούσαν να έχουν επιρροή στα εδάφη των Ονογούρων, ειδικά μετά την αποτυχημένη πολιορκία του 626. Τέλος, μια ακόμη σημαντική πληροφορία που αποδεικνύει την κυριαρχία των δυτικών Τούρκων σε αυτές τις περιοχές είναι η αναφορά της βοήθειας στον Ηράκλειο. Οι δυτικοί Τούρκοι έχοντας τον έλεγχο των περασμάτων προς τον Καύκασο, βοηθήσαν τον Ηράκλειο στον πόλεμο εναντίον των Περσών αφού γίνεται γνωστή η επίθεση τους εναντίον των Περσών το 627 και το 628¹⁹⁹.

Σύμφωνα με τις παραπάνω πληροφορίες, πρέπει να αποδεχτούμε ότι η εξέγερση του Κουβράτου έγινε ώστε ο λαός του να απελευθερωθεί από τους δυτικούς Τούρκους. Η προσέγγιση του Κουβράτου από τον βυζαντινό αυτοκράτορα, αποσκοπούσε να υπηρετήσει την εξωτερική πολιτική της αυτοκρατορίας, κατά μία άποψη εναντίον του αβαρικού χαγανάτου. Η πιο πιθανή εκδοχή αυτής της προσέγγισης είναι ο έλεγχος της αυτοκρατορίας επάνω στον «αχανή διάδρομο». Μέσω αυτού η αυτοκρατορία κατάφερε να μην χάσει τις εμπορικές σχέσεις της με τους λαούς του Καυκάσου. Η συμμαχία με τον ηγεμόνα της «Μεγάλης Βουλγαρίας» απέναντι στην αποτίναξη του τουρκικού ζυγού διασφάλιζε τη διατήρηση αυτών των σχέσεων.

¹⁹⁸ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 100

¹⁹⁹ Α. ΚΡΑΛΙΔΗΣ, *Οι Χάζαροι και το Βυζάντιο. Ιστορική και θρησκευτική προσέγγιση*, Αθήνα (2003), σελ. 78-81

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗ ΠΑΡΑΚΜΗ
ΤΟΥ ΑΒΑΡΙΚΟΥ ΧΑΓΑΝΑΤΟΥ

3.1. Η παρακμή του αβαρικού χαγανάτου

Ύστερα από την αποτυχημένη πολιορκία του 626, το Αβαρικό χαγανάτο για κάποιες δεκαετίες εντοπίζεται σπάνια στις γραπτές μαρτυρίες της εποχής. Η προσπάθεια ανάκαμψης του Αβαρικού Χαγανάτου πραγματοποιήθηκε γύρω στο 660 μπορεί να ειπωθεί ως ύστατη προσπάθεια μίας πολιτικής και στρατιωτικής ανασυγκρότησης του χαγανάτου, που είχε ήδη εισέλθει σε φάση σταδιακής αποσύνθεσης μετά το 630. Η ανάμειξη στα εσωτερικά των Λομβαρδών και οι επαφές με τη βυζαντινή αυλή καταδεικνύουν τη διατήρηση ενός ορισμένου κύρους στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης²⁰⁰. Ωστόσο, η απουσία ισχυρής συγκεντρωτικής εξουσίας, οι εξεγέρσεις υποτελών πληθυσμών (όπως του Κούβερ), η απώλεια πολιτικής συνοχής και η αδυναμία ελέγχου των Σλάβων και Βουλγάρων περιόρισαν σημαντικά τη γεωπολιτική επιρροή των Αβάρων²⁰¹. Η διακοπή της κυκλοφορίας βυζαντινών νομισμάτων σε αβαρικές ταφές μετά το 680 και η απουσία στρατηγικών συμμαχιών απέναντι στους Βουλγάρους του Ασπαρούχ αντανakλούν την οριστική υποβάθμιση του χαγανάτου από περιφερειακή δύναμη σε παθητικό παρατηρητή των νέων γεωπολιτικών εξελίξεων στη Δυτική και Κεντρική Βαλκανική. Η ειρήνη του 681 μεταξύ Βυζαντίου και Ασπαρούχ σηματοδότησε μια νέα στρατηγική συμμαχία ή αναγκαστική συνύπαρξη των Βυζαντινών με τους Βούλγαρους, αντικαθιστώντας σταδιακά τους Άβαρους ως βασικό συνομιλητή και αντίπαλο του Βυζαντίου στην περιοχή των Βαλκανίων²⁰². Στη συνέχεια ο Ασπαρούχ συγκρούστηκε

²⁰⁰ W. POHL, *The Avars*, σελ. 327

²⁰¹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 331

²⁰² G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 145

με τους Άβαρους πιθανώς μεταξύ 680 και 685. Οι Άβαροι εκδιώχθηκαν από την περιοχή νότια του κάτω Δούναβη, ενώ τα δυτικά σύνορα των Βουλγάρων έφτασαν στις Σιδηρές Πύλες, περιορίζοντας την επικράτεια υπό αβαρικό έλεγχο. Με την συνθήκη ειρήνης του 716, οι Βυζαντινοί αναγνωρίζουν επίσημα τα εδάφη του Βουλγαρικού χαγανάτου, από τα οποία μεγάλο μέρος τους άνηκε στους Αβάρους²⁰³. Έως την πλήρη υποταγή του Αβαρικού έθνους, υπήρχαν αβαρικά κατάλοιπα στην περιοχή του ποταμού Τισσού και στη δυτική Παννονία. Αυτοί δεν είχαν κάποια σημαντική δύναμη, απλά λειτουργούσαν ανεξάρτητα με τοπικούς άρχοντες.

Ένας από τους μεγαλύτερους πολέμους του Καρλομάγνου ήταν ο πόλεμος με τους Αβάρους. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση του ιστορικού της εποχής *Εϊνάρδου*: «ο πόλεμος κατά των Αβάρων διεξήχθη με περισσότερο ζήλο και στρατιωτική δύναμη από όλους τους άλλους». Επιπλέον, ο Γερμάνος ιστορικός του 9ου αιώνα μας πληροφορεί το κέρδος που αποκόμισαν οι Φράγκοι ύστερα από το τέλος του πολέμου. Χαρακτηριστικά αναφέρει «μετά από αυτή τη μεγάλη σφαγή, η Παννονία ήταν άδεια από πληθυσμό, η κατοικία του χαγάνου είχε ερημωθεί, η αβαρική αριστοκρατία είχε χαθεί, και όλοι οι θησαυροί είχαν ληστευτεί». Από τα γραπτά του *Εϊνάρδου* γίνεται γνωστή η αγριότητα που έδειξαν οι Φράγκοι κατά των εκστρατειών, η οποία οφείλεται στο θρησκευτικό ρόλο που είχε ο πόλεμος. Επιπλέον, αναφέρονται οι θησαυροί που λεηλάτησαν τα στρατεύματα του Καρλομάγνου, όπου ο *Εϊνάρδος* αναφέρει «και η ανθρώπινη μνήμη δεν μπορεί να θυμηθεί κανένα πόλεμο που να διεξήχθη κατά των Φράγκων στον οποίο αυτοί να είχαν εμπλουτιστεί περισσότερο και οι πόροι τους να είχαν αυξηθεί περισσότερο».

Ο Καρλομάγνος έδρασε στο όνομα της χριστιανικής Δύσης που είχε υποφέρει αρκετό καιρό από βαρβαρικές επιδρομές. Είναι βέβαιο ότι η Δύση ήθελε να απαλλαγεί από τους Αβάρους, οι οποίοι δημιουργούσαν πολλά προβλήματα στα χριστιανικά βασίλεια της Δύσης. Ωστόσο, η συμβολική σημασία του πολέμου εναντίον των ειδωλολατρών στο Δούναβη δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Ο Καρλομάγνος στα τέλη του 8ου αιώνα αποφάσισε να απαλλαγεί από το αβαρικό χαγανάτο. Εκείνη την περίοδο το αβαρικό χαγανάτο βρισκόταν σε παρακμή και θεωρήθηκε εύκολη λεία

²⁰³ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 146-151

από τον Καρλομάγνο. Η κατάκτηση του αβαρικού χαγανάτου από τους Φράγκους και τους συμμάχους του χωρίζεται σε τρεις χρονικές περιόδους.

Στο πρώτο μέρος θα αναλυθεί η εκστρατεία του 791, όταν οι Φράγκοι θέλησαν να εντάξουν την περιοχή της Παννονίας υπό στην σφαίρα της επιρροής τους. Ο Καρλομάγνος προβάλλοντας στους συμμάχους του ως ενδεχόμενο μελλοντικό κίνδυνο τους Αβάρους επειδή ήταν παγανιστές, κατάφερε να τους πείσει ώστε να συνασπιστούν και να εξαλείψουν αυτόν τον κίνδυνο. Στο δεύτερο μέρος θα αναφερθούμε στη χρονική περίοδο 792-796, όταν το αβαρικό χαγανάτο ταλανίζεται από εμφύλιους πολέμους. Η αριστοκρατία των Αβάρων αυτή την περίοδο διασπάται λόγω της ανενόχλητης εκστρατείας του 791 των Φράγκων. Εκείνη την περίοδο εξαφανίζεται ο όρος «χαγάνος», γεγονός που αποδεικνύει την αποδυνάμωση του χαγανάτου. Στο τρίτο μέρος θα αναλυθεί η χρονική περίοδος 797-811. Αυτή την περίοδο οι Άβαροι προσπαθούν να επανακτήσουν την παλαιά τους αίγλη. Εμφανίζεται ξανά ο όρος «χαγάνος». Οι δύο χαγάνοι σύμφωνα με τις πηγές είναι υποτελείς του Καρλομάγνου, αφού και οι δύο θα βαπτισθούν από τον ίδιο ώστε να τους δεχτεί ως κυρίαρχους στην περιοχή της Παννονίας. Στο τέλος θα αναφερθούν οι λόγοι της παρακμής του αβαρικού χαγανάτου, οι οποίοι οδήγησαν στην εξαφάνισή του και τι απέγινε το έθνος των Αβάρων.

3.2. Η εκστρατεία του 791

Το 791 ξεκίνησε η πρώτη φάση του πολέμου μεταξύ των Φράγκων και των Αβάρων. Ο Καρλομάγνος με τα στρατεύματά του και τους συμμάχους του, όπως τους Σάξονες, τους Βαυαρούς και διάφορα σλαβικά φύλα, συγκεντρώθηκαν στο Ρέγκενσμπουργκ²⁰⁴. Οι Άβαροι κατηγορήθηκαν για «militia» και έπρεπε να τιμωρηθούν με στρατιωτική εκστρατεία εναντίον τους²⁰⁵. Η «Avarorum militia» χρησιμοποιήθηκε από τον Καρλομάγνο ως προπαγάνδα, ώστε να συνασπίσει όλους τους συμμάχους του εναντίον του κινδύνου μίας αβαρικής επέκτασης. Το αβαρικό χαγανάτο αναφέρεται ως μία διαχρονική απειλή από την Ανατολή για τον δυτικό πολιτισμό²⁰⁶. Οι Άβαροι παρουσιάστηκαν από την καρολίγγεια προπαγάνδα ως συνεχιστές των Ούννων, Γότθων, Βανδάλων και άλλων βάρβαρων λαών που είχαν λεηλατήσει και καταστρέψει τις περιουσίες της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας²⁰⁷.

²⁰⁴ *Annales regni Francorum* inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Laurissenses maiores et Einhardi, ed. by F. KURZE, *MGH SS rer. Germ.* 6., Αννόβερο (1895), σελ. 86-90.

Στο εξής: *Annales regni Francorum*

²⁰⁵ R. MCKITTERICK, *History and Memory in the Carolingian World*, Κέιμπριτζ (2004), σελ. 111-119

²⁰⁶ Paul the Deacon, *Historia Langobardorum*, ed. by G. WAITZ, *MGH SS rer. Germ.* 48, Αννόβερο (1878), σελ. 162

²⁰⁷ P. ΣΤΙΗ, *The Middle Ages*, σελ. 376-378

Τα στρατεύματα που συγκεντρώθηκαν στην περιοχή ήταν πολυάριθμα, για αυτό το λόγο διαιρέθηκε σε τμήματα. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι δημιουργήθηκε και στόλος, που απαρτιζόνταν κυρίως από Βαυαρούς ναύτες. Ο στόλος των Βαυαρών είχε την αποστολή να κινηθεί κατά μήκος του Δούναβη, ώστε οι Άβαροι να δεχτούν επίθεση και από τη στεριά και από τη θάλασσα²⁰⁸. Στις αρχές του Σεπτεμβρίου, τα στρατεύματα του Καρλομάγνου στρατοπέδευσαν στη πόλη Lorch, κοντά στις εκβολές του ποταμού Enns. Εκεί προσευχήθηκαν και νήστεψαν για τρεις ημέρες²⁰⁹. Στον ποταμό Enns ήταν το φυσικό σύνορο μεταξύ των Φράγκων και των Αβάρων, όπου είχε οριστεί ως μεθόριος σύμφωνα με τις συνθήκες. Η μεθόριος αυτή ονομάστηκε «limes certus».

Η πρώτη νίκη που γίνεται γνωστή από τις πηγές είναι η νίκη του Πιπίνου της Ιταλίας, γιου του Καρλομάγνου, ο οποίος είχε ξεκινήσει από τα μέσα Αυγούστου την εκστρατεία του από τα σύνορα της βόρειας Ιταλίας²¹⁰. Μόλις πληροφορήθηκε τη νίκη ο Καρλομάγνος διέταξε το στρατό του να εισχωρήσει στα αβαρικά εδάφη. Οι Άβαροι δεν προέβαλαν καμία αντίσταση στους προελαύνοντες Φράγκους. Στα μέσα Οκτωβρίου ο στρατός του Καρλομάγνου έφθασε στο ποταμό Rába, όπου στρατοπέδευσαν για μερικές ημέρες²¹¹. Εκεί τα φραγκικά στρατεύματα επλήγησαν από τον λοιμό των αλόγων. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση «μόνο το ένα δέκατο των αλόγων παρέμεινε ζωντανό²¹²». Είναι πιθανό αυτός ο λοιμός να είχε αφανίσει και τα άλογα των Αβάρων, για αυτό τα στρατεύματά τους αμύνονταν εντός των οικισμών τους, γεγονός που είναι πολύ περίεργο αν αναλογιστούμε ότι οι νομαδικοί στρατοί απαρτιζόνταν κυρίως από έφιππους στρατιώτες²¹³. Ο Καρλομάγνος εκείνη τη χρονική περίοδο συνειδητοποίησε ότι χωρίς τα άλογα θα ήταν δύσκολο να εισχωρήσει βαθύτερα στα αβαρικά εδάφη και αποφάσισε να διακόψει την εκστρατεία του. Ο δρόμος της επιστροφής πραγματοποιήθηκε μέσω της αρχαίας Σαβαρίας, γνωστή ως

²⁰⁸ W. POHL, *The Avars*, σελ. 380

²⁰⁹ *Annales regni Francorum*, σελ. 88

²¹⁰ J. B. ROSS, “Two Neglected Paladins of Charlemagne: Erich of Friuli and Gerold of Bavaria.” *Speculum* 20 (1945): σελ. 216

²¹¹ W. POHL, *The Avars*, σελ. 380

²¹² *Annales regni Francorum*, σελ. 91

²¹³ W. POHL, *The Avars*, σελ. 381

γενέτειρα του αγίου Μαρτίνου, ένα ακόμη γεγονός που προδιαθέτει στον θρησκευτικό χαρακτήρα της εκστρατείας²¹⁴.

Σε αυτή την εκστρατεία ο στρατός του Καρλομάγνου πέρασε περίπου 52 ημέρες εντός των εδαφών του αβαρικού χαγανάτου, από τα μέσα Σεπτεμβρίου έως τα μέσα Νοεμβρίου. Παρόλο που δεν κατάφεραν κάποιο μεγάλο πλήγμα στους Αβάρους, οι Φράγκοι κατάφεραν να λεηλατήσουν πολλές σημαντικές περιοχές του αβαρικού χαγανάτου. Κυρίως θέλησαν να καταστρέψουν περιοχές μικρών αγροτικών οικισμών, για να εκτοπίσουν το αβαρικό στοιχείο από τα σύνορά τους και να δημιουργήσουν προβλήματα σίτισης στις περιοχές των Αβάρων²¹⁵.

Παρόλο που δεν νίκησαν σε κάποια αποφασιστική μάχη στο πεδίο της μάχης, η ανεμπόδιστη λεηλασία των αβαρικών συνόρων, δημιούργησε εσωτερικά προβλήματα. Είναι γνωστό ότι αυτή η εκστρατεία δημιούργησε αναξιοπιστία στο πρόσωπο του χαγάνου. Οι διαμάχες που προκλήθηκαν στην αυλή του χαγάνου οδήγησαν σύντομα σε εμφύλιες διαμάχες, οι οποίες επιδείνωσαν περαιτέρω την κατάσταση του αβαρικού χαγανάτου²¹⁶. Από αυτή την εκστρατεία φαίνεται ότι το αβαρικό χαγανάτο είχε απωλέσει την παλιά του αίγλη.

²¹⁴ *Annales Laureshamenses*, Ed. by PERTZ Georg Heinrich, *MGH SS 1*, Αμβούργο (1826), σελ. 33-34

²¹⁵ W. POHL, *The Avars*, σελ. 382

²¹⁶

3.3. Τα γεγονότα του 792-796

Την επόμενη χρονιά, ο Καρλομάγνος βρέθηκε αντιμέτωπος με δύο κρίσιμα ζητήματα που τον απασχόλησαν και τον απέσπασαν από την αντιμετώπιση των Αβάρων. Το φθινόπωρο του 792, ξέσπασε μία οικογενειακή διαμάχη, καθώς ο νόθος γιος του, ο Πιπίνος «ο Καμπούρης», επαναστάτησε εναντίον του πατέρα του. Ο Πιπίνος εκμεταλλεύτηκε τις εσωτερικές εντάσεις και με τη σιωπηλή υποστήριξη των Σαξόνων και των Αβάρων, επιδίωξε να καταλάβει το στέμμα του πατέρα του²¹⁷. Παρά τις αρχικές δυσκολίες, ο Καρλομάγνος κατάφερε τελικά να καταστείλει την εξέγερση, ωστόσο τα εσωτερικά προβλήματα στο βασίλειο του παρέμειναν αναλλοίωτα, συνεχίζοντας να τον απασχολούν κατά καιρούς.

Ταυτόχρονα, ξέσπασε η εξέγερση των Σαξόνων, η οποία αποτέλεσε μια σημαντική αντίσταση κατά της κυριαρχίας των Φράγκων. Μετά από αρκετές στρατιωτικές εκστρατείες, οι Φράγκοι είχαν καταφέρει να επιβάλουν τη δύναμή τους και να έχουν υπό την σφαίρα επιρροής τους το μεγαλύτερο μέρος των Σαξόνων. Ωστόσο, οι παραδοσιακές πεποιθήσεις και πολιτισμικές πρακτικές παρέμειναν ισχυρές, δημιουργώντας ένα εκρηκτικό κλίμα. Οι Σάξονες, υπό την ηγεσία ανικανοποίητων αρχηγών και με τη σιωπηλή υποστήριξη των Αβάρων, προκάλεσαν σημαντικές απώλειες στους Φράγκους και τους απεσταλμένους του Πάπα²¹⁸. Ο Καρλομάγνος τότε ενίσχυσε τη στρατιωτική του παρουσία στα εδάφη των Σαξόνων και με σκληρές

²¹⁷ W. POHL, *The Avars*, σελ. 383

²¹⁸ *Annales regni Francorum*, σελ. 97-98

πρακτικές, όπως σφαγές και καταστροφή εδαφών, κατάφερε να καταστείλει προς στιγμήν την εξέγερση. Αυτή η εξέγερση δεν έτεινε μόνο να αναδείξει την αντίσταση των Σαξόνων στις επιθέσεις του Καρλομάγνου, αλλά και τις αντιφάσεις για τις διαδικασίες που χρησιμοποίησε ο Καρλομάγνος ώστε να τους πείσει να ασπαστούν το χριστιανισμό, υποδεικνύοντας τις προκλήσεις που αντιμετώπισε στην προσπάθεια ενοποίησης της περιοχής.

Στο αβαρικό χαγανάτο εκείνη την περίοδο ταλανίζονταν από εμφύλιες διαμάχες. Ύστερα από την εκστρατεία του 791, το μεγαλύτερο μέρος της άρχουσας τάξης των Αβάρων είχε πειστεί για την ανωτερότητα των Φράγκων απέναντι τους. Αυτό το γεγονός, οδήγησε σε αντιπαλότητα ανάμεσα στους Αβάρους πρίγκιπες, καθώς η ηγεσία τους απαξιώθηκε. Αν και δεν γνωρίζουμε ακριβώς πότε ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος, φαίνεται ότι έφτασε στο αποκορύφωμά του το 795. Ενώ το ενδιαφέρον του Καρλομάγνου ήταν στραμμένο στην εξέγερση των Σαξόνων, πρέσβεις από το αβαρικό χαγανάτο εμφανίστηκαν στο στρατόπεδο του Καρλομάγνου ώστε να εκδηλώσουν την επιθυμία τους να υποταγούν και να ασπαστούν την χριστιανική πίστη²¹⁹. Πάντως δεν γίνεται σαφές αν οι πρέσβεις υπάγονταν στον χαγάνο των Αβάρων ή σε κάποιον κυβερνήτη της Παννονίας, «τουδούν» όπως συναντάμε τον όρο στις πηγές. Αυτή η κίνηση αντανάκλασε σε μια παλαιότερη συμπεριφορά των υπέων των στεππών, οι οποίοι συχνά εγκατέλειπαν έναν αποτυχημένο ηγέτη για να συσφίξουν τις σχέσεις τους με τον νικητή²²⁰. Αυτό το γεγονός δείχνει την διάσπαση του Αβαρικού χαγανάτου, προοιωνίζοντας την μοίρα του χαγανάτου πριν καν υποστεί μια καθοριστική ήττα στο πεδίο της μάχης.

Το 795, οι Φράγκοι εκμεταλλεύτηκαν την αδυναμία των Αβάρων και επιχείρησαν μια αιφνιδιαστική επίθεση. Αυτή η στρατηγική, πιθανότατα, δεν προήλθε από τον Καρλομάγνο, αλλά από τον Έρικ, δούκα του Φριούλι. Ο Έρικ προετοίμασε μια επιδρομή στο κέντρο της εδαφικής κυριαρχίας των Αβάρων, καθοδηγούμενη από τον Σλάβο Βοϊνίμιρ, ο οποίος ήταν εξοικειωμένος με την περιοχή²²¹. Οι γρήγορες και ξαφνικές επιθέσεις ήταν το κύριο γνώρισμα των Αβάρων, όμως τώρα νικήθηκαν από τις δικές τους τακτικές. Μέχρι το φθινόπωρο του 795, τα στρατεύματα του Βοϊνίμιρ είχαν φτάσει στο κέντρο του αβαρικού χαγανάτου και κατάφεραν να αποσπάσουν ένα

²¹⁹ *Annales regni Francorum*, σελ. 95-96

²²⁰ W. POHL, *The Avars*, σελ. 383

²²¹ *Annales regni Francorum*, σελ. 98-100

μεγάλο μέρος του φημισμένου θησαυρού των Αβάρων. Ο Ερικ δεν συμμετείχε προσωπικά στην επιχείρηση, αλλά φαίνεται ότι είχε εμπιστοσύνη στον Βοϊνίμυρ, που πιθανόν είχε αναδειχθεί για τέτοιες αποστολές στις τάξεις των Φράγκων.

Το 796 εντοπίζονται αναφορές για τον επίσκοπο Αρν του Σάλτσμπουργκ, ο οποίος πιθανότατα κατεύθυνε τις προσπάθειες να ασπαστούν τον χριστιανισμό οι κάτοικοι της Παννονίας. Σε επιστολή του Άλκουινου, ενός σύμβουλου του Καρλομάγνου, προειδοποιεί τον Αρν να είναι προσεκτικός και να μην επαναλάβει τα λάθη που έκανε με τους Σάξωνες και δημιουργηθούν εντάσεις²²². Επιπλέον, στην αλληλογραφία τους δίνονται συγχαρητήρια στον Αρν για τη νίκη κατά των Ούννων, γεγονός που δείχνει ότι οι Φράγκοι αντιμετώπιζαν τους Αβάρους ως συνεχιστές των Ούννων και των λαών της στέππας που προήλθαν από την βόρεια Ευρώπη²²³. Από την αλληλογραφία πάντως γίνονται κατανοητές οι δυσκολίες που υπήρχαν ώστε οι Άβαροι να ασπαστούν το χριστιανισμό, γεγονός που πραγματοποιήθηκε ύστερα από αγώνα πολλών δεκαετιών.

Μετά το 796, δεν μπορούμε πλέον να μιλάμε για ένα ανεξάρτητο αβαρικό χαγανάτο, αφού για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν γίνεται αναφορά σε κάποιον χαγάνο. Γνωστό γίνεται ότι στην Παννονία, δυτικά του Δούναβη, ο «τουδούν» κυβέρνησε ως υποτελής του Καρλομάγνου έως την επανάσταση του 799-803 που έκανε ο ίδιος. Από την άλλη πλευρά οι Άβαροι που ήθελαν να αποφύγουν την φραγκική κυριαρχία αναζήτησαν καταφύγιο ανατολικά του ποταμού Τισσού, όπου κυριαρχούσε ένας ηγεμόνας των Αβάρων και τον συναντάμε με τον όρο «καπκάν» στις πηγές²²⁴.

²²² *Alcuin Epistulae*, Ed. by E. DÜMMLER, *MGH Epp. Karolini aevi* 2, 18-481, Βερολίνο (1895), σελ. 153-154. Στο εξής: *Alcuin Epistulae*, Ed. by E. DÜMMLER

²²³ *Alcuin Epistulae*, Ed. by E. DÜMMLER, σελ. 157-159

²²⁴ W. POHL, *The Avars*, σελ. 385

3.4. Τα γεγονότα του 797-811

Παρόλο που το ενδιαφέρον του Καρλομάγνου βρισκόταν στο δυτικό μέτωπο της αυτοκρατορίας, φαίνεται πως είχε αφήσει υπεύθυνο στο αβαρικό μέτωπο τον Έρικ του Φριούλι, ο οποίος είχε αναλάβει και τις προηγούμενες εκστρατείες κατά του αβαρικού χαγανάτου. Το 797 γίνεται αναφορά στις πηγές ότι ένας στρατός των Φράγκων βρισκόταν στα εδάφη των Αβάρων²²⁵. Επιπλέον, γίνεται γνωστή μία πρεσβεία των Αβάρων που έφθασε στον Καρλομάγνο, όπου βρισκόταν στο Χερστέλ²²⁶. Όμως δεν γίνεται γνωστό από ποιον προήλθε αυτή η πρεσβεία, γεγονός που αποδεικνύει την αποσύνθεση του χαγανάτου. Πάντως, το 799 το μέτωπο των Φράγκων κατά των Αβάρων κλονίστηκε μετά τον θάνατο του Έρικ του Φριούλι και του Gerold. Οι διοικητές που είχαν αναλάβει το μέτωπο του αβαρικού χαγανάτου δεν πέθαναν στο πεδίο της μάχης, αλλά φαίνεται ότι σκοτώθηκαν ύστερα από ενέδρα. Η αντεπίθεση των Αβάρων φαίνεται και στο γεγονός που μας γίνεται γνωστό το 802, όπου κάποια συμπλοκή στην περιοχή της Παννονίας στοίχισε τη ζωή σε δύο υψηλόβαθμα στελέχη των Φράγκων, τον Chadaloh και τον Goteram²²⁷.

Μετά από αυτές τις αποτυχίες ο Καρλομάγνος αποφάσισε ότι έπρεπε ο ίδιος να αναλάβει αυτή τη φορά την επίθεση κατά των Αβάρων. Το 803 ο Καρλομάγνος εμφανίστηκε στην περιοχή της Βαυαρίας και έστειλε έναν πολυάριθμο στρατό στην περιοχή της Παννονίας. Τα στρατεύματα του Καρλομάγνου κατάφεραν μία εύκολη νίκη και ανάγκασαν τον «τουδούν» να επιστρέψει μαζί τους στο Ρέγκενσμπουργκ,

²²⁵ *Annales Alamannici*, Ed. by W. LENDI, *Untersuchungen zur frühalemannischen Annalistik: Die Murbacher Annalen; Mit Edition, Scrinium Friburgense 1*, Φράμπουργκ (1971), σελ. 170-171

²²⁶ *Alcuin Epistulae*, Ed. by E. DÜMMER, σελ. 236

²²⁷ W. POHL, *The Avars*, σελ. 386-387

όπου είχε στρατοπεδεύσει ο Καρλομάγνος. Ο «τουδούν» ζήτησε συγχώρεση για την επανάσταση που έκανε και ορκίστηκε πίστη στον αυτοκράτορα²²⁸.

Τα σλαβικά φύλα όμως συνειδητοποίησαν την αδυναμία των Αβάρων και ξεκίνησαν να κατακτούν εδάφη του αβαρικού χαγανάτου. Γνωστή γίνεται μία από τις επιθέσεις των Βουλγάρων το 804, όπου οι Άβαροι υπέστησαν συντριπτική ήττα²²⁹. Αυτές οι επιθέσεις ανάγκασαν τον καπχάν Θεόδωρο, υποτελή των Φράγκων και βαπτισμένο χριστιανό, να συναντήσει τον Καρλομάγνο. Στη συνάντησή τους, ο Θεόδωρος ζήτησε εδάφη ώστε να μετακινηθούν οι Άβαροι, για να γλιτώσουν την υποδούλωση από τα σλαβικά φύλα. Ο Καρλομάγνος δέχτηκε το αίτημα και του δώρισε πλούσια δώρα ώστε να πάρει μαζί του στην πατρίδα του. Όμως ο καπχάν Θεόδωρος πέθανε στον δρόμο της επιστροφής²³⁰. Για αυτό το λόγο δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα αν πραγματοποιήθηκε αυτή η εγκατάσταση εντός των φραγκικών εδαφών. Μετά τον θάνατο του Θεόδωρου, ένας άλλος Άβαρος πρίγκηπας εμφανίστηκε στην αυλή του Καρλομάγνου και του ζήτησε να γίνει ο ίδιος χαγάνος ως υποτελής των Φράγκων²³¹. Ο αυτοκράτορας δέχτηκε το αίτημά του αλλά πρώτα του ζήτησε να ασπαστεί τον χριστιανισμό. Γίνεται γνωστό ότι στις 21 Σεπτεμβρίου του 805 βαπτίσθηκε και ονομάστηκε Αβραάμ²³².

Τέλος, το 811 γίνεται γνωστή η προέλαση ενός στρατού του Καρλομάγνου στην Παννονία για να καταστείλει τον εμφύλιο πόλεμο που είχε ξεσπάσει ανάμεσα στους Αβάρους πρίγκηπες, την ανερχόμενη στρατιωτική άρχουσα τάξη των Σλάβων και τους Βουλγάρους. Μετά την καταστολή του πολέμου, ύστερα μετά τη φραγκική στρατιωτική επέμβαση, όλοι οι εμπλεκόμενοι της διαμάχης συγκεντρώθηκαν στο Άαχεν, όπου ο Καρλομάγνος προσπάθησε να λύσει τους λόγους της σύγκρουσης. Αυτή είναι η τελευταία εμφάνιση Αβάρων αξιωματούχων στις πηγές της εποχής²³³. Μπορεί να ειπωθεί το γεγονός ότι ως ανεξάρτητη οντότητα έχει πάψει από το 796 το

²²⁸ *Alcuin Epistulae*, Ed. by E. DÜMMLER, σελ. 422

²²⁹ K. PETKOV, *The Voices of Medieval Bulgaria, Seventh-Fifteenth Century: The Records of a Bygone Culture (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450)*, Λάιντεν (2008), σελ. 23-24

²³⁰ W. POHL, *The Avars*, σελ. 388

²³¹ *Annales regni Francorum*, σελ. 120

²³² W. POHL, *The Avars*, σελ. 389

²³³ *Annales regni Francorum*, σελ. 135

αβαρικό χαγανάτο σταμάτησε να υπάρχει και η επικράτεια του χωρίστηκε ανάμεσα στους Φράγκους, τους Βούλγαρους και τους Σλάβους. Επίσημα η τελευταία αναφορά των Αβάρων εντοπίζεται το 828 στο διάταγμα του Λουδοβίκου Α', με το οποίο καταργούσε το υποτελές Αβαρικό πριγκιπάτο στη δυτική Παννονία²³⁴.

²³⁴ W. POHL, *The Avars*, σελ. 389

3.5. Οι λόγοι της διάλυσης του αβαρικού χαγανάτου

Η παρακμή του αβαρικού χαγανάτου πραγματοποιήθηκε από συνδυασμό πολλών παραγόντων. Αρχικά, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι Άβαροι ακολουθούσαν το νομαδικό τρόπο ζωής. Από όσα γνωρίζουμε αυτοί οι λαοί, ήταν αξιόλογοι ως πολεμιστές, παραμελούσαν την ανάπτυξη των πολιτισμικών και κοινωνικών αξιών. Λόγω της νομαδικής νοοτροπίας που είχαν οι Άβαροι, συνήθως μετά τον θάνατο ενός χαγάνου ξεσπούσαν εμφύλιοι πόλεμοι, που διατάρασσαν την ανάπτυξη του χαγανάτου. Η κοινωνική δομή τους χωριζόταν σε φυλές, στις οποίες οφείλονταν οι εμφύλιες διαμάχες. Με αυτόν τον τρόπο, ειδικά μετά τα μέσα του 8ου αιώνα, υπήρχε κατακερματισμός των εδαφών του χαγανάτου και εξασθενούσε η κύρια δύναμη τους.

Η πτώση του Αβαρικού χαγανάτου μπορεί να αποδοθεί σε μια σύνθετη αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Στην εσωτερική παρακμή του χαγανάτου, σύμφωνα με ιστορικά δεδομένα, σημαντικό ρόλο είχε η μείωση των βοσκοτόπων ύστερα από μεταβολή των καιρικών συνθηκών στα τέλη του 8^{ου} αιώνα. Η μακρόχρονη ξηρασία επηρέασε και την κτηνοτροφία, κύριο στοιχείο της οικονομίας και της στρατιωτικής ισχύος των Αβάρων, λόγω του λοιμού που ξέσπασε στον πληθυσμό των αλόγων²³⁵. Παράλληλα, η πολιτική διοίκηση των Αβαρών ήταν αποδιοργανωμένη με εσωτερικές συγκρούσεις που ενίσχυαν την αστάθεια σε δύσκολες περιόδους. Οι γειτονικές δυνάμεις στα τέλη του 8^{ου} αιώνα ήταν το φραγκικό βασίλειο και το βουλγαρικό χαγανάτο. Αυτές οι ισχυρές πολιτικές δυνάμεις εκμεταλλεύτηκαν την παρακμή των Αβάρων και κατάφεραν, είτε να προσαρτήσουν τα εδάφη τους, είτε να θέτουν υπό τον έλεγχό τους ηγεμόνες υποτελείς σε αυτούς.

²³⁵ Για περισσότερες πληροφορίες για το κλίμα της περιόδου, J. PREISER-KAPPELLER “The Climate of the Khagan: Observations on PaleoEnvironmental Factors in the History of the Avars (6th–9th Century AD).” ” *In Drauschke et al., Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte*, Μάιντς (2018), σελ. 311–324

Επιπλέον, οι κλιματικές αλλαγές και η κοινωνική αναδιάρθρωση συνέβαλαν σημαντικά στην κατάρρευση της αβαρικής εξουσίας. Η ακραία κλιματική μεταβλητότητα, όπως ξηρασίες και κρύοι χειμώνες, ενδέχεται να προκάλεσαν εμφύλιες διαμάχες λόγω έλλειψης τροφίμων και δύσκολης διαβίωσης. Ταυτόχρονα, η εμφάνιση διάφορων σλαβικών φύλων (Κροάτες, Σέρβοι, Βούλγαροι) και η ανάδειξή τους ως στρατιωτική άρχουσα τάξη συνέβαλαν στην αποδυνάμωση τους. Ύστερα από την αμφισβήτηση της παλαιάς αίγλης της δύναμης των Αβάρων χαγάνων, το έθνος τους ξεκίνησε να αφομοιώνεται πολιτισμικά και εθνοτικά από τους Σλάβους, τους Βούλγαρους και τους Φράγκους²³⁶.

²³⁶ W. POHL, *The Avars*, σελ. 394-397

3.6. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, η εγκατάσταση και η δράση των Αβάρων και των Σλάβων στα Βαλκάνια πέρασε από διάφορα στάδια. Οι Άβαροι, νομαδικός λαός τουρκικής καταγωγής, εμφανίζονται για πρώτη φορά στον ευρωπαϊκό χώρο γύρω στο 558, ζητώντας συμμαχία από το Βυζάντιο. Παρουσιάζονται ως «σύμμαχοι» και «πρόσφυγες» που διώχθηκαν από άλλες φυλές της στέπας, αλλά στην πραγματικότητα είχαν σκοπό να εγκατασταθούν και να επιβληθούν στρατιωτικά. Η βυζαντινή διοίκηση αναγνώρισε την εγκατάστασή τους στη σημερινή Ουγγαρία. Ωστόσο, σύντομα οι Άβαροι εξελίχθηκαν σε απειλητική δύναμη, εξαπλώνοντας την κυριαρχία τους και υποτάσσοντας άλλους λαούς, κυρίως τους Σλάβους, που χρησιμοποιούνταν και ως σύμμαχοι στις επιδρομές τους. Η πολιτική ευφυΐα αλλά και η υποκρισία των Αβάρων, που εκμεταλλεύτηκαν τη βυζαντινή ανοχή για να ενισχυθούν στρατιωτικά, βοήθησε το Αβαρικό Χαγανάτο να εδραιωθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα στο λεκανοπέδιο των Καρπαθίων. Σε συνδυασμό με τους Σλάβους που είχαν ξεκινήσει να κατεβαίνουν από τις περιοχές βόρεια του Δούναβη και να εγκαθίστανται σε εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο συνδυασμός της επιθετικότητας των Αβάρων και της μαζικής μετανάστευσης των Σλάβων έθεσε σε σοβαρό κίνδυνο τον έλεγχο της αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια, κυρίως επειδή η Βυζαντινή Αυτοκρατορία εκείνη τη περίοδο ταλανίζονταν από το πόλεμο με τους Πέρσες στα ανατολικά σύνορα.

Μόνο ο αυτοκράτορας Μαυρικήου κατάφερε να επωφεληθεί από τον τερματισμό του πολέμου με τους Πέρσες και να ασχοληθεί με την αντιμετώπιση των Αβάρων. Ο Μαυρικήος, προσπαθώντας να ανακόψει τις επιδρομές των Αβάρων και των Σλάβων, αποφάσισε να κινηθεί στρατιωτικά εναντίον τους. Αν και η εκστρατεία αυτή είχε κάποια επιτυχία, δεν κατάφερε την αποδυνάμωση των Αβάρων. Όμως, οι συνεχείς πολεμικές συγκρούσεις για 10 χρόνια προκάλεσε έντονη δυσαρέσκεια στον στρατό της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ η εντολή να παραμείνουν οι στρατιώτες πέρα από τον Δούναβη και τον χειμώνα ήταν η αφορμή που έψαχναν για να εξεγερθούν οι στρατιώτες και να σταματήσει αυτή η εκστρατεία στα αφιλόξενα μέρη πέρα από τον Δούναβη. Η δυσαρέσκεια οδήγησε σε επανάσταση, με αποτέλεσμα την ανατροπή και

τη δολοφονία του Μαυρικού το 602 από τον Φωκά, αξιωματικό του στρατού, ο οποίος αναγορεύτηκε αυτοκράτορας από τον στρατό.

Η αποτυχία του Μαυρικού σηματοδότησε την απαρχή μιας ιδιαίτερα ταραγμένης περιόδου για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η κεντρική διοίκηση κατέρρευσε στα Βαλκάνια, οι επιδρομές των Αβάρων και των Σλάβων εντάθηκαν, και πολλές περιοχές αποκόπηκαν από τον βυζαντινό έλεγχο για δεκαετίες. Η αποδυνάμωση αυτή προετοίμασε το έδαφος για τις μεταγενέστερες επιθέσεις των Αβάρων και τη γενικότερη κρίση του 7ου αιώνα, με πρωταγωνιστή τον αυτοκράτορα Ηράκλειο.

Αρχικά, θα αναφερθούμε στο γεγονός ότι ο αυτοκράτορας Ηράκλειος προσπάθησε να έχει ειρηνικές σχέσεις με το αβαρικό χαγανάτο. Ο ίδιος θέλοντας να στρέψει το βλέμμα του προς την κατάκτηση των Περσών, θέλησε να καλύψει τα νώτα του στη βαλκανική χερσόνησο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί η ενέδρα που σχεδιάστηκε από τους Αβάρους σε βάρος του αυτοκράτορα Ηράκλειου στην περιοχή της Ηράκλειας μεταξύ του 619 και 623²³⁷. Παρά την προσπάθεια αιχμαλώτισής του, ο Ηράκλειος αναγκάστηκε να προτείνει συμμαχία στον χαγάνο, θέλοντας να αφοσιωθεί στο μέτωπο των Περσών. Αυτή η επιθυμία του Ηρακλείου να καταφέρει να κατακτήσει την Περσική Αυτοκρατορία, οδήγησε τους περισσότερους ερευνητές να συνδέουν τα περισσότερα γεγονότα εντός ή εκτός συνόρων του αβαρικού χαγανάτου με την εξωτερική πολιτική της αυτοκρατορίας εναντίον των Αβάρων.

Τις προηγούμενες δεκαετίες οι ερευνητές θεωρούσαν βέβαιη τη συμμετοχή της αυτοκρατορίας στα ιστορικά γεγονότα που αναφέραμε παραπάνω, στις μέρες μας αμφισβητείται και στα τρία γεγονότα η έμμεση ή άμεση συμμετοχή της. Στην εξέγερση του Σάμο στα βορειοδυτικά σύνορα του αβαρικού χαγανάτου δεν εντοπίζονται σημαντικά πολιτικά ή στρατιωτικά ερείσματα. Περισσότερες πιθανότητες έχει η συμμετοχή των Φράγκων στην εξέγερσή του, λόγω γεωγραφικών και στρατιωτικών ερεισμάτων.

Στη συνέχεια, η συμμετοχή στην κάθοδο των Κροατών-Σέρβων της αυτοκρατορίας είχε περισσότερες πιθανότητες λόγω της εγκατάστασής τους σε περιοχές που ανήκαν στην σφαίρα επιρροής του Βυζαντίου. Όμως, οι μαρτυρίες του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου έχουν συνδεθεί με την πολιτική της μακεδονικής δυναστείας στη βαλκανική χερσόνησο. Οι μαρτυρίες του βυζαντινού αυτοκράτορα αποσκοπούν στα

²³⁷ W. Pohl, *The Avars*, σελ. 291

ιστορικά “δικαιώματα” που είχε η αυτοκρατορία απέναντι στους Σλάβους, ώστε να τους εντάξει στη σφαίρα επιρροής τους με “νόμιμο” τρόπο.

Τέλος, η εξέγερση του Κουβράτου είχε συνδεθεί λανθασμένα με το Αβαρικό χαγανάτο τις προηγούμενες δεκαετίες. Λαμβάνοντας υπόψιν τις έρευνες νεότερων ερευνητών έχει καταστεί βέβαιο ότι η εξέγερση του Κουβράτου έγινε εναντίον των δυτικών Τούρκων. Είναι πιθανή η σύνδεσή της με την εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου, δηλαδή αυτή να έγινε λόγω αναχρονιστικού λάθους στο οποίο υπέπεσε ο Νικηφόρος στα γραπτά του.

Συνοψίζοντας, εάν υπήρχε κάποιο πλάνο εξωτερικής πολιτικής του Βυζαντίου μέσω της υψηλής στρατηγικής που χρησιμοποιούσε η αυτοκρατορία δεν γίνονται γνωστά μέσω των γνωστών πηγών. Οι πηγές αναφέρουν προσπάθειες σύναψης ειρήνης με το αβαρικό χαγανάτο λόγω της προτεραιότητας του Ηρακλείου να κατακτήσει τα εδάφη της Περσικής αυτοκρατορίας. Με τα παραπάνω δεδομένα αμφισβητείται έντονα η έμμεση παρουσία της αυτοκρατορίας στα γεγονότα που οδήγησαν στην εξασθένηση του αβαρικού χαγανάτου, σε συνδυασμό με την αποτυχημένη πολιορκία της Πόλης το 626. Στην περίπτωση της εγκατάστασης των Κροατών-Σέρβων η αυτοκρατορία προσπάθησε να επωφεληθεί εκ των υστέρων από αυτό το γεγονός, ώστε να τους θέσει από την σφαίρα επιρροής της. Στην εξέγερση του Κουβράτου είναι πιθανή η συμμετοχή της αυτοκρατορίας ώστε να επωφεληθεί από έναν ηγεμόνα «δορυφόρο» στον «αχανή διάδρομο». Όμως, όπως αποδείξαμε παραπάνω αυτή η εξέγερση δεν έγινε εναντίον του αβαρικού χαγανάτου.

Στην δεύτερη ενότητα, η οποία αναφέρεται στους λόγους παρακμής του αβαρικού χαγανάτου γίνεται κατανοητό ότι η εκστρατεία του Καρλομάγνου, η οποία διήρκεσε από το 791 έως το 811, ήταν ο κύριος λόγος που επέφερε τη κατάλυση του Αβαρικού χαγανάτου. Ο Καρλομάγνος, με τη βοήθεια των συμμάχων του, ξεκίνησε την εκστρατεία εναντίον των Αβάρων με πρόσχημα την προστασία της χριστιανικής Δύσης από την απειλή των ειδωλολατρών και την ένταξη της περιοχής της Παννονίας στη φραγκική σφαίρα επιρροής. Η εκστρατεία του 791 ήταν η πρώτη φάση της σύγκρουσης, με τους Φράγκους να επιτίθενται στους Αβάρους και να λεηλατούν πολλές περιοχές.

Τα επόμενα χρόνια (792-796), το αβαρικό χαγανάτο ταλανιζόταν από εμφυλίους πολέμους και την αδυναμία του ηγετικού του συστήματος. Ο Καρλομάγνος, αν και

αντιμετώπισε εσωτερικά προβλήματα στο βασίλειο του, συνέχισε να πιέζει τους Αβάρους. Οι Άβαροι προσπάθησαν να ανακτήσουν την κυριαρχία τους με διάφορες αντεπιθέσεις αλλά απέτυχαν. Μέχρι το 797, η αποσύνθεση του αβαρικού χαγανάτου ήταν εμφανής και μέχρι το 799 οι Φράγκοι συνέχισαν να κερδίζουν έδαφος στην Παννονία. Το 803 ο Καρλομάγνος κατάφερε να επιβάλει τη φραγκική κυριαρχία στην περιοχή, αναγκάζοντας τους Αβάρους να υποταχθούν. Η παρακμή του αβαρικού χαγανάτου, η διάσπαση της ηγεσίας του και οι στρατηγικές κινήσεις του Καρλομάγνου, οδήγησαν στη σταδιακή εξαφάνιση του χαγανάτου και στην υποταγή του αβαρικού έθνους, με τον Καρλομάγνο να καθιερώνει τη φραγκική κυριαρχία στην περιοχή της Παννονίας και να ενισχύει τη χριστιανική παρουσία στην περιοχή.

Κατά την προσωπική μας άποψη, η παρακμή του αβαρικού χαγανάτου, είχε ξεκινήσει σχεδόν δύο αιώνες νωρίτερα. Η αποτυχημένη εκστρατεία του 626, που οι Άβαροι έφθασαν πιο κοντά από ποτέ να πραγματοποιήσουν την λεηλασία της Πόλης, ήταν ο κύριος λόγος της εξασθένησης της δυναμικής τους. Η αποτυχία αυτή ανέτρεψε τα σχέδια των Αβάρων για λεηλασία της Κωνσταντινουπόλεως και απέτυχε να προσφέρει μια στρατηγική νίκη που θα ενίσχυε τη θέση τους στην περιοχή της Μεσογείου. Οι Άβαροι, οι οποίοι εκείνη τη χρονική περίοδο κυριαρχούσαν στην Βαλκανική χερσόνησο, μετά την αποτυχημένη εκστρατεία αμφισβητήθηκαν και από τους Σλάβους συμμάχους τους. Πολλά σλαβικά φύλα εντάχθηκαν στην σφαίρα επιρροής των Βυζαντινών, που με αυτόν τον τρόπο η Βυζαντινή αυτοκρατορία ενίσχυσε την παρουσία του στα Βαλκάνια. Επιπλέον, διάφορα σλαβικά φύλα δημιούργησαν δικά τους βασίλεια στα εδάφη του αβαρικού χαγανάτου. Παρόλο που δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα, το αβαρικό χαγανάτο είχε αρκεστεί να κυριαρχεί στην περιοχή της Παννονίας στα τέλη του 7^{ου} αιώνα. Τέλος, το γεγονός ότι δεν εντοπίζονται σχεδόν καθόλου στις βυζαντινές πηγές, γίνεται κατανοητό ότι οι Άβαροι έπαψαν να αντιμετωπίζονται ως πηγή κινδύνου για την αυτοκρατορία.

4^η ΕΝΟΤΗΤΑ:

Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του Αβαρικού
χαγανάτου

4. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα του Αβαρικού χαγανάτου

Η αρχαιολογία των Αβάρων διακρίνεται σε τρεις βασικές ιστορικές περιόδους: την Πρώιμη Αβαρική Περίοδο (568-670), τη Μέση Αβαρική Περίοδο (670-750) και την Ύστερη Αβαρική Περίοδο (750-822). Στις περιοχές που αναπτύχθηκαν οι Άβαροι έχουν ανασκαφεί πάνω από 60.000 τάφοι, οι οποίοι έχουν συνδεθεί με το Αβαρικό Χαγανάτο²³⁸. Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα, οι πρώτοι Άβαροι εγκαταστάθηκαν κυρίως στην περιοχή της Παννονίας. Κατά τα πρώτα χρόνια της παρουσίας τους, φαίνεται ότι οι Άβαροι διατηρούσαν στενές σχέσεις με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, υιοθετώντας τεχνικές και πολιτιστικά στοιχεία από αυτήν. Ο πολιτισμός των Αβάρων στην Πρώιμη Αβαρική Περίοδο δεν είναι ομοιογενής, καθώς εντοπίζονται πολλές επιρροές από διάφορες περιοχές. Κατά την Ύστερη Αβαρική Περίοδο γίνεται πιο ομοιογενής σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα. Η αλλαγή αυτή σημειώνεται μετά την αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως το 626, η οποία οδήγησε στην αποδυνάμωση του χαγανάτου και την απώλεια ευκαιριών για επιδρομές και λεηλασίες στην βυζαντινή επικράτεια.

Αυτά τα γεγονότα ανάγκασαν τους Αβάρους να επεκταθούν προς τα εδάφη της σημερινής Σλοβακίας και Αυστρίας. Τότε πραγματοποιήθηκε η μετάβαση των Αβάρων από μια στρατιωτική και νομαδική κοινωνία σε έναν πιο ειρηνικό τρόπο ζωής, όπου ο πληθυσμός τους ασχολούταν κυρίως με την γεωργία και την κτηνοτροφία²³⁹. Οι Άβαροι εγκαταστάθηκαν σε συνεργασία με τους ντόπιους πληθυσμούς κατά πάσα πιθανότητα, αφού δεν εντοπίζονται στις πηγές αναταραχές εκείνη την περίοδο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι παρά την ενασχόληση τους με τη γεωργία και τη κτηνοτροφία, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα υποδεικνύεται η

²³⁸ F. DAIM, ed. *Regna and Gentes: The Relationship Between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*.

Transformation of the Roman World 13. Λέιντεν: Brill (2003), σελ. 464-465. Στο εξής: F. DAIM, *The Relationship*

²³⁹ T. VIDA, The early and middle Avar period. In Zs. VISY (Ed.), *The Migration Period. Hungarian archaeology at the turn of the millennium*, Βουδαπέστη (2003) σελ. 304. Στο εξής: T. VIDA, The early and middle Avar period

συνεχιζόμενη σημασία του πολεμιστή στην αβαρική κοινωνία²⁴⁰. Στους τάφους αυτής της περιόδου έχουν ανακαλυφθεί πολλά όπλα, ενδύματα κ.α., ενώ σε πολλούς τάφους εντοπίζονται και τα άλογά τους.

Κατά τη Πρώιμη Αβαρική Περίοδο διακρίνεται η παρουσία πολυπολιτισμικών επιρροών που αναδύονται μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων. Κυριότερες επιρροές που εντοπίζονται στα ευρήματα προέρχονται από περιοχές της Κεντρικής Ασίας, τη Μαύρη Θάλασσα, τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τη Δύση. Η μελέτη αυτής της περιόδου αντιμετωπίζει την πρόκληση του διαχωρισμού των αρχαιολογικών ευρημάτων που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Αυτή η διαφοροποίηση αποτυπώνεται έντονα και στις ταφικές πρακτικές, οι οποίες σχετίζονται με την πολιτισμική κληρονομιά κάθε περιοχής που είχαν επηρεαστεί οι Άβαροι. Οι τοποθεσίες των ταφών των υψηλόβαθμων μελών των Αβάρων υποδηλώνουν ότι το πρώιμο Αβαρικό κέντρο βρισκόταν στην περιοχή του διαύλου των ποταμών Δούναβη-Τισσού (Βότσα, Κέτσελ)²⁴¹ και την περιοχή της Παννονίας²⁴². Η ταφή των αλόγων συνδέεται άμεσα με τις παραδόσεις των λαών της Κεντρικής Ασίας, όπου υπάρχουν παρόμοιες ταφικές πρακτικές. Η σημαντικότερη αβαρική ταφή της περιόδου ήταν η ηγεμονική ταφή που ανακαλύφθηκε το 1971 στην περιοχή του Κουνμπάμπονι.

Οι ηγεμονικές ταφές των Αβάρων συνήθως ανακαλύπτονται σε τύμβους, δηλαδή μεγάλους λόφους ή εντυπωσιακά ταφικά μνημεία, και συνήθως περιλαμβάνουν πλήθος αρχαιολογικών ευρημάτων. Στις ταφές αυτές, οι ηγέτες και οι πρίγκιπες των Αβάρων ενταφιάζονταν μαζί με πλούσια κτερίσματα, που περιλάμβαναν όπλα, κοσμήματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης και άλλα είδη που θα τους βοηθούσαν στη μετά θάνατον ζωή. Η αρχαιολογική έρευνα προσπαθεί, με βάση τη μελέτη ιστορικών πηγών, να κατανοήσει τις διάφορες πολιτιστικές παραδόσεις στα

²⁴⁰ F. CURTA, A social history of the Avars: Historical and archaeological perspectives. *History Compass*, 19(6), Φλόριντα (2021), σελ. 4-6

²⁴¹ C. BALOGH, Új szempont a kora avar hatalmi központ továbbélésének kérdéséhez. Az avar fegyveres réteg temet-kezései a Duna-Tisza közén. In C. BALOGH, J. SZENTPÉTERI, & E. WICKER (Eds.), *Hatalmi központok az avar kaganátusban*, Κετοκέμετ (2019), σελ. 119

²⁴² W. POHL, The Avars, σελ. 103

αρχαιολογικά ευρήματα των Αβάρων. Ο S. Stark έχει εντοπίσει μια συγκεκριμένη αριστοκρατική παράδοση από την Κεντρική Ασία, που αφορά τη χρήση ενός ημισφαιρικού (πεκτοράλ) διακοσμημένο από πολύτιμους λίθους²⁴³. Αυτή η παράδοση, η οποία προέρχεται από τους αρχαίους ασιατικούς πολιτισμούς, διαδόθηκε και στις περιοχές των στεπών κοντά στα σύνορα της Κίνας και αποτέλεσε σύμβολο εξουσίας για την άρχουσα τάξη. Το ημισφαιρικό κόσμημα από χρυσό που βρέθηκε στον τάφο του Κουνμπάμπονι αποτελεί ένα παράδειγμα αυτής της παράδοσης στην αβαρική κοινωνία. Επίσης, τα ποτήρια με δακτυλίους και οι κούπες, καθώς και τα σπαθιά με δακτυλίους, που βρέθηκαν στον ίδιο τάφο, παρουσιάζουν ισχυρές ομοιότητες με τα αντίστοιχα αντικείμενα των Μογγόλων και των λαών που κατοικούσαν στην περιοχή της Κίνας²⁴⁴.

Στον τάφο του Κουνμπάμπονι²⁴⁵, χαγάνο των Αβάρων, εντοπίστηκαν και διάφορα ευρήματα βυζαντινής προέλευσης. Εντοπίστηκαν δύο ζώνες με χρυσά εξαρτήματα, δύο σπαθιά, ένα χρυσό αγγείο με χρυσή λαβή και ένας μεγάλος βυζαντινός αμφορέας²⁴⁶. Ανάμεσα στα πιο εντυπωσιακά ευρήματα ήταν οι πόρπες στη ζώνη, τα οποία ήταν διακοσμητικά εξαρτήματα από καθαρό χρυσό, μερικές φορές με ενσωματωμένα γυάλινα ή πολύτιμα πετράδια. Αυτά τα διακοσμητικά στοιχεία τοποθετούνταν κάθετα στη ζώνη και δεν μπορούσαν να ανοιχτούν, εξυπηρετώντας καθαρά αισθητικούς σκοπούς. Παρόμοιες πόρπες βρέθηκαν στους τάφους του Τεπέ και του Μπέλσα, τα οποία περιγράφονται ως βυζαντινής προέλευσης λόγω της σύνθετης τεχνικής κατασκευής τους²⁴⁷. Ένα σημαντικό επιχείρημα ενάντια στην ιδέα ότι οι πόρπες προέρχονται από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία είναι ότι δεν έχει βρεθεί

²⁴³ S. STARK, Central and Inner Asian parallels to a find from Kunszentmiklós-Bábonny (Kunbábonny): Some thoughts on the early Avar headdress. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 15 (2009), 287–295. Στο εξής: S. STARK, Central

²⁴⁴ S. STARK, Central, 295-305

²⁴⁵ M. HORVÁTH, Kagán vagy nem kagán? Érvék és ellenérvek - újabb adatok egy "lefokozott kagán" védelmében. In Cs. BALOGH, J. SZENTPÉTERI, & E. WICKER (Eds.), *Hatalmi központok az Avar kaganátusban*, Κετοκέμετ (2019), σελ. 51-53

²⁴⁶ F. DAIM, *The Relationship*, σελ. 482-483

²⁴⁷ F. DAIM, Die Steppe und Byzanz. Kunsthandwerk und Bilderwelten im Awarenkhanat., In C. LÜBKE, & M. HARDT (Eds.), *400-1000. Vom spätantiken Erbe zu den Anfängen der Romanik*, Βερολίνο (2017), σελ. 148-149

κανένα τέτοιο αντικείμενο στην βυζαντινή επικράτεια. Αν και υπάρχουν διακοσμητικά θέματα στην βυζαντινή τέχνη, όπως αψίδες ή ανοιχτόχρωμα σχέδια που μοιάζουν με αυτά που χρησιμοποιούνται στις πόρπες, αποφεύγεται το χριστιανικό σύμβολο, σε αντίθεση με τις ζώνες που φορούσαν οι Βυζαντινοί. Αυτό μπορεί να υποδεικνύει ότι οι πόρπες παράγονταν σε τοπικό βυζαντινό εργαστήριο για την αγορά των Αβάρων, αν και η ακριβής προέλευσή τους παραμένει αβέβαιη. Αυτά τα διακοσμητικά στοιχεία πιθανόν να εκφράζουν την επιθυμία μίμησης του βυζαντινού πολιτισμού, χωρίς όμως την πλήρη ταύτισή τους.

Στη πρώιμη αβαρική κοινωνία είχαν σημαντικό ρόλο οι ζώνες στους άνδρες. Η διακόσμηση των ζωνών αποτελούσε ένα μέσο προβολής της κοινωνικής θέσης στην κοινωνία²⁴⁸. Στους τάφους των Αβάρων της πρώιμης Αβαρικής περιόδου, οι διακοσμήσεις ζώνης κατασκευάζονταν κυρίως από χρυσό, ασήμι ή χαλκό. Έχουν βρεθεί πολλές ζώνες χωρίς διακόσμηση, αλλά και πολλές με διάφορα σχέδια που δημιουργούνταν με την τεχνική «geroussé». Με την τεχνική αυτή ο τεχνίτης διαμορφώνει το σχέδιο που έχει σχεδιάσει στο μέταλλο, χρησιμοποιώντας ειδικά καλέμια και σφυριά. Ανάμεσα στις διακοσμήσεις, εμφανίζονται βυζαντινά μοτίβα όπως φύλλα σε σχήμα ασπίδας ή ημισελήνου, τα οποία διακοσμούνται με σπείρες. Επίσης, συνηθισμένα είναι τα γεωμετρικά θέματα, όπως οι αλληλοσυνδεόμενες γραμμές και οι κουκκίδες²⁴⁹.

Κατά τη Μέση Αβαρική Περίοδο (630-710) χαρακτηρίζεται από μια σημαντική μετάβαση, καθώς η κοινωνία των Αβάρων εξελίσσεται από την αρχική πολυπολιτισμικότητα προς μια πιο ενοποιημένη και ομοιογενή κοινωνική δομή. Αυτή η αλλαγή συνδέεται άμεσα με την αποτυχημένη πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως και την μετάβαση στο δεύτερο Αβαρικό Χαγανάτο, όπως αναφέρεται από πολλούς ιστορικούς, το οποίο σηματοδοτεί την πολιτική και στρατιωτική αναδιοργάνωση του αβαρικού χαγανάτου. Οι αρχαιολογικές ενδείξεις από αυτή την περίοδο δείχνουν τη σταδιακή υποχώρηση των επιρροών άλλων πολιτισμών και την ενίσχυση και εδραίωση των αβαρικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Με αυτόν τον τρόπο υπάρχει εδραίωση της αβαρικής ταυτότητας, η οποία διαμορφώνεται ως ξεχωριστή

²⁴⁸ T. VIDA, “Local or Foreign Romans? The Problem of the Late Antique Population of the 6th–7th Centuries AD in Pannonia”. In *Foreigners*, Μάιντς (2009), σελ. 249

²⁴⁹ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 104-106

πολιτιστική και κοινωνική οντότητα. Αυτή η ομοιομορφία μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα μιας πολιτικής διαδικασίας, μέσω της οποίας οι διάφορες φυλές που βρίσκονταν υπό την ηγεσία των Αβάρων ενώθηκαν.

Η επιβίωση ορισμένων τύπων κοσμημάτων, διακοσμητικών στοιχείων και ταφικών εθίμων δείχνει ότι ο πληθυσμός συνεχίζει να έχει ρίζες με τους προγόνους τους στην περιοχή. Παράλληλα, εμφανίζονται νέοι τύποι κοσμημάτων (σκουλαρίκια με κρεμαστά, περιδέρια), διακοσμητικά στοιχεία (γρύπες) και καινούργια είδη εξοπλισμού όπως τα ξίφη και οι σέλες με στρογγυλεμένες βάσεις²⁵⁰. Τα νέα δεδομένα πιθανόν να συνδέονται με την άφιξη νέων μεταναστευτικών λαών από την Ανατολική Ευρώπη προς το λεκανοπέδιο των Καρπαθίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Βούλγαροι που εμφανίστηκαν στην περιοχή ύστερα από την απειλή των Χαζάρων²⁵¹. Οι πιο σημαντικοί βασιλικοί τάφοι της περιόδου υποδεικνύουν την μετατόπιση του κέντρου του χαγανάτου προς τα δυτικά. Το νέο κέντρο του Αβαρικού χαγανάτου κατά τη διάρκεια της περιόδου φαίνεται να ήταν στην περιοχή της Ουγγαρίας, και πιο συγκεκριμένα στις περιοχές Οζόρα και Ίγκαρ²⁵². Αυτή η μετακίνηση της αριστοκρατίας προς τα δυτικά, ενδεχομένως να πραγματοποιήθηκε λόγω της επεκτατικής πολιτικής των Αβάρων προς την Κεντρική Ευρώπη. Αυτή τη περίοδο εμφανίζεται μία σημαντική αλλαγή στη μεταλλοτεχνία, με την αυξημένη χρήση των χυτών μεταλλευμάτων, κυρίως του μπρούντζου. Σταδιακά, αυτή η χυτή τεχνική αντικατέστησε την μέθοδο της εμπίσεως²⁵³.

Κατά την Ύστερη Αβαρική Περίοδο (710-810), οι Άβαροι αντιμετωπίζουν την αυξανόμενη πίεση από γειτονικούς λαούς, όπως οι Φράγκοι και οι Σλάβοι. Η συνεχής επιθετικότητα από τους γειτονικούς λαούς και η έντονη πίεση από εξωτερικούς παράγοντες είχαν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή απομόνωση της αβαρικής κοινωνίας. Αυτό το φαινόμενο οδηγεί τον αβαρικό πληθυσμό να γίνει μια πιο ομοιογενή κοινωνία, όπου οι πολιτιστικές επιρροές από άλλους λαούς περιορίζονται αισθητά²⁵⁴.

²⁵⁰

²⁵¹ C. BALINT, *Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Wolga und Donau vom 6. bis zum 9. Jahrhundert*, Κολωνία (1988), σελ. 152

²⁵² É GARAM, “Der awarische Fundstoff im Karpatenbecken und seine zeitliche Gliederung”, in *Symposion Tutzing* (1987), σελ. 196

²⁵³ F. DAIM, *The Relationship*, σελ. 489

²⁵⁴ W. POHL, *The Avars*, σελ. 344-346

Η αβαρική κοινωνία γίνεται πιο εσωστρεφής και επικεντρώνεται στη διατήρηση των παραδόσεών της, χωρίς την εξωτερική επίδραση που υπήρχε κατά τις προηγούμενες περιόδους. Αυτή τη χρονική περίοδο υπάρχει αύξηση του αγροτικού πληθυσμού, γεγονός που αποτυπώνεται και στις ταφές. Στους τάφους της περιόδου εντοπίζονται πολλά γεωργικά εργαλεία σε αντίθεση με τις προηγούμενες περιόδους όπου ανακαλύφθηκαν πολλά είδη οπλισμού²⁵⁵. Επιπλέον, η απομόνωση αυτή μπορεί να έχει συμβάλει στην αποδυνάμωση της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος του Χαγανάτου, γεγονός που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην παρακμή και τη διάλυση του αβαρικού χαγανάτου. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, παρά την απομόνωση της αβαρικής κοινωνίας, η άρνηση του Χριστιανισμού δεν σημαίνει ότι οι Άβαροι απέρριψαν τελείως τις πολιτιστικές επιρροές των γειτονικών λαών. Οι επιρροές αυτές είχαν ήδη αρχίσει να αφομοιώνονται σε προηγούμενες φάσεις, αλλά η απομόνωση της Ύστερης Αβαρικής Περιόδου οδήγησε σε έναν πιο συντηρητικό πολιτισμό.

Σε αυτή τη περίοδο συνεχίζεται η χυτή τεχνική για την κατασκευή των διακοσμητικών ειδών και των εργαλείων, για αυτό το λόγο τα αρχαιολογικά ευρήματα έχουν πολλά κοινά στοιχεία με την Μέση Αβαρική περίοδο²⁵⁶. Η Ύστερη Αβαρική περίοδος χωρίζεται σε 3 φάσεις: η πρώτη φάση (710-725), η δεύτερη φάση (725-760) και η τρίτη φάση (760-810). Στη πρώτη φάση εντοπίζονται πιο συχνά η διακόσμηση των ζωνών με γρύπες, η οποία βρέθηκε σε πολλές ανδρικές ταφές. Στη δεύτερη φάση, εντοπίζονται πιο συχνά στη διακόσμηση των ζωνών σκηνές μάχης και κυνηγιού, το οποίο αποτελεί ένα νέο μοτίβο διακόσμησης με μεσογειακή επιρροή²⁵⁷. Τέλος, στη τρίτη φάση εντοπίζονται στη διακόσμηση των ζωνών πολλές σκηνές ιπποδρομίας και διάφορων ζώων, ενώ εντύπωση προκαλεί η αντικατάσταση του γρύπα από την παράσταση του κάπρου ως σύμβολο εξουσίας²⁵⁸. Σημαντική αναφορά πρέπει να γίνει στην απουσία των πριγκιπικών ταφών σε αυτή την περίοδο, γεγονός που αποδεικνύει την οικονομική ένδεια του αβαρικού χαγανάτου και την απουσία κάποιας σημαντικής άρχουσας τάξης.

²⁵⁵ Το ίδιο, σελ. 349

²⁵⁶ F. DAIM, *The Relationship*, σελ. 493-495

²⁵⁷ G. KARDARAS, *Byzantium and the Avars*, σελ. 119

²⁵⁸ A. PÁSZTOR, "Ergebnisse der Typochronologischen Untersuchung awarenzeitlichen Perlenfunde in Ungarn-Perlentracht in der Früh- und Mittelawarenzeit", *Antaeus* 29-30 (2008), σελ. 317-319

5. Βιβλιογραφία

5.1. Πηγές

- Alcuin. *Epistulae*. έκδ. E. Dümmler, MGH Epp. Karolini aevi 2, 18–481. Βερολίνο, 1895.

- *Annales Alamannici*. έκδ. W. Lendi, Untersuchungen zur frühalemannischen Annalistik: Die Murbacher Annalen; Mit Edition , Scrinium Friburgense 1, 146–92. Φράιμπουργκ, 1971.
- *Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Laurissenses maiores et Einhardi*. έκδ. F. Kurze, MGH SS rer. Germ. 6. Αννόβερο, 1895.
- *Conversio: Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, έκδ. H. WOLFRAM, Das Weissbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Panonnien. Βιέννη-Γκρατς, 1979.
- *Gesta Dagoberti*. έκδ. B. Krusch, MGH SS rer. Merov. 2, 396–425. Αννόβερο, 1888.
- Θεόδωρος Σύγκελλος, *Όμιλία XI*, έκδ. F. ΜΑΚΚ (Traduction et commentaire de l' homelie ecrite probablement par Theodore le Syncelle sur le siege de Constantinople en 626), 74-96, *Opuscula Byzantina III*.
- Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, έκδ. C. De Boor. Λειψία, 1883.
- Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, έκδ. C. De Boor. Λειψία, 1887.
- Isidorus Hispalensis, *Additamenta ad Chronica Maiora*, έκδ. Th. Mommsen, (MGH , AA XI/1), 489-494. Βερολίνο, 1989.
- Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, έκδ. E. W. Brooks, (CSCO 106, Scriptores Syri 55). Λουβαίν, 1964.
- Ιωάννης Νικίου, *Χρονικόν, The Chronicle of John, Coptic Bishop of Nikiu, c. 690 A. D.*, μτφρ. R.H. Charles. Λονδίνο, 1918.
- Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, *Πρός τόν ίδιον υιόν 'Ρωμανόν* , έκδ. G. Moravcsik-R. J. H. Jenkins, (*De Administrando Imperio, Dumbarton Oaks Texts, CFHB I*). Ουάσιγκτον:Dumbarton Oaks, 1967.
- Μαυρίκιος, *Στρατηγικόν*, έκδ. G. T. Dennis-E. Gamillscheg, (*CFHB XVII, series Vindobonensis*). Βιέννη, 1981.

- Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ίστορία*, έκδ. R. C. Blockley (*The History of Menander the Guardsman*). Λίβερπουλ ,1985.
- Νικηφόρος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Ίστορία σύντομος*, έκδ. Λ. Κωσταρέλη- Δ. Τσουγκaráκης. Αθήνα,1994.
- Paul the Deacon, *Historia Langobardorum*. έκδ. G. Waitz. MGH SS rer. Germ. 48. Αννόβερο, 1878.
- *Πασχάλιον Χρονικόν*, έκδ. L. Dindorf (*CSHB*). Βόννη,1832.
- Φρεδεγάριος, *Χρονικόν: Chronicarum quae dicuntur Fredegarii libri quattuor*, έκδ. A. Kustemig (Ausgewahlte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 4a). Ντάρμσταντ,1982.

5.2. Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

- Avenarius, A. 1974, *Die Awaren in Europa*. Άμστερνταμ/Μπρατισλάβα: A. Hakkert.

- Barford, P. M. 2001, *The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*. Νέα Υόρκη.
- Bálint, Cs. 1989, *Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Wolga und Donau vom 6. bis zum 9. Jahrhundert*. Βιέννη/Κολωνία.
- Balogh, C. 2019, *Új szempont a kora avar hatalmi központ továbbélésének kérdéséhez. Az avar fegyveres réteg temet-kezései a Duna-Tisza közén*. Κετοκέμετ.
- Bóna & Horváth, I. & J. B. 2009, *Angobardische Gräberfelder in West-Ungarn*. Βουδαπέστη.
- Chaloupecký, V. 1950, "Considerations sur Samon, le premier roi des Slaves", *BS* 11, 224–231.
- Collins, R. 1999, *Early Medieval Europe, 300-1000*. Νέα Υόρκη.
- Curta, F. 2001, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500–700*. Κέιμπριτζ.
- CURTA, F. 2021, *A social history of the Avars: Historical and archaeological perspectives*. *History Compass*, 19(6). Φλόριντα.
- Daim, F. 2003, "Avars and Avar Archaeology: An Introduction." *In Regna and Gentes: The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World* , The Transformation of the Roman World 13, 463–570. Λέιντεν.
- Daim, F. 2017, *Die Steppe und Byzanz. Kunsthandwerk und Bilderwelten im Awarenkhaganat., 400-1000. Vom spätantiken Erbe zu den Anfängen der Romanik*. Βερολίνο.
- Evans, J. 2001, *The Age of Justinian: The circumstances of imperial power*. Νέα Υόρκη.
- Eggers, M. 2001, "Samo – 'Der erste König der Slawen'. Eine kritische Forschungsübersicht", *Bohemia* 42, 65–69.
- Fritze, W. 1994, *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*. Φρανκφούρτη.

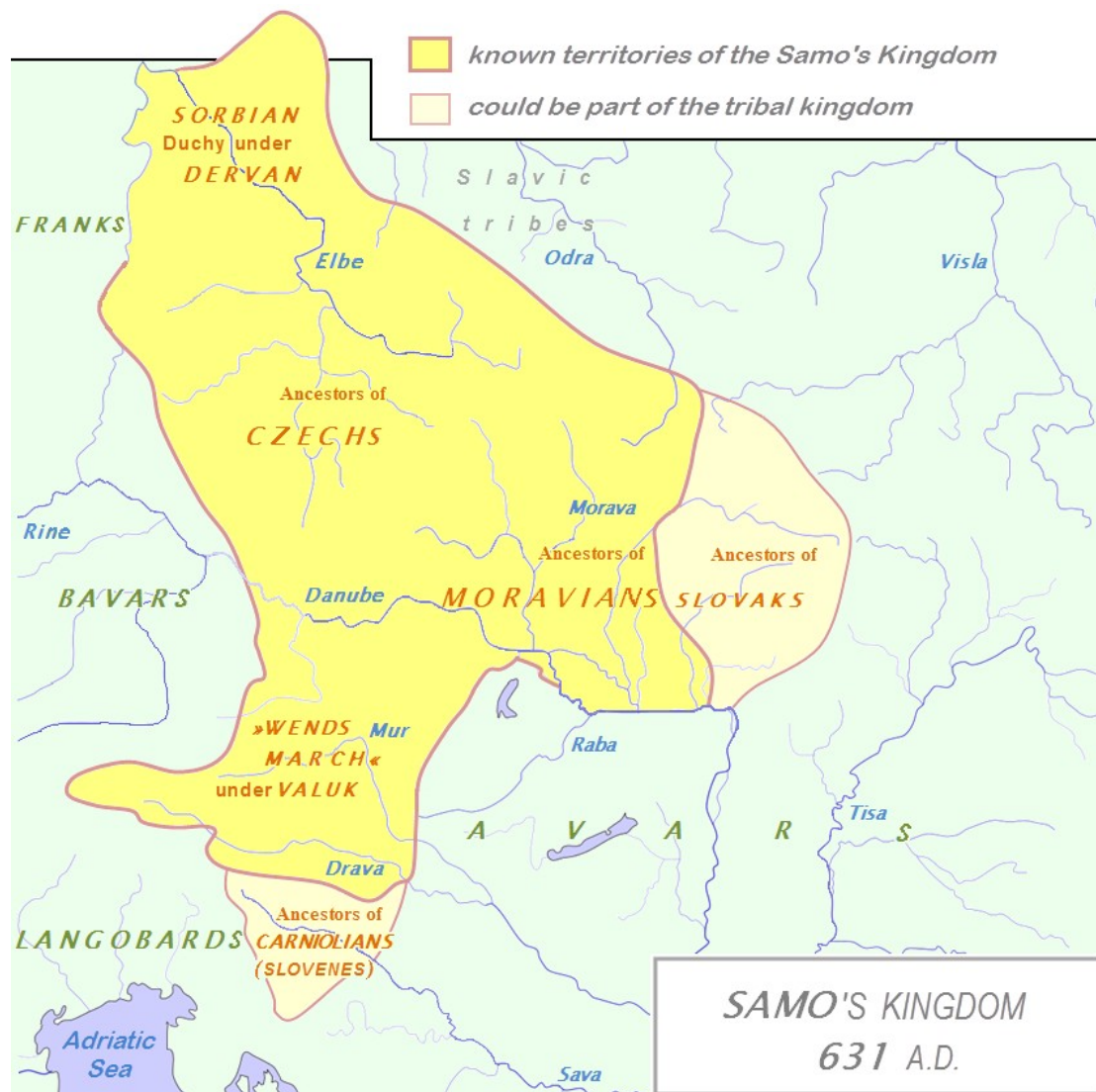
- Fülöp, G. "Awarenzeitliche Fürstentum von Igar." *Acta Arch. Hung.* 40 (1988): 155–73.
- Gazi, S. 1993, *A History of Croatia*. Νέα Υόρκη.
- Garam, É. 1987, "Der awarische Fundstoff im Karpatenbecken und seine zeitliche Gliederung", In *Symposium Tutzing*, 196.
- Geary, P.J. 1996, *Die Merowinger. Europa vor Karl dem Grossen*. Μόναχο.
- Goldstein, I. 1999, *Croatia: A History*. Μόντρεαλ.
- Haldon, J.F. 1990, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*. Κέιμπριτζ.
- Hellmann, M 1954. "Grundlagen slawischer Verfassungsgeschichte des frühen Mittelalters." *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, n.s., 2: 391-394.
- Honsch, J. 1997, *Geschichte Böhmens von der slavischen Landnahme bis zur Gegenwart*. Μόναχο.
- Horvath, M. 2019, *Kagán vagy nem kagán? Érvek és ellenérvek - újabb adatok egy "lefokozott kagán" védelmében*. Κετοκέμετ.
- Jenkins, R.J.H. 1962, *De Administrando Imperio II. Commentary*. Λονδίνο.
- Katičić, R. 1976, "The Origins of the Croats". In *Croatia*, 149–168.
- KARDARAS, G. 2018, *Byzantium and the Avars, 6th–9th Century AD: Political, Diplomatic, and Cultural Relations*. Λέιντεν-Βοστώνη. Series: *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450*, Volume 51. Originally published in Greek as *To Vyzantio kai oi Avaroi*, 6.–9. αι.
- Kotłowska, A. and Różycki, Ł. 2016, "The Role and Place of Speeches in the Work of Theophylact Simokatta", *Vox Patrum* 36, 353–382.
- Κραλίδης, Α. 2003, *Οι Χάζαροι και το Βυζάντιο. Ιστορική και θρησκευτική προσέγγιση*. Αθήνα.
- Κυριάκης, Ε. 1993, *Βυζάντιο και Βούλγαροι (7ος–10ος αι.) Συμβολή στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου* (Historical Monographs 13). Αθήνα.

- Kunstmann, H. 2000, *Böhmens Urslaven und ihr Troianisches Erbe*. Αμβούργο.
- Kunstmann, H. 1996, *Die Slaven: Ihr Name, ihre Wanderung nach Europa und die Anfänge der russischen Geschichte in historisch-onomastischer Sicht*. Στουγκάρδη.
- Liebeschuetz, W. 2015, "The Lower Danube Region under Pressure: From Valens to Heraclius". In *East and West*, 425–464.
- Lilie, R.-J. 1985, "Kaiser Herakleios und die Ansiedlung der Serben. Überlegungen zum Kapitel 32 des *De Administrando Imperio*", *Südostforschungen* 44, 24–43.
- Λούγγης, Τ. 1980, *Les ambassades byzantines en Occident depuis la fondation des états barbares jusqu' aux Croisades (407–1096)*. Αθήνα.
- Luttwak, E. 2009, Η υψηλή στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Κέιμπριτζ.
- McKitterick, R. 2004, *History and Memory in the Carolingian World*, Κέιμπριτζ.
- Mikkola, J. "Samo und sein Reich." *Archiv für Slavische Philologie* 42 (1929): 77–97.
- Müller, R. "A Keszthely-Kultúra Ma.", *Archaeologiai Értesítő*, 145 (2020): 251–308.
- Μωυσείδου, Γ. 1995, *Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονές του τον 10^ο αιώνα*, Ιστορικές Μονογραφίες 15. Αθήνα.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ. 1992, *Οι Βαλκανικοί Λαοί κατά τους Μέσους Αιώνες*. Θεσσαλονίκη.
- Ostrogorsky, G. 2012, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, τόμος Α', μτφρ. Παναγόπουλος Ι. Αθήνα.
- Παπασωτηρίου, Χ. 2001, *Η βυζαντινή υψηλή στρατηγική (6^{ος}-11^{ος} αιώνας)*. Αθήνα.

- Pásztor, A., “Ergebnisse der Typochronologischen Untersuchung awarenzeitlichen Perlenfunde in Ungarn-Perlentracht in der Früh- und Mittelawarenzeit”, *Antaeus* 29–30 (2008):317-319.
- Petkov, K. 2008, *The Voices of Medieval Bulgaria, Seventh-Fifteenth Century: The Records of a Bygone*. Λέιντεν.
- Pohl, W. 2018, *The Avars: A Steppe Empire in Central Europe, 567–822*. Νέα Υόρκη.
- Preidel, H. 1954, *Die Anfänge der slawischen Besiedlung Bohmens und Mahrens*, τομ. Ι. Μόναχο.
- Preiser-Kapeller, J. “The Climate of the Khagan: Observations on Paleo Environmental Factors in the History of the Avars (6th–9th Century AD).” In Drauschke et al., *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte* , 311–24.
- Ross, J. B. “Two Neglected Paladins of Charlemagne: Erich of Friuli and Gerold of Bavaria.” *Speculum* 20 (1945): 216-218.
- Szenthe, G. 2023, *A nagyszentmiklósi kincs*. Βουδαπέστη.
- Stark S., Central and Inner Asian parallels to a find from Kunszentmiklós-Bábony (Kunbábony): Some thoughts on the early Avar headdress. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 15 (2009).
- Stih, P. 2010, *The Middle Ages between the Eastern Alps and the Northern Adriatic*. Βοστώνη.
- Στρατός, Α. 1965, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα*, τόμ. Α' (602-626). Αθήνα.
- Στρατός, Α. 1966, *Το Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα*, τόμ. Β' (626-634). Αθήνα.
- Vemadsky, G., *The Beginnings of the Czech State, Byzantion* 17 (1944-1945): 325.
- Verlinden, C., *Problemes d'histoire economique franque. Le Franc Samo*, *Revue Beige de Philologie et Histoire* 12 (1933): 1090-1091

- Vida, T. 2009, “Local or Foreign Romans? The Problem of the Late Antique Population of the 6th–7th Centuries AD in Pannonia”. In *Foreigners*, 233–259.
- Vida, T. 2018, *sztyeppei, a bizánci és Meroving birodalmak között, kulturális változások a Kárpát-medence nyugati felén a 6–7. században*. Βουδαπέστη.
- Vida, T. 2003, *The early and middle Avar period. The Migration Period. Hungarian archaeology at the turn of the millennium*. Βουδαπέστη.
- Wolfram, H. 1987, *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung*. Βιέννη.
- Wolfram, H., “Liudewit und Priwina: Ein institutioneller Vergleich.” In Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, *Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.–10. Jahrhundert*, 291–96.
- Χρήστου, Κ. 1991, *Byzanz und die Langobarden. Von der Ansiedlung in Pannonien bis zur endgültigen Anerkennung (500–680)* (Ιστορικές Μονογραφίες 11). Αθήνα.
- Ziemann, D. 2007, *Vom Wandervolk zur Grosmacht. Die Entstehung Bulgariens im früh en Mittelalter (7. bis 9. Jh.)*. Κολωνία/Βιέννη.

6. Παράρτημα

Εικόνα 1: Η ηγεμονία του Σάμο (631). Πηγή: BARFORD P. M., *The Early Slavs: Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*, Νέα Υόρκη (2001), σελ. 356

Εικόνα 2: Τα εδάφη της εγκατάστασης των Σλάβων (7^{ος} αιώνας).
 Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Slavic_tribes_in_the_7th_to_9th_century.jpg

Εικόνα 3: Το χαγανάτο των Βουλγάρων, περίπου το 650.
 Πηγή: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pontic_steppe_region_around_650_A
 D.png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pontic_steppe_region_around_650_AD.png)

Εικόνα 4: Ευρήματα του πριγκιπικού τάφου στο Kunbábony. Πηγή: ΖόΤΗ Η. & HORVÁTH M., Kunbábony. *Das Grab eines Awarenkhagans*. (Museumsdirektion der Selbstverwaltung des Komitats Bács-Kiskun, 1992)